

AJAKONIA

REGIONÁLIS
TUDOMÁNYOS
ÉVKÖNYV

53–56.
1015–2018.

KÜLÖNLENYOMAT

ARRABONA

53–56.

RÓMER FLÓRIS
Művészeti és Történelmi
Múzeum, Győr

GYŐR
2018

ARRABONA 53–56. 2015–2018.
Regionális Tudományos Évkönyv

Szerkesztőbizottság:
Bana József, Barna Attila, Csiszár Attila, Czigány Dávid,
Horváth József, László Csaba (elnök), N. Matus Zsanett,
Szalay Balázs, Székely Zoltán, Vajk Ádám

Felelős szerkesztő:
Nemes Gábor

Szerkesztők:
Cserhalmi Zoltán, Kelemen István

Olvasószerkesztő:
N. Matus Zsanett

Arculatterv és technikai szerkesztés:
Tanai Csaba Taca

A kiadány megjelenését támogatta:

Győri
Egyházmegyei
Levéltár

Nemzeti Kulturális Alap

SOPRONI MÚZEUM
ALAPÍTVÁNY

ISSN 0571-1304

Kiadja: Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum
Felelős kiadó: Grászli Bernadett, igazgató
Nyomdai kivitelezés: GRF PRINT Kft. – giraffeprint.hu
Megjelenik: 500 példányban

TARTALOM

<i>László Csaba</i>	
SZERKESZTŐI ELŐSZÓ	7

TANULMÁNYOK

<i>Marcsik Antónia</i>	
KISALFÖLDI KORA AVAR KORI TEMETKEZÉSEK EMBERTANI ANYAGÁNAK ELEMZÉSE	11
<i>Tomka Péter</i>	
CSONTCSAT A TÁPI AVAR KORI TEMETŐBŐL	37
<i>Brauer-Benke József</i>	
A DOROMB HANGSZERTÍPUS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE	63
<i>Fedeles Tamás</i>	
„AD OMNES SACROS ORDINES PROMOVERI” Győri egyházmegyések római szentelési ügyei a késő középkorban	77
<i>Oross András</i>	
A GYŐRI VÁR ÉS HELYŐRSÉGE A 17–18. SZÁZAD FORDULÓJÁN	145
<i>Kelemen István</i>	
BORTERMELÉS ÉS BORFOGYASZTÁS A SZÉCHÉNYIEK FERTŐ-PARTI BIRTOKAIN A 17–19. SZÁZADBAN	169
<i>Csiszár Attila</i>	
A RÁBAKÖZ PARASZTSÁGÁNAK ANYAGI KULTÚRÁJA (18–19. SZÁZAD)	209
<i>Tóth Vilmos</i>	
A GYŐRSZIGETI TEMETŐK	269
<i>Pápai Emese</i>	
TÖRTÉNELMI LÉT – MŰVÉSZI TUDAT, AVAGY A „KÁRPÁTI ÓRSÉG (1914-15)” KÜLÖNÖS TÖRTÉNETE	285
<i>Szalai Zsolt</i>	
ÉLETÚT ÉS ÉLETMÓD – MITHAY ANTAL FÉNYKÉPEI	313

SZEMLE

<i>Oláh P. Róbert</i>	
Jezsuita jelenlét Győrben a 17–18. században Tanulmányok a 375 éves Szent Ignác-templom történetéhez	337
<i>N. Matus Zsanett</i>	
Juhász Réka Ibolya: A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1719–1852. (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 13.) Budapest, 2017.	338
<i>Németh Ottó</i>	
Csorba László: „Magyarország csillaga” Széchenyi István, 225 éve született a sopronnyéki kerület ’48-as képviselője. Sopron, 2017.	342

SUMMARY

<i>Antónia Marcsik</i>	
Anthropological analyses of the early Avar Age burials of the Kisalföld Region	11
<i>Péter Tomka</i>	
A bone buckle from an Avar Age cemetery of Tápl	37
<i>József Brauer-Benke</i>	
A historic review of the jaw harp (“doromb”) instrument type	63
<i>Tamás Fedeles</i>	
“ <i>ad omnes sacros ordines promoveri</i> ”: Ordainment matters of the Győr Diocese in Rome in the late Medieval Age	77
<i>Oross András</i>	
The Győr Castle and its garrison at the turn of the 17-18 th centuries . . .	145
<i>Kelemen István</i>	
Wine-growing and wine consumption in the estates of the Széchényi Family near Lake Fertő between the end of the 17 th century and the beginning of the 19 th century	169
<i>Csiszár Attila</i>	
The material culture of the peasantry of the Rábaköz Region (18-19 th centuries)	209
<i>Tóth Vilmos</i>	
Thy cemeteries of Gyórsziget	269
<i>Pápai Emese</i>	
Historical existence – artistic consciousness, or the extraordinary history of the “Kárpáti őrség” [“Carpathian Ward”] (1914–15)	285
<i>Szalai Zsolt</i>	
Walk and way of life. The photographs of Antal Mithay	313

REVIEWS

<i>Róbert Oláh P.</i>	
Jesuit presence in Győr in the 17-18 th century. Papers on the history of the 375-years-old St. Ignatius Church.	337
<i>Zsanett N. Matus</i>	
Réka Ibolya Juhász: Undergraduates in Győr 1719-1852. (Publications on the History of Higher Education. New Series 13.) Budapest, 2017.	338
<i>Ottó Németh</i>	
László Csorba: „Hungary’s Star” István Széchenyi. Sopronnyék district’s commoner in 1848 was born 225 years ago. Sopron, 2017.	342

Fedeles Tamás

„AD OMNES SACROS ORDINES PROMOVERI”

Győri egyházmegyések római szentelési ügyei a késő középkorban *

1468 júniusában Monyorókeréki Sweich Rupert, győri egyházmegye klerikus folyamodványt terjesztett be a pápai Kúria *Sacra Poenitentiaria Apostolica* hivatalához. Elmondása szerint a győri püspök évente csak egyszer szentel papokat, s mi több, a jelöltektől elvárja, hogy az ordinációt megelőzően egy éven át, saját költségükön a győri székesegyház szentélyében szolgáljanak neki. Minthogy azonban ő e terhet szegénysége miatt nem tudja vállalni, engedélyt kért (és kapott), hogy valamennyi egyházi ordót valamely szomszédos püspöktől vehesse fel.¹

1488 márciusában Wolfgang Altmon győri egyházmegye iskolás személyesen nyújtotta be szupplikációját az említett hivatalhoz, s jobb szemének hibája – amely szentelési akadálnak minősült – alól kért diszpenzációt.²

A felmentés birtokában néhány héttel később – több magyar társával együtt – a római Borgóban lévő *Santa Maria Regina Coeli* templomban sorra kerülő általános szentelés során felvette az első tonzúrát, valamint a kisebb rendeket,³ amelyről a *Camera Apostolica* munkatársai igazoló oklevelet állítottak ki számára.⁴ Az említettekhez hasonlóan a Tevere-parti várost felkeresők népes csoportjában időről időre feltűntek azok az önállóan, illetőleg kisebb-nagyobb csoportokban érkezők, akik a római Kúriában kívánták felvenni az egyházi rend egyes fokozatait, továbbá promóciójukkal kapcsolatos ügyeiket kívánták kedvezően elintézni. Az Örök Városban történő klerikusszentelések kizárólag az Apostoli Kamara hatáskörébe tartoztak egészen a 15. század végéig, következésképpen e központi hivatalt vezető kamarás ellenőrzése alatt állt a teljes római szentelési procedúra. Az ordinációkra vonatkozó legfontosabb információkat az Apostoli Kamara egy önálló

* A szerző a PTE BTK Történettudományi Intézet egyetemi docense, valamint az MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport tudományos főmunkatársa. A vatikáni anyaggyűjtést a gr. Klebelsberg Kunó, míg a tanulmány elkészítését az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP- ÚNKP-18-4 Bolyai+ kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatása tette lehetővé.

¹ 1468. június 17.: „Rupertus Sweich de Ebrau clericus Iauriensis dioecesis cupit ad omnes ordines promoveri, sed quia episcopus semel in anno presbiteros ordinat et quos ordinat sunt coartati per annum in choro ipsius ecclesie Iauriensis sumptibus eorum stare, et quia dictus exponens est pauper et sumptibus suis per annum stare non potest, petit licentiam, ut a viciniori episcopo gratiam et communionem sedis apostolice habente ordines recipere possit statutis provincialibus et sinodalibus non obstante.” APA Reg. Suppl. vol. 16., fol. 93r; RPG V. 1551. sz.; ERDÉLYI: Szökött szerzetesek 112, 237. 436. j. – Utóbbi munkában Győri Schwert Albert névvel.

² 1488. március 20-án benyújtott folyamodványában arra hivatkozott, hogy „visus oculi dextri quem non sui culpa, sed ex infirmitate” veszttete el. APA Reg. Suppl. vol. 37., fol. 278rv.

³ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 9., fol. 22v, 23r.

⁴ „Universis etc. Raphael etc. Universitati etc., quod reverendus in Christo pater dominus episcopus Sancte Agate etc., de mandato etc. ordines celebrans generales in ecclesia ut supra, die sabati maioris ebdomade datis presentium dilecto nostro Wolfgango Altmon, scholaris Iauriensis dioecesis habenti dispensationem pro defectu oculi, quod habere in ordo reperti etc. primam contulit tonsuram clericalem etc. ac ad III^m minores ordines promovit iuxta ritum. In quorum etc. Datum quinto Aprilis 1488, pontificatus anno III^m.” ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 9., fol. 18r.

regisztersorozatában, a *Libri formatarum* köteteiben rögzítették 1425-től kezdődően egészen 1524-ig.⁵ Miközben a nemzetközi kutatás figyelmét az *Archivio Segreto Vaticano* e szériája már a 19. század végétől felkeltette,⁶ s főként az utóbbi évtizedben több modern szemléletű feldolgozás is készült e témakörben,⁷ a magyar historiográfiában a legutóbbi időkgig nem talált visszhangra.⁸ Jelen tanulmányban az említett regisztersorozat kötetének győri egyházmegyes vonatkozásait tekintem át szélesebb magyar és nemzetközi összefüggésekbe ágyazottan. Munkámban többek között a következő kérdésekre keresem a választ: Kik és milyen okoktól vezérelve vállalkoztak a hosszú, fáradsággal és jelentős költségekkel járó útra? A győri egyházmegyesek milyen arányt képviseltek a Kárpát-medence klerikusai között? Milyen előfeltételeket támasztottak a szentelendő egyháziakkal szemben? Melyek voltak a római procedúra egyes elemei? Az egyházi társadalom mely rétegei képviseltették magukat a kúriai promóciókon?

Zarándokok, hivatalnokok, tanulók, csalók

1481. szeptember 22-én a győri székesegyházban sorra kerülő általános szentelés (*ordines generales*) alkalmával Temesvári Balázs címzetes bodonyi püspök (1470–1488), a főpapi teendők terén a győri egyház helynöke⁹ másokkal együtt Szilvágyi Miklós fia Máté győri egyházmegyes akolitust alszerpappá, majd három hónap elteltével – szintén a győri katedrálisban – diakónussá szentelte. Az *ordinatio* tényéről – amelyben a jelölt alkalmasságát ellenőrző vizsgálatra is utalás történt – a prelátus gyűrűspecsjével ellátott igazoló oklevelet (*littera testimonialis, formata*) állított ki Máté számára.¹⁰ Noha az említett szentelések idején a püspöki méltóság be volt töltve, hiszen Nagylucsei Orbán kincstartó, Mátyás király kipróbált embere viselte a méltóságot (1481–1486),¹¹ azonban ő ekkor még nem vette fel a magasabb

⁵ A sorozatra máig alapvető: SCHMITZ(-KALLENBERG): *Die Libri Formatarum*. A kötetekkel kapcsolatos alapvető szakirodalomra, valamint a magyar vonatkozású bejegyzések rövid áttekintésére l. FEDELES: *Magyar klerikusszentelések* 63, 71–73.

⁶ PL. DUBRULLE: *La collection des „Formataria”*; GÖLLER: *Die neuen Bestände* 43–46; PELLICCIA: *La preparazione*; KAEPELLI: *Domenicani promossi*.

⁷ Néhány kurrens munka a teljesség igényét nélkülözve: REHBERG: *L'affluenza di ordinandi*; HLEDÍKOVÁ: *Libri formatarum*; SALONEN-HANSKA: *Entering a Clerical Career*; RÁBIK: *La ordinazioni dei chierici*.

⁸ Lukcsics Pál már évtizedekkel ezelőtt felfigyelt a jelenségre, sőt önálló tanulmányban vizsgálta a kúriai magyar papszenteléseket, azonban a *Libri formatarum* regisztersorozat köteteit nem ismerte. LUKCSICS: *Magyar papszentelő okmányok*. Vö. FEDELES: *Magyar klerikusszentelések* 52. és 8. j.

⁹ Domonkos-rendi szerzetes, teológiai doktor, erdélyi (1476), majd győri (1481–1488) segédpüspök. 1481-ben még Monoszlói Csopor Benedek püspök nevezte ki helyettesévé, s 200 forintos évjáradékot biztosított számára a káptalannal közösen. ASV Reg. Suppl. vol. 808., fol. 110v; C. TÓTH: *Főpapi arcontológia* 61, 71, 122.

¹⁰ 1481. december 22.: „[...] per examinatores per nos ad id specialiter deputatos diligenter examinatum in scientia, etate et moribus idoneum et sufficientem repertum iuxta ritum sancte matris ecclesie de ordine acolitatus ad ordinem subdiaconatus, deinde [...] ad ordinem diaconatus digne duximus promovendum divina nobis gratia suffragante [...]“: MNL OL DF 203910.; HÁZI: *Sopron szabad királyi város* I/5. 404–405. 465. sz.

¹¹ Életére és egyházi javadalmaira l. KÖBLÖS: *Az egyházi középérték* 305–306.; FEDELES: *A pécsi székeskáptalan* 414–416.

egyházi rendeket, így a püspöki ordót sem,¹² ezért végezte a promóciókat *suffraganeusa*. A fenti példa kellően szemlélteti, hogy az egyházi pályát választók számára általában lehetőség nyílt saját püspökségük központjában az egyházi ordó egyes fokozatainak felvételére. Ennek ellenére a középkori Európa szinte valamennyi szegletéből, így a Kárpát-medence területéről is gyakran útra keltek olyan fiatal emberek, akik a kereszténység központjában, a pápai Kúriában kívánták a szent rendeket felvenni. Érdemes tehát röviden felvázolni azokat az okokat, amelyek a 15. század derekától tömegessé váló római „szentelési turizmus” hátterében meghúzód(hat)tak.

Első helyen Róma kegyhelyként gyakorolt jelentős vonzerejét emelem ki, hiszen a város a késő középkorban a kereszténység elsőszámú zarándokközpontja volt. A korabeli források egyértelműen kiemelik a szentévek alkalmával a városba érkező magyarok jelentős számát.¹³ A Rómába özönlő peregrinusok között pedig magától értetődő módon jelentős arányban képviseltették magukat az egyháziak is.¹⁴ A zarándokprogramok elvégzésén túl búcsút nyerhettek, a Kúriában pedig alkalmuk adódott egyéb ügyek intézésére, az ambiciózusabbak akár kúriai alkalmazásba is kerülhettek, sőt akár az Örök Városban le is telepedhettek.¹⁵ A szentelendők közül többen kifejezetten zarándokként érkeztek az *Urbs Aeternába*, s ezt az alkalmat használták fel az egyházi rendek felvételére.¹⁶ Közéjük tartozott az a hét különböző egyházmegyéből érkező 18 magyar akolitus is, akik 1429 februárjában zarándokként keresték fel az apostolfejedelmek küszöbét, s ezen alkalom során egyúttal a magasabb egyházi ordókat is fel kívánták venni.¹⁷ István pécsi egyházmegyes klerikus török fogságba kerülve fogadalmat tett, hogy szabadulása esetén felkeresi az apostolok küszöbét, valamint felveszi a magasabb egyházi rendeket, s ígéretét teljesítendő kért vállalásaihoz szentszéki engedélyt (1476).¹⁸ Bizonyosan fontos motivációs tényezőnek tekinthetjük, hogy a Szent Péter és Pál apostolok ereklyéi közelében sorra kerülő promóciók ma-

¹² 1483. augusztus 1-jén rögzítették folyamodványát a Datarián, amelyben „de mandato devotissimi viri Mathie regis Ungarie [...] ad sacros et presbiteratus ordines promotus supplicat”. ASV Reg. Suppl. vol. 839., fol. 26v.

¹³ Jacopo Caetano degli Stefaneschi bíboros *De centesimo de Iubileo anno liber* című munkájában az 1300-as szentév kapcsán a következőket jegyezte fel: „Et enim per Ytalie ungarie alemaniaeque plagas etiam alias apostolorum peregrinatio notior centesimi indulti rumore quantocius invalescente, catervatim populorum turme e vestigia urbem ingrediuntur”. Az 1450-es jubileummal kapcsolatban pedig a következőket olvashatjuk: „Tantae enim Pannorum, Germanorum, Cimbrorum, Britannorum, Gallorum, Hispanorum, Celtiberorum, Portugallensium, Graecorum, Dalmatorum, Italarum, ceterorumque Christianorum populorum (ut omnes uno verbo summatim comprehendamus) catervae quotidie confuebant”. ROMANI: Pellegrini e viaggiatori 8.

¹⁴ FEDELES: „Isten nevében utazunk” 52–56, 121.

¹⁵ REHBERG: Deutsche Weihkandidaten 288.; KUBINYI: Magyarok a késő-középkori Rómában; NEMES: Győr egyházmegyeiek.

¹⁶ LUKCSICS: Magyar papszentelő okmányok; CSUKOVITS: Középkori magyar zarándokok 164–165.

¹⁷ A *dioecesisek* megoszlása a következő: Esztergom, Nyitra, Veszprém és Zágráb egy-egy, Eger és Erdély két-két, Pécs pedig tíz fő. A folyamodványban a következőket olvashatjuk: „hanc almam urbem causa devotionis et peregrinationis non sine modicis fatigiis et laboribus personaliter accesserunt”. LUKCSICS: XV. századi pápák I. 1129–1130, 1133. sz.

¹⁸ ASV Reg. Suppl. vol. 744., fol. 71rv; vol. 745., fol. 36v.

gasabb presztízst jelenthettek a klerikusok számára. Mindazonáltal az sem volt példanélküli, hogy egy-egy római út alkalmával nem a Kúriában került sor az ünnepei eseményre. A Rómába igyekvő Imre szentgotthárdi apátot például a győri ordinárius helynökének engedélyével a seckauai püspök szentelte presbiterre (1468).¹⁹

Magától értetődő módon a hosszabb ideig Rómában tartózkodók számára kézenfekvő volt a kúriai szentelés lehetősége. Közéjük tartoztak a pápai Kúria alkalmazottai, a bíborosok, püspökök famíliájának tagjai, a Szentszékhez delegált diplomaták, a Rómába érkező uralkodók kíséretéhez tartozók, valamint a város egyetemén tanulók. Luxemburgi Zsigmond 1433-as római koronázása alkalmával kíséretéhez tartozó két udvari klerikusa, a pécsi egyházmegye Széki Miklós, valamint Kesztlöci Egyed titeli kanonok kúriai szentelési engedélyét maga az uralkodó kérvényezte.²⁰ Fülöp (1432) esztergomi, Brassói Kis András (1441) és Aranyos János (1476) erdélyi klerikusok többek között arra hivatkozva kívánták Rómában pappá szenteltetni magukat, hogy huzamosabb ideje a városban éltek.²¹ Imre boszniai prépost Mátyás király követeként érkezett 1471 augusztusában IV. Sixtus pápához,²² s a következő hónapban személyesen nyújtotta be folyamodványát a *Dataria Apostolicához*, amelyben a szent rendek felvételére kért és kapott engedélyt.²³ A pápai Kúria magyar hivatalnokainak szentelésére szemléletes példát nyújt Plattner János esete. A soproni származású klerikus a bécsi egyetem *artes* fakultásán folytatott tanulmányokat (1451). Később Rómába utazott, ahol *credentiariusként* a pápai udvar alkalmazásába került (1458), majd két évvel később a *Cancellaria Apostolica* hivatalában kapott állást: a szupplikációs regisztrumok *scriptora* lett. 1460 júniusában nyújtott be szentelési kérvényt, amelyben római szentelési engedélyért folyamodott. Évekre nyúló római tartózkodása során kiépített kapcsolatokat kihasználva több német egyházi javadalmat is megszerzett. 1466-tól Bécsben élt a Maria am Gestade-kápolna rektoraként.²⁴ A római promóciók háttérében meghúzódó összetett motívumrendszer szemléletes példáját nyújtja egy győri egyházmegyei klerikus esete. Kutasi Tamás vasvári prépost, győri kanonok, majd örkanonok, később esztergomi kanonok és helynök az esztergomi káptalan kúriai tizedperének egyik képviselőjeként (*sollicitator*) érkezett a Tevere partjára 1453 augusztusában, s római tartózkodása egészen 1457 márciusáig kimutatható.²⁵ 1455

¹⁹ Die Weiheregister der Seckauer Bischöfe, 1638. sz. – L. még e tanulmány Függelék II. 13. sz.

²⁰ LUKCSICS: XV. századi pápák II. 156, 173, 268. sz. A promóciókra minden bizonnyal sor is került, ugyanis Széki Miklós 1433. június 6-án még akolitusként, míg július 13-án már alszerpapként szerepel egy-egy szupplikációban. – Az uralkodó kíséretére l.: CSUKOVITS: Egy nagy utazás; E. KOVÁCS: Zsigmond császár.

²¹ „iam novem menses Romae commorantur” – LUKCSICS: XV. századi pápák II. 71, 104. sz.; „qui ad presens in Urbe Romana trahit moram” – APA Reg. Suppl. vol. 2bis, fol. 227r; „qui in Romana Curia iam longa tempora se [...] sustentavit” – ASV Reg. Suppl. vol. 738., fol. 116rv.

²² FRAKNÓI: Magyarország egyházi II. 142.

²³ ASV Reg. Suppl. vol. 670., fol. 234r; vol. 672., fol. 283v–284r.

²⁴ NEMES: Sopron–Róma 266–267.

²⁵ KÖBLÖS: Az egyházi középélet 402–403.; KÖRMENDY: Studentes 95.; Cameralia I. 218–219. sz.; C. TÓTH: Az esztergomi székeskáptalan I. 96.; C. TÓTH: Az esztergomi székeskáptalan II. 30.; NEMES: Győri egyházmegyeiek 128. – A város egyetemeire legújabbán l. SCHWARZ: Kurienuniversität.

tavaszán döntött úgy, hogy felveszi a magasabb ordókat, majd sorrendben alszerpappá, diakónussá, végül pedig presbiterré szentelték a vatikáni Szent Péter-bazilika Szűz Mária-kápolnájában.²⁶ A soproni Greiner Pongrác ugyancsak Rómában tanult, s valószínűleg a kúriai ordináció lehetősége is motiválhatta római tartózkodását. Tény, hogy a Tevere-parti városban anyagi gondjai támadtak, amelyet soproni polgárok támogatásainak köszönhetően sikerült megoldania végül. Fleischhacker Péter polgár végrendeletében eleve tíz forintot rendelt tanulmányaira, majd pedig egy Rómába utazó soproni pap, bizonyos Lechner Tamás révén küldött adósságai rendezésére újabb apanázt. Péter az egykori soproni iskolamester pedig további négy forintos kölcsönrel sietett segítségére.²⁷

Számos olyan esetről tudósítanak forrásaink, amikor sem a helyi püspök, sem pedig helynöke nem tartózkodott székhelyén, esetleg akadályoztatva voltak, a püspöki méltóság hosszabb ideig betöltetlen maradt, illetve a helyi ordinárius csak nagyon ritkán tartott az egyházmegyében általános szenteléseket. Ilyen helyzetekben a promócióra várók a szomszédos egyházmegyék egyikében, illetve a *Curia Romanában* vehették fel az egyházi ordókat.²⁸ 1436 februárjában 11 zágrábi egyházmegyes klerikus kapott az Apostoli Kamara vezetőjétől engedélyt arra, hogy a zágrábi püspöki szék üresedése miatt (*in ipsis partibus ad presens sedes episcopalis vacat*) bármely katolikus főpap felszentelhesse őket, amennyiben arra alkalmasnak bizonyulnak.²⁹ Két évvel később összesen 22 magyar és két külföldi klerikus nyújtott be folyamodványt az Apostoli Penitenciária hivatalához, amelyben az előzőhöz hasonló felhatalmazást kértek; mindezt azzal indokolták, hogy saját ordináriusuk csak ritkán tart papszentelést (*raro ordines celebrant*).³⁰

Szintén e kategóriába sorolhatók azon esetek, amikor a kérvényezők ideiglenesen vagy véglegesen elköltöztek eredeti lakóhelyükről. Általános jelenségnek tekinthető, hogy a padovai és a bolognai, illetve más itáliai és európai egyetemeken tanuló külföldi klerikusok tanulmányaik helyszínén vették fel az egyházi ordó különböző fokozatait.³¹ Közéjük tartozott Berendi Bak Gáspár szepesi prépost, aki Bécsben, Ferrarában, majd pedig Bolognában folytatott tanulmányokat, s szerzett kánonjogi doktorátust. 1469 decemberében – a nagypenitenciárius jóváhagyásával – a bolognai székesegyházban alszerpappá, majd három esztendővel később, doktori vizsgáját követően, Rómában presbiterré szentelték.³² A győri egyházmegyes Tejfalui Waringer János azért nyújtott be folyamodványt (1472) a Penitenciáriára, hogy mivel a salzburgi egyházmegye területén él (*quia in Salzeburgensis dioecesis moram trahit et trahere intendit*), az ottani metropolitától vagy helyettesétől vehesse

²⁶ ASV Cam. Ap., Libr. format. vol. 3., fol. 98v, 100v, 101v. L. még Függelék I. A. 6. sz.

²⁷ NEMES: Sopron–Róma 263.

²⁸ PELLICCIA: La preparazione 25.

²⁹ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 2., fol. 15r. – A püspökség 1433. december 22. és 1438. május 18. között volt betöltetlen. ENGEL: Archontológia I. 80.

³⁰ APA Reg. Suppl. vol. 2., fol. 27v–28r.

³¹ SAMBIN: Chierici ordinati 388.; SAMBIN: Altri chierici ordinati 386.; REHBERG: Deutsche Weihenandidaten 289.; SCHMUGGE: Zum römischen „Weiherismus“ 421.

³² FEDELES: Mátyás seregéből.

fel az egyházi rendeket.³³ Az úgyszintén győri egyházmegyes Wolfgang Altmon miután Rómában felvette a kisebb rendeket, arra kért engedélyt az említett hivataltól (1488), hogy mivel életvitelszerűen az olomützi egyházmegyében tartózkodik (*in Olomucensis dioecesis conversatus*), a magasabb rendeket bármely katolikus főpaptól felvehesse.³⁴ Ugyancsak a fentebbi példákkal illusztrált csoporthoz sorolhatjuk azt a 18 győri egyházmegyes klerikust, akik 1428 és 1507 között utaztak a közeli stájerországi Leibnitzbe, ahol a seckau püspöktől vették fel az egyházi rend kisebb-nagyobb grádusait.³⁵ 1459-ben pedig négy győri egyházmegyes klerikus kért és kapott engedélyt a Penitenciárián, hogy a passau püspökkel vagy helynökével szenteltethessék fel magukat.³⁶ Végül Ainvolt János győri egyházmegyes *solaris* esetét említem, aki a nagypenitenciárius engedélyével a bécsúj helyi püspöktől vette fel az akolitusi ordót (1492).³⁷ Utóbbi esetekben azonban a klerikusok nem indokolták kérésüket, így azok hátterét homály borítja.

Tömegesen érkeztek Rómába az egyházi állásokra „vadászó” szegény klerikusok elsősorban az újonnan megválasztott pápák pontifikátusának kezdetén, hogy egy-egy javadalomra várományt (*expectatio*) kapjanak. Mindez a latin nyelvtant, az éneklést és a prédikációt érintő vizsgához volt kötve, s akik megfelelően teljesítettek az *exament*, azok felkerültek a várólistára a beneficium elnyerésének reményével. Minthogy ők személyesen a Kúriában tartózkodtak, közülük számosan egyúttal az egyházi rendeket is Rómában vették fel.³⁸

A kandidálóknál felmerülhettek olyan problémák, hiányosságok (*defectus*), illetve a kánonjogi előírásokkal szemben elkövetett vétségek (*delictus*), amelyek szabálytalan állapotot (*irregularitas*), s ebből következőleg szentelési akadályt eredményezhettek. Ezek alól a szentelendők elsősorban a pápai Kúriában, illetve esetenként az *in partibus* tevékenykedő nunciustól, legátusoktól kaphattak felmentést.³⁹ Korszakunkban a pápai udvar három hivatalába, az Apostoli Kancelláriára, a Penitenciáriára, valamint a Dataria Apostolicára futottak be a szentelésekkel kapcsolatos folyamodványok, amelyek kedvező elbírálása esetén kerülhetett sor az ordinációra.⁴⁰ Leggyakrabban az egyházjog által előírt időpontokon kívül történő ordinációra (*tribus diebus dominicis vel festivis extra tempora a iure statuta*) vonatkozó szupplikációkkal találkozunk forrásokban. A győri egyházmegyések közül is többen, például Szentgyörgyi Simon és Pongrác fia Orbán (1522) e céllal utaztak

³³ RPG VI. 6452. sz.

³⁴ APA Reg. Suppl. vol. 37., fol. 281v.

³⁵ Die Weiherregister, passim. – L. még a Függelék II. táblázatát.

³⁶ APA Reg. Suppl. vol. 7., fol. 369v, 370r.

³⁷ MNL OL DF 203986., HÁZI: Sopron szabad királyi város I/6. 92–93. 82. sz.

³⁸ MEYER: Arme Kleriker; SCHWARZ: Römische Kurie; SCHMUGGE: Kirche, Kinder, Karrieren 196–197.

³⁹ Pl. De Dominis János zenggi püspöknek, az Apostoli Szentszék Magyar- és Csehországba delegált nunciának jogosítványai között a következők szerepeltek (1438): „conceditur facultatem dispensandi cum viginti quinque personis ecclesiasticis super defectu aetatis, ut earum qualibet, postquam vicissimum secundum annum suae aetatis peregerit, possit ad sacerdotium promoveri et unum beneficium recipere”: ASV Reg. Vat. vol. 374., fol. 228r; regesztája: LUKSICS: A XV. századi pápák II. 535. sz.

⁴⁰ SCHMUGGE–HERSPERGER–WIGGENHAUSER: Die Supplikenregister 196–197.; SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 28–30.; ERDÉLYI: A Sacra Poenitentaria Apostolica I. 44–45.

Rómába.⁴¹ Mindez nem meglepő, hiszen a legtöbb jelölt a lehető legkevesebb ideig kívánt Rómában tartózkodni, valamint az egyes ordók felvétele közt előírt szünet (*interstitia*) nélkül kívántak a szenteléseken részt venni.⁴² A lelkipásztori szolgálattal járó (*cum cura animarum*), illetve a nagyobb javadalmak viselése esetében feltétel volt az egyházi rendek felvétele a beneficium elnyerését követő egy éven belül. Sokan e terminus áthágása, illetve az előírás alóli ideiglenes felmentés megszerzésének elmulasztása miatt keltek útra diszpenzációért, amely megszerzését követően sokan a Kúriában vették fel az ordókat.⁴³ A különböző defektusok közül a legtöbb szentelésre váró a törvénytelen születés (*ex defectu natalium*), a testi hiányosságok (*ex defectu corporis*), az előírtnál alacsonyabb életkor (*ex defectu aetatis*), valamint az elégtelen tudás (*ex defectu scientiae*) miatt kért diszpenzációt. A deliktumok között pedig mások mellett a hitehagyást (*apostasia*), az eretnekséget (*haeresis*), illetve a gyilkosságot (*homicidium*) találjuk.⁴⁴ A folyamodványokat személyesen benyújtók az esetek túlnyomó részében Rómában szenteltették fel magukat.⁴⁵

Az említettek mellett azonban időről időre előfordultak különböző visszaélések is, amelyek a 15. század elejétől élénken foglalkoztatták a teológusokat, kánonjogászokat, s e káros jelenséget a pápák is igyekeztek több-kevesebb sikerrel orvosolni.⁴⁶ A római utazás egyik mozgatórugójaként említhetjük például a megfelelő képzettség hiányát, melynek következtében a jelöltet a helyi ordinárius nem volt hajlandó felszentelni. Némely püspök teljesíthetetlen követelményeket is támaszthatott a szentelés feltételeként, amint azt Monyórókeréki Sweich Rupert példáján láthattuk. Az sem volt példanélküli, ha tehetséges, képzett klerikusok anyagi ellenszolgáltatás fejében a gyengébb felkészültségűek helyett tették le a vizsgát. Természetesen ez nemcsak a Kúriánál, hanem az *in partibus* szentelési vizsgáknál is előfordult.⁴⁷

A visszaélések szintén elterjedt formája volt a nem létező, azaz „színlelt” javadalomra (*ad fictum titulum*) történő promóció. A magasabb ordók felvételéhez a jelölteknek ugyanis a megélhetésüket biztosító egyházi javadalom birtokában kellett lenniük. Sokan azonban nem rendelkeztek egyházi beneficiummal vagy garantált bevételi forrással, következésképpen csaláshoz folyamodtak. A Penitenciária hivatalához benyújtott diszpenzációs kérelmek között számos ilyen esetet találunk,⁴⁸

⁴¹ APA Reg. Suppl. vol. 67., fol. 221v.

⁴² Az eredeti előírás értelmében az egyházi rendek egyes fokozatainak felvétele között egy évnek kellett eltelni. PLÖCHL: Geschichte 304.

⁴³ PELLICCIA: La preparazione 31–33.

⁴⁴ SCHMUGGE–HERSPERGER–WIGGENHAUSER: Die Supplikenregister 196–197.; ERDÉLYI: A Sacra Poenitentia Apostolica I. 44.; SALONEN–SCHMUGGE: A Sip from the Well of Grace 56–64.

⁴⁵ Akad persze ellenpélda is, amint a következő eset mutatja. Kamanci Balázs kalocsai kanonok és bodrogi főesperes személyesen nyújtotta be folyamodványát (1522) annak érdekében, hogy egy helyi (*in partibus residentis*) püspöktől az előírt időpontokon kívül valamennyi egyházi ordót felvehesse. LAKATOS: Regesta supplicationum 3. sz.

⁴⁶ PELLICCIA: La preparazione 51–81.; REHBERG: Deutsche Weihekandidaten 284–287.

⁴⁷ MEYER: Arme Kleriker 30.; SALONEN: The Penitentiary 190.; SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 200. 114. j.

⁴⁸ Összefoglalóan l. erre ERDÉLYI: Szökött szerzetesek 109–113.; ERDÉLYI: Egyházi társadalom 47–48.

köztük a győri egyházmegyes Layter Osvát folyamodványát, akinek megfelelő javadalma nem lévén (*sufficientem titulum non haberet*) valótlán beneficiumra szenteltette magát pappá.⁴⁹ Különösen VI. Sándor pontifikátusának (1492–1503) kezdetétől emelkedett ugrásszerűen a titulussal visszaélők száma a Penitenciáriára benyújtott szupplikációk alapján: az 1500-as jubileumi esztendőben például összesen 319 személy – köztük a fentebb említett Layter Osvát és egy zágrábi egyházmegyes társa –⁵⁰ kért abszolúciót az effajta csalással magára vont kiközösítés alól. A hamis javadalmakkal történő visszaéléseket azonban nehéz volt felderíteni, főként a messzi vidékről érkezők esetében. E jelenség azzal magyarázható, hogy felszentelt papok nagyobb eséllyel és sokkal gyorsabban juthattak valódi megélhetést biztosító egyházi álláshoz, mint a kisebb ordókat felvevő társaik. Nem véletlen tehát, hogy e túlkapasokat a késő középkor pápai igyekeztek visszaszorítani, s e kérdés folyamatosan napirenden volt a korszak helyi és egyetemes zsinatain egyaránt. 1502 őszétől pedig már nem volt elegendő a javadalmat is feltüntető folyamodvány felmutatása a Kúriában sorra kerülő vizsgálat alkalmával, hanem annak valódi birtoklására a szentelendőnek tanúk jelenlétében esküt kellett tennie.⁵¹ X. Leó pápa (1513–1521) 1513 decemberében kelt bullájában két év felfüggesztéssel szankcionálta a hamis beneficium feltüntetésével csalókat.⁵²

A kúriai szentelések mechanizmusa

A klérus tagjává az egyházi rend (*ordo*) szentségének felvétele által válhatott valaki, amely két nagyobb csoportból, az úgynevezett négy kisebb (*ordines minores*), valamint a három nagyobb rendből (*ordines maiores*, *ordines sacri*) állt. A klérushoz tartozás – a hajkorona közepének kör alakú leborotválása révén – külsőleg is látható jelét az első tonzúra (*prima tonsura*) jelentette. A helyi ordinárius által kiszolgáltatható rendek alsó grádusai a *hostiarius*, *lector*, *exorcista* voltak, végül pedig az *acolitatus* következett. Ezek birtokában az illető már az egyháziak kiváltságait élvezte, azonban a későbbiekben még visszatérhetett a laikus állapotba (házasodhatott, világi foglalkozást űzhetett). Az említett négy kisebb rendet (*quattuor minores*) a legtöbbször egy időpontban vették fel a jelöltek. A három magasabb ordó sorrendben a következő volt: *subdiaconatus*, *diaconatus* és *presbiteratus*. Az alszerpapi (*subdiaconatus*) fokozat képezte a valódi választóvonalat a cölibátus megtartása és az imaórákon (zsoltószmán) történő részvétel követelménye által, egyértelművé téve, miszerint az illető további életét immár kizárólag az egyháznak szenteli. Természetesen csak a presbiteri ordó felvételét követően vált áldozópappá (*presbiter*, *sacerdos*) az illető, amely lehetővé tette a szentmise celebrálást, valamint a szentségek kiszolgáltatását. Az egyházi rendek legmagasabb fokozatát pedig a püspökség (*episcopatus*) jelentette. Ez utóbbi grádusokat a kisebb ordóktól markánsan megkülönböztetve szent rendeknek

⁴⁹ APA Reg. Suppl. vol. 48., fol. 792r. – Az azonban nem derül ki kérvényéből – mint az ilyen esetek túlnyomó részénél –, hogy milyen titulusról volt szó.

⁵⁰ Uo. és vol. 48., fol. 719r.

⁵¹ SCHMUGGE: Zum römischen „Weihe-tourismus“ 427–428.

⁵² PELLICCIA: La preparazione 56.

(*sacros ordines*) nevezték.⁵³ A szentelést megelőzően a jelöltek vizsgálat (*examinatio*) alá vetették, amely elméleti felkészültségükre, erkölcsükre, valamint állapotukra irányult.⁵⁴ Ekkor ellenőrizték a kandidálók életkorát, moralitását, törvényes származását, elméleti felkészültségét, továbbá igazolniuk kellett, miszerint nem élnek szabálytalan állapotban, s nincs a szentelést akadályozó testi hibájuk vagy betegségük. A kánjog előírása szerint, amint fentebb említettem, a subdiaconatussal kezdődő magasabb ordók felvételéhez említettekén kívül a jelölteknek igazolniuk kellett a megfelelő egzisztenciális háttérrel biztosított javadalom (*titulus patrimonii, titulus ecclesiasticus*) birtoklását is. Kivételt a szerzetesek képeztek, az ő megélhetésüket természetesen rendjük szavatolta.⁵⁵ A promócióra normál esetben az adott egyházmegye székesegyházában – alkalmanként más szakrális helyen – került sor, amelyet a helyi püspök, illetve akadályoztatása, széküresedés esetén a segédpüspök végzett. Az egyházi előírásoknak megfelelően évente hat meghatározott időpontban kerülhetett sor a klerikusok promóciójára, amelyek a kántorböjti időszak (*ieiunium quattuor temporum*) szombatjaira, valamint a nagyböjt idejére estek. Ezen események természetesen minden alkalommal ünnepi szentmise keretében (*inter missarum sollempnia*) történtek.⁵⁶ Az ordinációt követően az illető kérésére kiállították a szentelés tényét igazoló okiratot. Az idegen egyházmegyéhez tartozóknak a helyi püspök, illetve helyettese, a szerzetesrendek tagjainak pedig előjárójuk által kiállított írásbeli engedélyt (*littera dimissoria, dimissorialia*) kellett bemutatniuk a szentelés előtt. E dokumentumokra a promóciókat tartalmazó regiszterekben, illetve a szentelésről kiállított oklevelekben egyaránt hivatkoztak. Az efféle engedélyek azonban a későbbiekben sok gondot okoztak, ugyanis ezeket Rómában éppúgy hamisították, mint a részegyházakban,⁵⁷ ezért a 15. századtól kezdve a pápák igyekeztek az ellenőrzést szigorítani.

A 15. század folyamán a külföldi klerikusok római szentelésének egyetlen hivatalos orgánuma az Apostoli Kamara hivatala volt. A 16. század elejétől a Kamara mellett a római püspök (azaz a pápa) helynöke (*vicarius in spiritualibus in Urbe*) is felhatalmazást kapott milderre.⁵⁸ Jóllehet a Camera Apostolica élén álló kamarás (*camerarius domini nostre papae, camerlengo*) a papszentelések terén *ad hoc* pápai felhatalmazással a korábbi időszakban is eljárhatott, az ordinációkra vonatkozó állandó joghatóságot azonban V. Márton pápa (1417–1431) kúriai reformjai során nyerte el. Ezt egyértelműen jelzi, hogy az Apostoli Kamara felügyelete alatt történt klerikusszentelésekre vonatkozó adatokat 1425-től kezdve szisztematikusan dokumentálták, majd egy újonnan létesített regisztersorozat, a Libri formatarum egyes köteteibe illesztették.⁵⁹

⁵³ PLÖCHL: Geschichte 289.; OTT: Das Weihesakrament; SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 6–8.

⁵⁴ OEDIGER: Über die Bildung 80–83.

⁵⁵ HAY: The Church in Italy 54, 142.; FEDELES: Magyar klerikusszentelések 54–55. A titulusra l. ÜLHOF: Die Zuständigkeiten 5–54.; LEDERHILGER: Weihetitel 1016.

⁵⁶ KLEINHEYER: Die Priesterweihe.

⁵⁷ ERDÉLYI: Szökött szerzetesek 110–111.

⁵⁸ REHBERG: L'affluenza di ordinandi 200.

⁵⁹ A sorozat köteteinek leírására l. SCHMITZ(-KALLENBERG): Die Libri Formatarum.

A promócióhoz szükség volt egy pápai engedélyre, amely felhatalmazta a jelölteket, hogy a Kúriában tartózkodó bármely püspöktől (*a quocunque antistite catholico*) vehessék fel a kívánt ordókat. Az Apostoli Kancellária, a Penitenciária, majd később a Datária hivatalaihoz benyújtott szupplikáció tartalmazta a jelölt legfontosabb adatait: a nevét, a származási és a szolgálati helye szerinti egyházmegyéjét, az egyházi javadalma pontos megnevezését (*titulus, patrimonium, titulus victus et vestitus, pensio*), valamint természetesen a kérés tárgyát. A folyamodványokat benyújtók túlnyomó többsége nem rendelkezett saját püspöke szentelési engedélyével, s jobbára gyorsított eljárás keretei közt kívánta felvenni az egyházi rendeket. A 15. század első felében regisztrált kérvényekben megfogalmazott kéréseket általában egy, az ügyfél számára kiállított pápai *brevében* engedélyezte a Szentatya.⁶⁰ A század második felétől vált általánossá az a gyakorlat, hogy a kúriai szentelések esetében egy pozitívan elbírált, a pápai okirat kiállítását nem igénylő (*sola signatura*) folyamodvány is elegendőnek bizonyult.⁶¹ Az ilyen típusú promóciókra vonatkozó *supplicatiók* záradékában (*clausula*) az engedély mellett utalás történt a kötelezően előírt vizsga letételére, valamint a szentelést végző püspök (*ordinator*) személyére.⁶² A szupplikáció kedvező elbírálását követően a szentelésekkel kapcsolatos teendőket immár a Kamara hivatala végezte: meghatározta és nyilvánossá tette a vizsgálat helyét és idejét, megszervezte a jelöltek szentelését, majd pedig regisztrálta őket.⁶³

⁶⁰ Az ilyen típusú pápai engedélyeket valószínűleg a kancellária adminisztrációja külön kezelte, legalábbis erre enged következtetni a Lateráni Regisztrumsorozat 298. kötetének következő bejegyzése: „de litteris dimissorialibus anni XII“. Ezt követően a 274. és 291. foliók rectói között kizárólag az e kategóriába tartozó bejegyzéseket találunk. – Egy 1428. december 22-én kelt szöveget idézek mintaként: „Martinus etc. dilecto filio Clementi Benedicti, rect. par. ecl. s. Martini de Huz, Quinqueecclesiensis dioc. salutem etc. Devotionis tue sinceritas, quam ad nos et Romanam ecclesiam promeretur, ut petitionibus tuis quantum cum Deo possumus favorabiliter annuamus. Cum itaque sicut exhibita nobis nuper pro parte tua petitio continebat, tu ad omnes sacros ordines ad quos recipiendos ut asseris ratione par. ecl. s. Martini de Huz, Quinqueecclesiensis dioc., quam obtinos arctatus existis recipiendos certis legitimis obstantibus causis te infra tempora ad id a iure statuta facere nequeas promoveris. Nos tuis in hac parte supplicationibus inclinati, ut a quocunque catholico antistite gratiam et communionem Apostolice Sedis habente in Romana Curia vel extra eam etiam extra tempora premissa diebus dumtaxat dominicis et aliis festivis ad quatuor minores et successive ad omnes alios sacros huiusmodi ordines te promoveri facere valeas, ipseque antistes tibi dummodo ad id per eum superquo ipsius conscientiam oneramus abilis et ydoneus repertus fueris aliudque canonicum non obsistat huiusmodi ordines impendere possit, tibi et eidem antistiti concedimus per presentes. Non obstantibus constitutionibus apostolicis ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo etc. noster concessione instringere etc. Si quis etc. Datum Rome, apud Santosapostolos, XI. Kalendas Ianuarii, anno duodecimo.“ ASV Reg. Lat. vol. 298., fol. 274r. – Rövid, számos releváns részletet mellőző tartalmi kivonata: LUKCSICS: XV. századi pápák I. 1056. sz.

⁶¹ KATTERBACH: Pápstliche Suppliken. – A *Signatura Papae*, a Cancellaria és a Dataria Apostolica hivatalai egymással szoros együttműködésben adták ki az „*ad ordines*” engedélyeket. PELLICCIA: La preparazione 33.

⁶² Öt győri és egy veszprémi egyházmegyes klerikus 1523. április 23-án rögzített kérvényének záradékában a következőket jegyezték fel: „Et cum absolute a censuri ad effectum. Et de licentia promovendi quibusvis tribus diebus etiam extra tempora et celebrandi etc., ut supra. Et quod presentis supplicationis sola signatura sufficiat, attento, quod in Curia. Et promoveantur per episcopum Bellicastrensem. Et examinentur in Camera Apostolica, in qua doceant se esse arctatos.” – LAKATOS: Regesta supplicationum 26. sz.

⁶³ PELLICCIA: La preparazione 35.

A kötelezően előírt alkalmassági vizsgálat során a kamarás által kijelölt *examinator* ellenőrizte a bemutatott dokumentumok hitelességét, a magasabb rendeket felvenni kívánók esetében a javadalom tényleges birtoklását, az esetlegesen felmerülő akadályokat, valamint természetesen a jelölt erkölceit és felkészültségét. A szigorú ellenőrzést szemlélteti Ludovico Scarampi kamarás (1440–1465) az 1464. szeptember 22-én sorra kerülő általános kúriai szentelésen (*ordinationes generales*) részt venni kívánók számára pápai mandátum alapján megfogalmazott utasítása, amelyet három frekventált helyen, jelesül az Angyalvár és a Szent Celsustemplom falán, valamint a Campo de’ Fiorin függesztettek ki. Ennek értelmében a kandidálóknak a szentelést közvetlenül megelőző napok egyikén, szerdán, csütörtökön vagy pénteken meg kellett jelenniük az Apostoli Kamarában a szokásos vizsgára, valamint információt kellett szolgáltatniuk titulusukról, illetve javadalmukról. Akik nem jelentek meg, és nem tették le a vizsgát, azokat nem szentelték fel.⁶⁴ Néhány esztendővel később Marco Barbo *camerlengo* – a későbbi II. Pál pápa (1465–1471) – hasonlóan rendelkezett.⁶⁵ A 15. század második felétől fokozatosan szigorodó kúriai vizsgálatok szavatolták, hogy a pápai udvarban történt szentelésekkel egyáltalán nem árasztották el a helyi püspökök egyházmegyéit képzetlen és alkalmatlan papsággal.⁶⁶

A sikeres kamarai vizsgálatot követően kerülhetett végül sor a promócióra. Miután az alkalmas személyeket besorolták az egyes szentelési időpontokhoz, neveiket egy kamarai jegyző dokumentálta,⁶⁷ a kamarás pedig felhatalmazta a szentelést végző püspök(ke)t. Minthogy azonban az aktus eredendően a pápa engedélye alapján történt, minden esetben (formulaszerűen) utaltak a Szentatya szóbeli utasítására is (*ex commissione pape [...] vive vocis oraculo*).⁶⁸ A *generalis ordinatio*k során a Kamarában is az előírt évi hat időpontot tartották szem előtt. A felmentések folyamatos növekedése következtében azonban tulajdonképpen egész évben folytak a promóciók.⁶⁹ A szentelések nem kötődtek állandó helyszínhez. Az ordinációkra a legtöbb alkalommal a vatikáni Szent Péter bazilika egyik oldalkápolnájában vagy

⁶⁴ „Mandatum affigendum valvis Castris sancti Angeli, Sancti Celsi et Campifloris pro ordinibus celebrandis. – Ludovicus miseratione divina tituli sancti Laurentii in Damaso sacrosancte Romanae ecclesiae presbiter cardinalis Aquiligensis, domini pape camerarius, ex commissione Serenissimi domini nostri pape vive vocis oraculo nobis facto. Intimatur omnibus et singulis volentibus promoveri, quatenus die sabbati proxime sequenti, quo erit vicesima secunda mensis septembris, ordines celebrantur generales. Ideo volentes ad omnes ordines promoveri compareant in Cameram Apostolicam diebus Mercurii, Iovis et Veneris proxime sequentibus horis consuetis ad subeundum consuetum examen et docendum de titulis seu beneficiis eorum. Alioquin qui non venerint et examinati non fuerint postea nullatenus admittentur. Datum Rome apud sanctum Petrum anno a Nativitate Domini MCCCCLXIII^{mo}, Indictione XII^a, die vero XVII Mensis septembris, pontificatus Serenissimi in Christo patris et domini nostri domini Pauli divina providentia pape II Anno primo.” – ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 4., fol. 2r; PELLICCIA: La preparazione 436. 3. sz.

⁶⁵ 1470. március 11.: ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 5., fol. 4r.

⁶⁶ SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 270–271.

⁶⁷ Az 1474. március 26-án sorra kerülő általános szentelésről készített bejegyzésben a következőket olvashatjuk: „in presentia mei Baptista de Zuchetis Camere Apostolice notarii de premissi rogatis”. ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 6., fol. 149v.

⁶⁸ PELLICCIA: La preparazione 30.

⁶⁹ SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 208–212.

sekrestyéjében, illetve a *Borgo* kisebb templomainak valamelyikében került sor. Természetesen a pápa, s ezáltal – az *ubi papa, ibi Roma* elv alapján – a Curia Romana tartózkodási helye is befolyásolta a színhely kiválasztását, így az 1430-as, 1440-es években különböző firenzei, bolognai és ferrarai templomokban történtek ezen események.

Az *extra tempora* ordinációk esetében a hely kijelölésében minden bizonnyal az ordinációt végző püspököknek lehetett meghatározó szerepük, nyilvánvalóan igyekeztek a saját lakhelyükhöz közeli templomokat választani, sőt esetenként saját rezidenciájukon is sor kerülhetett az ünnepi aktusra.⁷⁰ Az azonos időpontban felszenteltek száma magától értetődő módon nagy változatosságot mutat. Az egyik legfrekvenciáltabb nap 1471. december 21-e volt, amikor összesen 58 személy kapta meg az első tonzúrát,⁷¹ köztük a győri egyházmegyes Domokos *scolaris*.⁷² Ők természetesen kiegészültek a magasabb ordókat felvevő további klerikusokkal, így például István zágrábi egyházmegyes alszerpappal, akit ekkor diakónussá szenteltek.⁷³ Valamennyi ordináción jelen kellett lennie egy kamarai jegyzőnek, aki egyrészt tanúként az eljárás törvényességét szavolta, másrészt pedig ő szólította egyenként és ellenőrizte a kandidálókat, szükség esetén javította a vizsgálatok alkalmával készített szentelési listákat, amelyeket az eseményt követően az ordinációt végző preláthus aláírásával hitelesített, majd pedig a Camera Apostolica hivatalában helyezték el.⁷⁴

A szentelést követően a kamarai jegyző kérésre kiállította a hivatalos igazoló dokumentumot (*littera testimonialis, littera ordinum, littera formata, formata*), amely természetesen díjköteles volt.⁷⁵ A Kamara illetékességi köre – amint fentebb említettem – kiterjedt a *dimissorialiák* kiadására is, amelyek szintén taxakötelesek voltak.⁷⁶ Mentességet élveztek a fizetés alól (*gratis*) a pápai Kúria tagjai, a bíborosok familiárisai, illetve a rászorulóknak (*propter paupertatem*).⁷⁷ A regisztrum-kötetek tanúsága alapján a szentelést igazoló okmányokat a 15. század derekától az ordinátor és az okiratot elkészítő jegyző egyaránt aláírta.⁷⁸ A szentelési listákat, a *dimissorialiákat*, valamint a felszenteltek számára kiállított okiratokat az egyik kamarai klerikus – erősen lerövidített formában bemásolta – a Libri formatarum kötetébe. Gyakran nagyon hanyag módon dokumentáltak a hivatal munkatársai, így például olyanok neveit is beírták, akiket nem szenteltek fel, majd később az ellenőrzés

⁷⁰ Pl. „in domo sue proprie habitationis”; „in capella sue habitationis”; „in capella sue habitationis apud ecclesiam s. Jacobi in Septimiano de Urbe regionis Transtyberim”. ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 8., fol. 143r; vol. 11., fol. 74rv; vol. 12., fol. 109r.

⁷¹ SCHMITZ(-KALLENBERG): Die Libri Formatarum 460.

⁷² ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 6., fol. 21r.

⁷³ Uo. fol. 22r.

⁷⁴ PELLICCIA: La preparazione 36.

⁷⁵ Két eredeti, magyar klerikusok számára kiállított tanusítványt ismerek. MNL OL DF 209059., 257534.

⁷⁶ PELLICCIA: La preparazione 36.

⁷⁷ SCHMITZ(-KALLENBERG): Die Libri Formatarum 470.

⁷⁸ HLEDÍKOVÁ: Libri formatarum 15.

nyomán ezeket áthúzták.⁷⁹ Számos esetben jóval a szentelést követően vezették át az adatokat a regiszterbe, ebből adódóan több kronológiai anomália is érzékelhető az egyes kötetekben.⁸⁰

A másolati könyvek bejegyzései tartalmazzák a szentelési utasítást kiadó kamarás, a szentelést végző püspök, valamint a jelöltek nevét. Utóbbiak származásuk szerinti egyházmegyéjének nevét, a magasabb ordót felvevők esetében a javadalmuk pontos adatait és a szolgálati helyük *dioecesis*ét egyaránt feltüntették. A szerzeteseknél azonban szinte minden alkalommal csak a rendjüket, illetve esetenként a származásukra utaló országot jegyezték fel, ám több ízben csak a nevük előtt álló *fr(ater)* rövidítés jelzi, hogy a reguláris klérus tagja volt az illető.⁸¹ Ugyancsak dokumentálták a szentelés pontos helyét, az egyes ordók felvételének időpontját is. Az *ordinatio generalesek* tekintetében VI. Sándor idején történt alapvető változás, ugyanis az általános szentelések rendezésének előjoga a római vikáriushoz került, így korszakunk tekintetében a vizsgált széria kötetei ilyen jellegű bejegyzéseket nem tartalmaznak.⁸² Természetesen a felmentéseket követő promóciók esetében a supplicatióra is utaltak, valamint annak dátumát is feltüntették. Esetenként a diszpenzáció tényét is rögzítették, mint például Altmon Farkas győri egyházmegyes klerikus esetében, amint a következőkben látni fogjuk. Az általános szentelések esetében az ordók egyes fokozatai szerint különítették el a bejegyzéseket. A formatak szövege mellett a bal oldali lapszálon a jelöltek neve szerepel, továbbá az 1460-as évektől arab számmal azt is jelezték, hogy az illető az egyházi rend hány fokozatát vette fel. A helyreigazításokat ugyancsak a lapszálon jelezték. Az oklevelek esetében a bemásolt szövegtest alatt általában a jegyző nevét is feltüntették. Az alábbiakban egy-egy győri példával szemléltetem a bejegyzések főbb típusait. Az első egy Firenzében kelt szentelési engedély (1436), azaz *dimissoria* szövege, amelyben Ferenc kamarás Chirzihi Balázs győri egyházmegyes akolitus kérésére engedélyezi, hogy mivel a klerikus saját ordináriusához nem fordulhat, amennyiben alkalmasnak bizonyul és megfelelő javadalommal rendelkezik, valamennyi egyházi rendet bármely katolikus főpaptól felvegye.⁸³

Franciscus etc. dilecto nobis in Christo Blasio Nicolai de Chirzich, acol. Iauriensis dioc. salutem [etc.], de mandato etc., ut a quocumque antistite gratiam et communionem Apostolice Sedis et possessionem sue ecclesie habente, et a suorum ordinum executione non suspenso, temporibus a iure statutis, ad omnes sacros ordines successive promoveri valeas et ordinari, in susceptisque parte ordinis huiusmodi licite ministrare, dum modo ordinarium tuum propter hoc accedere commode non poteris et titulum habeas sufficientem aliasque ydoneus repertus fueris et canonicum aliud non obsistat, super quo ipsius ordinantis con-

⁷⁹ Pl. a 14. kötet 42r folióján a teljes oldal szövegét áthúzták, a jobb és baloldali margón pedig a „Scriptum per errorem” megjegyzés olvasható.

⁸⁰ SCHMITZ(-KALLENBERG): Die Libri Formatarum 460.; SALONEN-HANSKA: Entering a Clerical Career 167.

⁸¹ Pl. Fr. Iohannes de Ungaria OFM (1448), Fr. Philippus de Ungaria OFM de observantia (1451), Fr. Clemens de Septemcastris provincia Ungarie ordinis predicatorum (1488), Fr. Benedictus de Sabaria OFM (1496). ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 3., fol. 27r, 46r; vol. 9., 15r; vol. 11., 135r.

⁸² 1500. március 14-i dátum alatt találjuk az utolsót. ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 12., fol. 69r; REHBERG: Deutsche Weihekandidaten 281., uo. 25. j.

⁸³ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 2., fol. 20v.

scientiam oneramus, plenam licentiam concedimus, ordinatque ipsi auctoritatem tenore presentium impartimur, constitutionibus apostolicis etc., non obstantibus, in quorum etc., datum etc. die XXIII Februarii MCCCCXXXVI, pontificatus etc. anno quinto.

A. de Tuderto

[*marginē sinistro*]: 'pro Blasio Nicolai'

A következő példa egy általános szentelésre vonatkozik, amely során a római Szent Lőrinc-bazilikában a catanzarói püspök – mások mellett – Kutasi Tamás vasvári kanonokot presbiterré szentelte (1455).⁸⁴

Ordines [generales] celebrati per rev. in Christo pat. dom. Nicolaum ep. Cathansanensem, ex commissione rev. in Christo pat. et dom., dom. Ludouici tit. s. Laurentii in Damaso S. R. E. presb. cardinalis, Apostolice Sedis camerarii, in dicta eccl. prefata s. Laurentii in Damaso de Urbe, die sabbati in vigilia Resurrectionis dom. nostri Ihesu Christi, que fuit quinta mensis Aprilis MCCCCIV, indictione III^a, Apostolica Sede vacante.

Ad presbiteratus

Thomas Galli de Khutus, canonicus eccl. coll. b. Michaelis Archangeli de Castroferreo, Iauriensis dioc.

Utolsóként pedig egy szentelésről kiállított okirat (*formata*) másolatát közlöm, amelyben Ferenc kamarás igazolja, hogy a győri egyházmegyes Szentlőrinci Balázst, Szombathely mezőváros Szent Márton plébániaegyházának örökös káplánját a belcastrói püspök alszerpappá, diakónussá, végül pedig presbiterré szentelte (1523).⁸⁵

Universis etc. Franciscus etc. Universitati etc., quod rev. pat. dom. Leonardus ep. Bellicastrensis, de mandato etc. auctoritate etc. necnon vigore supplicationis desuper signate sub datis Rome apud s. Petrum decimo Kalendas Aprilis anno primo [1523. 3. 23.], dilectum nobis in Christo Blasium de Sancto Laurentio, acol. Iauriensis dioc., perp. capell. seu altar. ad alt. Omn. Sanct. in par. eccl. s. Martini in op. Zabariensi, dicte dioc., die vigesimaquarta Martii [1523. 3. 24.] ad subdiac., deinde die sequenti [1523. 3. 25.] ad diac., postremo vero die vigesima sexta [1523. 3. 26.] eiusdem ad presbit. promovit. In quorum etc. Datum in Camera Apostolica die XXVI Martii 1523.

B. de Alexandris

[*marginē sinistro*] 'Blasius de Sancto Laurentio,' alatta: III.

A Vatikáni Titkos Levéltár Camera Apostolica fondjához tartozó Libri formatarum regiszter-sorozat pergamenborítású, papírlapos kötetei közül összesen 14 maradt korunkra⁸⁶. A 3. és a 4., valamint a 6. és a 7. regisztrum között jelentős hiátus található, így teljesen hiányzik III. Kallixtus (1455–1458) és II. Pius, valamint részben IV. Sixtus (1471–1484) pápaságának időszaka. A fennmaradt kötetek ezektől eltelve sem tartalmazzák a jelzett időszakban a Kúriában történt vala-

⁸⁴ Uo. vol. 3., fol. 101rv.

⁸⁵ Uo. vol. 14., fol. 68r.

⁸⁶ Részletes leírásukat l. SCHMITZ(-KALLENBERG): Die Libri Formatarum 451–457.

mennyi ordinációt.⁸⁷ Az első magyar vonatkozású bejegyzés keltezése 1426. március 23.,⁸⁸ míg az utolsóé 1523. április 2.⁸⁹

1. táblázat
A Libri formatarum kötetei és magyar vonatkozásai

Kötet	Pontifikátus	Időintervallum	Magyar klerikusok (fő)	Győri egyházmegyések (fő)
1.	V. Márton, IV. Jenő	1425–1427, 1430, 1433–1435	(1426–1435) – 32	–
2.	IV. Jenő	1435–1447	(1435–1446) – 57	(1436) – 4
3.	V. Miklós	1447–1455	(1447–1455) – 29	(1450–1455) – 2
4.	II. Pál	1464–1469	(1464–1470) – 14	–
5.		1470–1471	–	–
6.	IV. Sixtus	1471–1475	(1471–1475) – 13	(1471–1474) – 2
7.		1481–1484	(1481–1482) – 3	–
8.	VIII. Ince	1484–1488	(1486–1488) – 28	(1486–1488) – 2
9.		1488–1490	(1488–1490) – 111	(1488–1489) – 6
10.		1490–1492	(1491–1492) – 30	–
11.	VI. Sándor	1492–1496	(1492–1496) – 242	(1494–1396) – 3
12.		1496–1503	(1497–1502) – 132	(1498) – 2
13.	VI. Sándor, II. Gyula, X. Leó	1501–1502, 1512, 1516–1521	(1502–1520) – 24	(1518–1520) – 4
14.	X. Leó, VI. Adorján, VII. Kelemen	1521–1523	(1521–1523) – 68	(1523) – 8
Összesen			783 fő	33 fő

Győri egyházmegyések promóciója: makroszintű megközelítés

A Libri formatarum sorozat köteteinek lapjain összesen 32 klerikusra vonatkozó 41 bejegyzésnél rögzítették a győri egyházmegye nevét a kamarai jegyzők.⁹⁰ Szombathelyi György fia Péter esetében a származására utaló vezetéknev utal(hat) szűkebb pátriájára, ő azonban már a váradi püspökség plébánosaként vette fel Rómában a szent rendeket.⁹¹ A regisztersorozat teljes magyar adatsorával összevetve

⁸⁷ Tamás moldvai tituláris püspök szenteléséről (1497) egy Esztergomban, míg Szengyeli Ferenc erdélyi plébános ordinációjáról (1518) egy Gyulafehérváron őrzött, korunkra maradt eredeti *formata* tudósít. MNL OL DF 209059., 257534. – György bodonyi címzetes püspök konsekrálására (1498) vonatkozó adatokat pedig az Apostoli Kamara egy másik iratsorozata őrizte meg. ASV Cam. Ap. Div. Cam., vol. 52., fol. 62r.

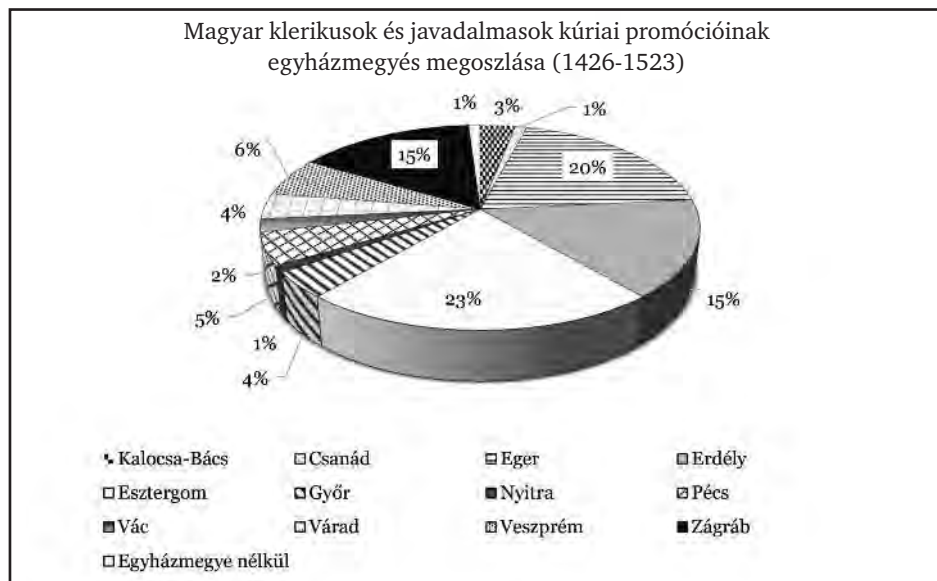
⁸⁸ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 1., fol. 16r.

⁸⁹ Uo. vol. 14., fol. 77r.

⁹⁰ A vonatkozó legfontosabb adatokat (a jelzetekkel együtt) a függelékben közlöm, így ezekre külön nem hivatkozom.

⁹¹ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 9., fol. 91r. Őt javadalma miatt a statisztikai adatoknál a váradi egyházmegyéhez számolom.

azt láthatjuk, hogy a szenteléssel kapcsolatban az Apostoli Kamarához forduló 783 magyar származású, illetőleg magyarországi javadalommal rendelkező klerikus mindössze 4%-a hozható kapcsolatba a győri egyházmegyével.

A 14 magyar egyházmegye közül összesen 12 neve szerepel a promóciókat dokumentáló kamarai kötetekben, amely két területtel már nem rendelkező korábbi missziós püspökséggel, az argyasival és a nándorfehérvárral egészült ki. Utóbbiak korszakunkban már pusztán címzetes püspökségként működtek, s viseljük mint *episcopus in partibus infidelium* egy-egy ordinárius mellett teljesített *suffraganeusi* teendőket.⁹² Hiányzik azonban a két déli, legszegényebb *diocesis*, a boszniai és a szerémi, amely jelenség valószínűleg a területeiket sújtó folyamatos oszmán betörések okozta nagyobb arányú népességcsökkenésére utalhat. A győri püspökséget a kúriai promóciókat illető részesedése alapján a magyar egyházmegyék középmezőnyéhez sorolhatjuk: szinte megegyező arányban érkeztek klerikusok a váradi (4%), némileg többen a veszprémi (6%) és a pécsi (5%), míg némileg kevesebben a kalocsa-bácsi (3%) püspökség területéről. Az esztergomi (22%), az egeri (19%), valamint az erdélyi és a zágrábi (15–15%) egyházmegyék dominanciája egyértelmű, míg a váci (2%), valamint a csanádi és a nyitrai (1–1%) püspökségek részesülése csekélyebb. Ettől valamelyest eltérőbb megoszlást tapasztalunk, amennyiben a promóciókra vonatkozó információkat az 1418 és 1453, valamint az 1471 és 1483 közötti időszakok adatsoraival kiegészítve vizsgáljuk.

⁹² Szegedi Péter domonkos-rendi szerzetest 1475 júniusában szentelték nándorfehérvári püspökké, majd veszprémi suffraganeusként működött (1476–1489). Váci Pál promóciójára 1482 áprilisában került sor, később erdélyi segédpüspökként tevékenykedett (1484–1490). ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 6., fol. 212v, vol. 7., fol. 50r; C. Tóth: főpapi archontológia 40, 83. – A segédpüspökökre további irodalommal l.: FEDELES: Középkori pécsi segédpüspökök.

2. táblázat
Magyar klerikusok promócióval kapcsolatos ügyei a római Kúriában (1418–1523)⁹³

Egyházmegye	1418–1453		1471–1483		1426–1523		Összesített	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Argyas	0	0	0	0	1	0,1	1	0,08
Bosznia	0	0	2	2,5	0	0	2	0,2
Csanád	10	3	1	1	9	1	20	2
Eger	61	18	12	15	150	19	223	18
Erdély	23	7	10	12	118	15	151	13
Esztergom	25	7	18	22	175	22	217	18
Győr	11	3	7	9	32	4	50	4
Kalocsa–Bács	14	4	9	11	23	3	46	4
Nándorfehérvár	0	0	0	0	1	0,1	1	0,08
Nyitra	3	1	1	1	8	1	12	1
Pécs	73	21	4	5	42	5	119	10
Szerém	0	0	0	0	0	0	0	0
Vác	4	1	1	1	19	2	24	2
Várad	23	7	2	2,5	34	4	59	5
Veszprém	62	18	7	9	44	5	113	9
Zágráb	31	9	7	9	118	15	156	13
Egyházmegye nélkül	0	0	0	0	8	1	8	1
Összesen	340	100	81	100	783	100	1204	100

Az összesítés alapján a győri püspökség aránya nem változott (4%), s ez pontosan megegyezik a kalocsa-bácsi értékkel, s mindössze egy százalékkal marad el a váraditól. Az esztergomi, az egri, az erdélyi és a zágrábi egyházmegyék értékei úgyszintén kiemelkedők, a csanádi, a váci és a nyitrai püspökségek pedig ezúttal is sereghajtók. Pécs és Veszprém esetében tapasztalunk mindössze jelentősebb eltérést, 10 és 9%-os részesedéssel. Vajon mire következtethetünk ezek alapján? Csupán esetlegességről van szó, vagy esetleg olyan tendenciáról, amely tágabb összefüggésekbe is beilleszthető? A véletlenül túlmenően egyéb körülmények is befolyással lehettek az egyházi rendeket a római Kúriában felvenni kívánó klerikusok területi megoszlására?

A *Sacra Poenitentiarum Apostolica* kérvényeit vizsgálva Kirsi Salonen arra hívta fel a figyelmet, hogy az egyes egyházmegyék demográfiai viszonyai alapvető hatással voltak az adott területről benyújtott szupplikációk számának alakulására. Ugyanakkor azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy az egyes régiók gazdasági és egyházi viszonyai, kiváltképp a rendelkezésre álló javadalmak száma ugyancsak jelentős befolyással voltak minderre. Minden bizonnyal nem a véletlen műve, hogy a II. Pius korabeli folyamodványok számottevő része a Rajna–Majna–Mosel folyók határolta területről érkezett a hivatalhoz, ugyanis e régió számított a korabeli Európa legvárosiasodottabb és egyúttal legnépesebb területének. Mindez

⁹³ Forrás: I. oszlop LUKCSICS: XV. századi pápák, I–II.; II. oszlop: ASV Reg. Suppl. magyar vonatkozású kötetekinek kigyűjtött adatai; III. oszlop: ASV Cam. Ap. Libr. format. adatai.

azt is jelentette egyúttal, hogy a városokban sokkal több elérhető egyházi javadalom állt rendelkezésre, mint a rurális dioecesisekben.⁹⁴ Hasonló megfigyeléseket tett Ludwig Schmutge a délnémet területekkel kapcsolatban.⁹⁵ A II. Pál korabeli kúriai szenteléseket elemezve Jussi Hanska a népesedési viszonyoknál nagyobb jelentőséget tulajdonított a regionális gazdasági különbségeknek. Így elsősorban e körülményre vezette vissza a kelet- és északfrancia, a nyugatnémet, valamint a németalföldi területekről érkező klerikusok felülreprezentáltságát. E gazdag kereskedelmi központokkal rendelkező övezetek papsága is tehetősebb volt, így vélhetőleg nem lehettek számukra különösebben megterhelők a római utazással, tartózkodással és az ügyintézésel járó költségek.⁹⁶ Természetesen az említett körülmények mellett a geográfiai viszonyok, elsősorban a Rómától való távolság is befolyásoló tényező lehetett.⁹⁷

Legutóbb Nemes Gábor vizsgálta ezt az összetett kérdéskört éppen a győri egyházmegyék késő középkori római jelenlétével kapcsolatban. Megállapítása a korábbi – Kubinyi András, Csukovits Enikő és Erdélyi Gabriella nevéhez köthető – kutatásokhoz illeszkedően a következőképpen összegezhető: a Rómába utazó magyar zarándokok, folyamodványokat benyújtók létszáma elsősorban az egyházmegyék demográfiai viszonyait tükrözte. Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy e szempont tovább bővítendő a gazdasági, társadalmi és urbanizációs összefüggések elemzésével.⁹⁸ Az alábbi táblázat és grafikon adatsorait szemlélve azt láthatjuk, hogy a kúriai szentelések többé-kevésbé valóban a demográfiai viszonyokat tükrözik.

3. táblázat

Az egyházmegyék százalékos aránya a Dataria és a Sacra Poenitentiaría Apostolica hivatalaihoz benyújtott folyamodványok, a római Szentlélek-konfraternitás anyakönyve, a Libri formatarum bejegyzései, valamint az egyes egyházmegyék becsült lakosságszáma tükrében⁹⁹

Egyházmegye	Datária (1417–1453)	Penitenciária (1409–1559)	Szentlélek-társulat (1446–1523)	Promóciók (1426–1523)	Lakosság 1490 k.
Csanád	4	2	2	1	7
Eger	12	10	11	19	13
Erdély	7	10	19	15	15
Esztergom	14	16	17	22	13
Győr	6	5	2	4	4
Kalocsa–Bács	4	3	6	3	6
Nyitra	0	0	0	1	2
Pécs	13	13	12	5	9

⁹⁴ SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 62–63, 101.

⁹⁵ SCHMUTGE: Zum römischen „Weiheturismus“ 431.

⁹⁶ SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 217–220.

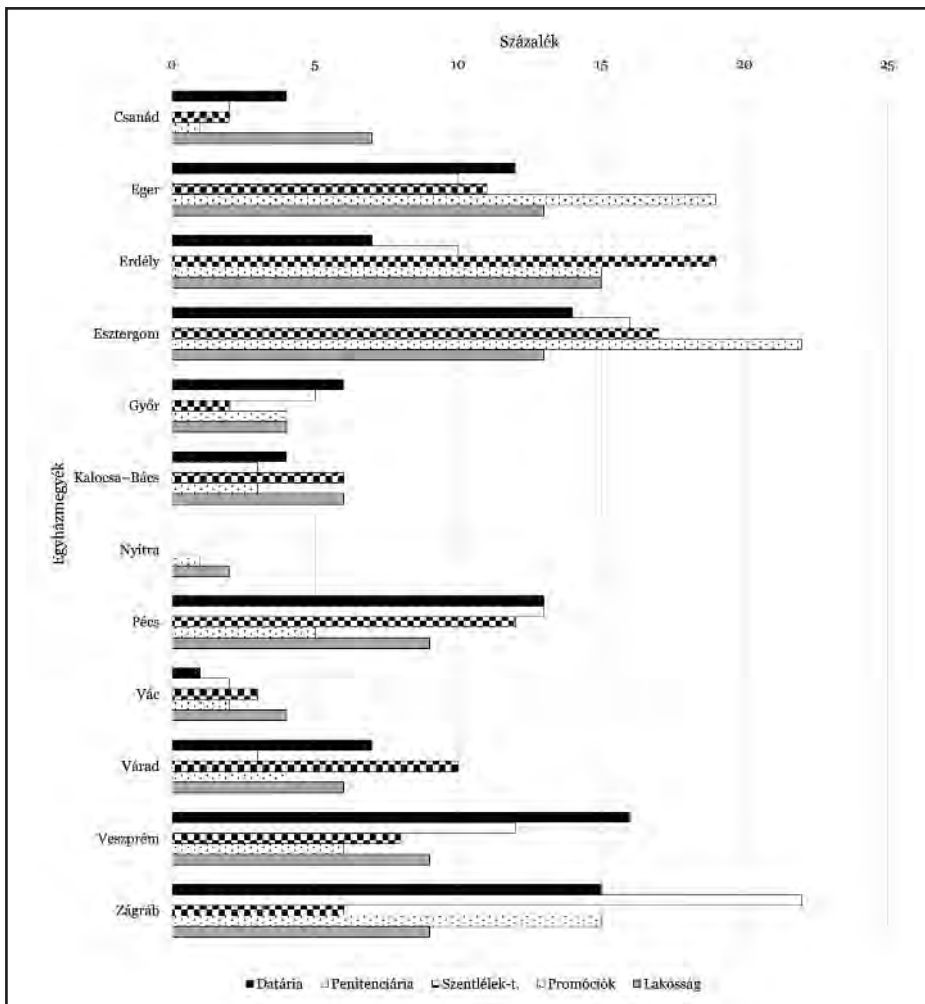
⁹⁷ SALONEN: Zur Kommunikation 30.

⁹⁸ NEMES: Győri egyházmegyék 129–131. – Legutóbb hasonló szempontokra hívta fel a figyelmet Lakatos Bálint is az 1522/1523-as szupplikációk vonatkozásában. LAKATOS: Regesta supplicationum 67. és köv.

⁹⁹ Az I–III. és az V. oszlop adatainak forrása: NEMES: Győri egyházmegyék 130.

Vác	1	2	3	2	4
Várad	7	3	10	4	6
Veszprém	16	12	8	6	9
Zágráb	15	22	6	15	9

Győr és Erdély esetében pontosan egyezik a százalékos megoszlás, Esztergom, Eger és Zágráb kapcsán pedig kisebb-nagyobb felül-, míg a fennmaradó hét egyházmegye esetében alulreprezentáltság figyelhető meg a római szentelések terén.

Amennyiben az egyházmegyek gazdasági erejét is tekintetbe vesszük, még heterogénebbé válik a kép. A leglukratívabbnak az esztergomi érsekség számított a korokban, amelynek lakosság száma Erdélyt követően a második helyen áll, holtversenyben Egerrel. A főegyházmegye rangsorban elfoglalt első helyezését a kúriai szentelések is egyértelműen alátámasztják. Hasonló összefüggést figyelhetünk meg, ám

ellenkező előjellel a két meglehetősen kedvezőtlen anyagi helyzetben lévő püspökség, Vác és Nyitra esetében is, hiszen mindhárom kategóriában sereghajtók. Ezt követően azonban a jövedelmi viszonyok már kevésbé orientáló jellegűek. Amíg ugyanis a becslt éves bevétele alapján a sorrendben második helyen álló pécsi püspökség a lakosság és a kúriai szentelések megoszlását tekintve a negyedik és ötödik, addig a hatodik leggazdagabb egri egyházmegye a másik két rangsorban egyaránt harmadik pozíciót foglalja el. Különösen szembeötlő szóródást tapasztalunk három, a jövedelemlistán holtversenyben egyaránt harmadik helyre sorolt egyházmegye tekintetében: míg ugyanis Zágráb a demográfiai mutatók és a szentelések országos hierarchiájában a negyedik, illetőleg az előkelő második helyre került, eközben a kalocsa–bácsi és a váradi egyházmegyék a hatodik-hetedik helyre szorultak. Jóllehet az erdélyi csupán a negyedik legjövedelmezőbb magyar egyházmegye volt, a demográfiai mutatók, valamint a kúriai szentelésekre vállalkozók arányát tekintve az abszolút rangsor második helyére kerül. Győr esetében azt tapasztaljuk, hogy két hatodik, valamint egy hetedik helyezéssel mindhárom vizsgált terület esetében a rangsor alsó részében helyezkedik el. Különösen éles a kontraszt a győrral azonos anyagi helyzetű egri püspökséggel összevetve, amely a három komponens átlagát tekintve országos viszonylatban negyedik helyezett.

4. táblázat

Az egyházmegyék rangsora a becslt éves jövedelem, népességszám és a kúriai promóciók alapján ¹⁰⁰

Egyházmegye	Jövedelem (aranyforint)	Lakosság (%)	Promóciók (%)
Esztergom	20 000	13 (II.)	22 (I.)
Pécs	16 500	9 (IV.)	5 (V.)
Kalocsa–Bács	10 000	6 (VI.)	3 (VII.)
Várad	10 000	6 (VI.)	4 (VI.)
Zágráb	10 000	9 (IV.)	15 (II.)
Erdély	7500	15 (I.)	15 (II.)
Csanád	4500	7 (V.)	1 (IX.)
Veszprém	4500	9 (IV.)	6 (IV.)
Eger	4000	13 (III.)	13 (III.)
Győr	4000	4 (VII.)	4 (VI.)
Vác	2500	4 (VII.)	2 (VIII.)
Nyitra	1375	2 (VIII.)	1 (IX.)

Az előzőekben vizsgált gazdasági és demográfiai jellemzők területenként változó erősségű összefüggésein túl nyilvánvalóan további tényezők is meghatározóak lehetnek a kúriai szentelésre induló magyar klerikusok területi megoszlásában. Ezek között adataink alapján kevés relevanciája lehetett az egyes egyházmegyék Rómától való távolságának. Zágráb esetében még e körülménnyel indokolhatnánk a 15%-os részesedést, azonban az erdélyi, egri és esztergomi

¹⁰⁰ A harmadik és negyedik oszlopban az arab számok a százalékot, a zárójelben szereplő római számok pedig a kategórián belüli helyezést jelölik. Az éves jövedelmet a 15. századra vonatkozó szervíciumok alapján számítottam ötszörös szorzó alapján. Az adatokat és a számítások részleteit l.: FEDELES: Camera Apostolica 201–202.

klerikusok aránya, amely együttesen 50%-ot tesz ki, éppen az ellenkezőjére utal. Esztergom esetében ráadásul az egyházmegye joghatósága alá tartozó erdélyi Királyföld tovább árnyalja a képet. Ugyanakkor a Rómához kétségkívül közelebb fekvő dunántúli egyházmegyék, így a pécsi, a veszprémi és a győri együttesen mindössze 15%-kal képviseltetik magukat.

Mindazonáltal a jelentősebb bel- és külpolitikai események, kiváltképp a háborúk, valamint a kisebb-nagyobb járványok egyaránt befolyással lehettek az Itáliába indulók utazási kedvére. Elsősorban az 1430-as évek végétől egyre erősödő oszmán fenyegetettség éreztetette hatását, főként a déli egyházmegyék esetében. Mindezt tovább fokozta a kettős királyválasztást követő, végül polgárháborúba torkolló belpolitikai válság az 1440-es években.¹⁰¹ E feltételezésemet a vatikáni promóciós bejegyzések is megerősítik. A kettős királyválasztás évében, amikor II. Murád seregeivel Nándorfehérvárat ostromolta (1440),¹⁰² egyetlen magyar klerikus szentelését sem dokumentálták a Camera Apostolicában. A rákövetkező évben, amikor V. László (1440/1452–1457) és I. Ulászló (1440–1444) párthívei a harctéren kívántak egymás fölé kerekedni, mindössze egyetlen magyar szentelendő érkezett az ekkor Firenzében tartózkodó Kúriába. A következő esztendő (1442) adatai első pillantásra gyengítik előzetes várakozásaimat, hiszen összesen 16 magyar klerikus nevét találjuk a kamarai regisztersorozat második kötetében.¹⁰³ Ám, ha közelebbről szemügyre vesszük a bejegyzéseket, a kép már jóval árnyaltabbá válik, ugyanis közülük mindössze egyetlen személy, Pozsonyi Wolf Miklós személyes jelenléte igazolható minden kétséget kizáróan, akit először alszerpappá, majd pedig diakónussá szenteltek.¹⁰⁴ A fennmaradó 15 fő számára egyaránt egy-egy szentelési engedélyt állítottak ki a kamara munkatársai, amely egyáltalán nem feltételezett személyes jelenléte. Sőt, nagyon is elképzelhető, hogy e *dimissoriák* kiállítására vonatkozó kéréseket a helyi egyházmegyében gyűjtötték össze, s szervezetten juttatták el az Apostoli Kamarába. E sejtésemet megerősíteni látszik, hogy az 1442. február 1-jén kiállított tíz engedély közül nyolcat veszprémi, a február 9-re keltezett további öt felhatalmazás közül pedig egyet veszprémi, négyet pedig zágrábi klerikusok számára adtak ki. A felhatalmazások legfontosabb részét alkotó kitétel, amely szerint bármely katolikus főpappal (*a quocumque malueris catholico antistite*) felszenteltethetik magukat, pedig éppen a belpolitikai bizonytalanságra utalhat. Mindezt igazolja Alsólendvai Györgynek a Penintenciária hivatalánál, ugyancsak 1442 februárjában regisztrált szupplikációja. A zágrábi egyházmegyei klerikus számos komoly nehézséget sorolt fel, amelyek miatt saját megyéspüspöke nem szentelheti fel. Ezek között szerepelt, hogy a prelátus még nem volt püspökké szentelve (*episcopus et ordinarius suus non existit adhuc consecratus*), másrésztől segédpüspök sem működött az egyházmegyében (*propter carentiam suffraganeus*). Az indokok közül szempontunkból a legfontosabb azonban, hogy maga a főpap is fogságban sínylődött (*ordinarius suus ad pre-*

¹⁰¹ A korszakra l.: ENGEL–KRISTÓ–KUBINYI: Magyarország története 197–213.

¹⁰² Erre részletesen l.: SZABÓ: 1440, legújabban: PÁLOSFAIVI: Mennyi ideig tartott.

¹⁰³ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 2., fol. 99v, 100r, 101r, 102v.

¹⁰⁴ Uo. fol. 101r, 102v.

sens occupatus).¹⁰⁵ E folyamodvány egyértelműen a zágrábi egyházmegyét ért támadásokat dokumentálja, amelyek a Cilleiek és a Tallóciak Szlavónia birtoklásáért folytatott ádáz küzdelmeinek következményei voltak,¹⁰⁶ ugyanis mindkét família saját jelöltjét kívánta a püspöki székbe juttatni. A Cilleiek kegyeltje, Zólyomi Benedek (püspöksége 1440–1454) volt, akit az Erzsébet özvegy királynétól (†1442) a zágrábi püspökség betöltésére vonatkozó főkegyúri jog (*ius supremi patronatus*) alapján prezentáltak, s törvényes káptalani választást követően a pápa is megerősített.¹⁰⁷ Zólyomival szemben a Tallóciak Csupor Demetert kívánták az egyházmegye élére állítani. E vetélkedés során Zágrábot is többször ostrom alá vették az ellenséges csapatok, így például 1441 tavaszán a Cilleiek intéztek támadást a város ellen, így kívánva saját támogatójukat a püspöki palotába juttatni. E vállalkozás azonban sikertelennek bizonyult, s Zólyomi végül – természetesen fegyveres támogatással – majd csak 1445 márciusában vehette birtokba püspöki rezidenciáját.¹⁰⁸ E zavaros időszakban János ferences szerzetes, luddi címzetes püspök látta el a suffraganeusi teendőket, aki 1441 szeptemberétől mutatható ki zágrábi segédpüspökként.¹⁰⁹ A kérvény ezek alapján tehát nagy valószínűséggel az 1441 tavaszi-nyári eseményekre, s az egyházmegye sanyarú állapotára utal.

Az 1440-es évek eseményei a győri egyházmegye számára is komoly megpróbáltatásokat jelentettek, elegendő pusztán a püspökség központjának 1440. júniusi ostromára utalni, amely során Ulászló-párti csapatok Rozgonyi Simon veszprémi püspök és Guti Ország Mihály vezetésével hódoltatták a várost.¹¹⁰ 1441 tavaszán a püspökség több erősségét, köztük Szombathelyt Ulászló seregei visszafoglalták.¹¹¹ Nehezítette a helyzetet az a körülmény is, hogy a püspöki szék 1440 augusztusa és 1445 áprilisa között betöltetlen volt.¹¹² 1441-ben Sopront és a környező területeket zálogosította el Erzsébet királyné Habsburg III. Frigyesnek, majd halálát követően Győr került a német király kezére (1442). Frigyes 1445-ben több nyugat-magyarországi erősséget és a hozzájuk tartozó uradalmakat foglalt el, így a győri püspökséghez tartozó Rohoncot, Szalónakot, Borostyánkőt, Lékát, Kapuvárt és Kőszeget. Más területek – így Szarvkő, Kismarton, Fraknó, Kabold – pedig békés úton kerültek a leendő császár kezére. Az 1447-es regedei fegyverszünet nyomán Győr, az 1463-as bécsúj helyi béke következtében pedig Sopron került vissza a magyar koronához, az említett további jószágok továbbra is a Habsburgok zálogbirtokai maradtak.¹¹³

Hadi események színtere volt a veszprémi püspökség, kiváltképp Zala megye területe is egészen 1444 elejéig. Ugyancsak komoly hadmozdulatok zajlottak az esz-

¹⁰⁵ APA Reg. Suppl. vol. 2bis, fol. 199v.

¹⁰⁶ A részletekre l. PÁLOSFALVI: Cilleiek és Tallóciak.

¹⁰⁷ FRAKNÓI: Oklevéltár 18–19. 11. sz.; FRAKNÓI: A magyar királyi kegyúri 133–139.; MÁLYUSZ: A magyar rendi társadalom 58.

¹⁰⁸ PÁLOSFALVI: Cilleiek és Tallóciak 60, 73–74.

¹⁰⁹ 1451 januárjáig mutatható ki a hivatalban. C. TÓTH: Főpapi archontológia 125.

¹¹⁰ PÁLOSFALVI: A Rozgonyiak 908.

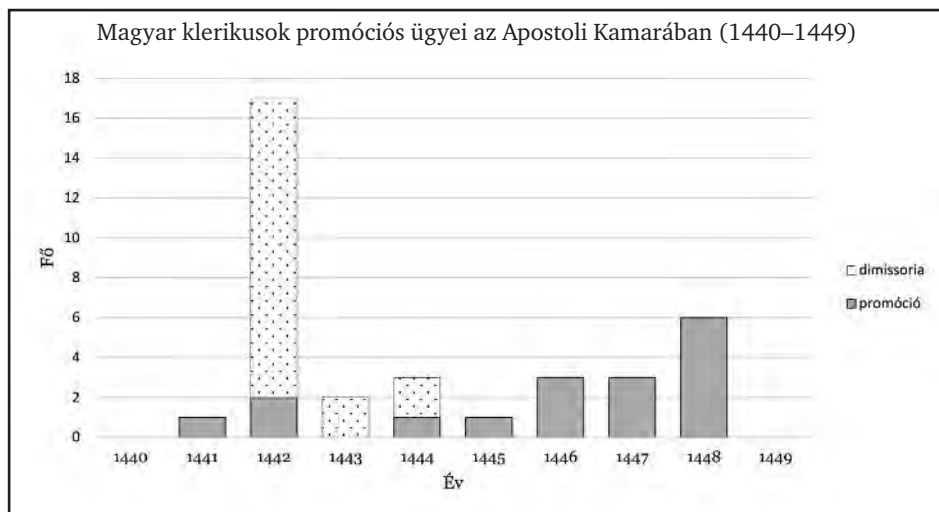
¹¹¹ KISS–TÓTH–ZÁGORHIDI: Savaria – Szombathely 136.

¹¹² C. TÓTH: Főpapi archontológia 69.

¹¹³ BARISKA: A Szent Koronáért 29–50. A kettős uralom területen élő kétlaki nemességre l.: PÉTERFI: Egy székely két élete 87–97.

tergomi dioecesis területén, amelyek közül e helyütt a Pozsonyt célzó támadásokra (1441–1442), Jan Giskra szepességi akciójára (1443), valamint a cseh zsoldosvezér ellen vezetett hadjáratokra utalok (1447–1452).¹¹⁴

Összességében tehát az 1440-es évek válságos időszaka nem kedvezett a magyar klerikusok itáliai utazásainak, ugyanis 1440 és 1449 közötti évtizedben összesen 16 magyar személy vette fel az egyházi rend egyes grádusait a kereszténység központjában, a római Kúriában. A belpolitikai események mellett minden bizonnyal viszatartó erőt jelenthetett a Rómában 1448 és 1450 között pusztító pestis is.¹¹⁵

Az 1450–1455 közötti időintervallumban az előző periódushoz képest némi növekedést tapasztalunk, ugyanis ekkor húsz magyar klerikus, köztük két győri egyházmegyes kúriai szenteléséről vannak adataink. Az 1450-es szentév kiemelkedő, ugyanis ekkor összesen nyolcan, mások mellett a győri egyházmegyes István fia László vették fel az egyházi rendet.¹¹⁶ Mindez teljesen illeszkedik a nemzetközi trendekhez, ugyanis míg 1449-ben az általános kúriai szenteléseken résztvevők átlaga 40,6 fő volt, addig ez az arány a következő évben 127,7-re emelkedett.¹¹⁷ Jóllehet a következő évtized (1456–1464) kamarai szenteléseit rögzítő regiszterek nem maradtak korunkra, mégis joggal feltételezhetjük, hogy a Hunyadi Mátyás (1458–1490) trónra jutását követő első időszakban kevés szentelésre váró magyar egyházi vállalkozhatott a római utazásra. Az ifjú uralkodónak két fronton is helyt kellett állnia, egyrészt a délen támadó oszmánokkal, másrészt pedig belső ellenzékével szemben. A királlyal szemben fellépő opposzió egyik központja éppen a győri püspökség jogha-

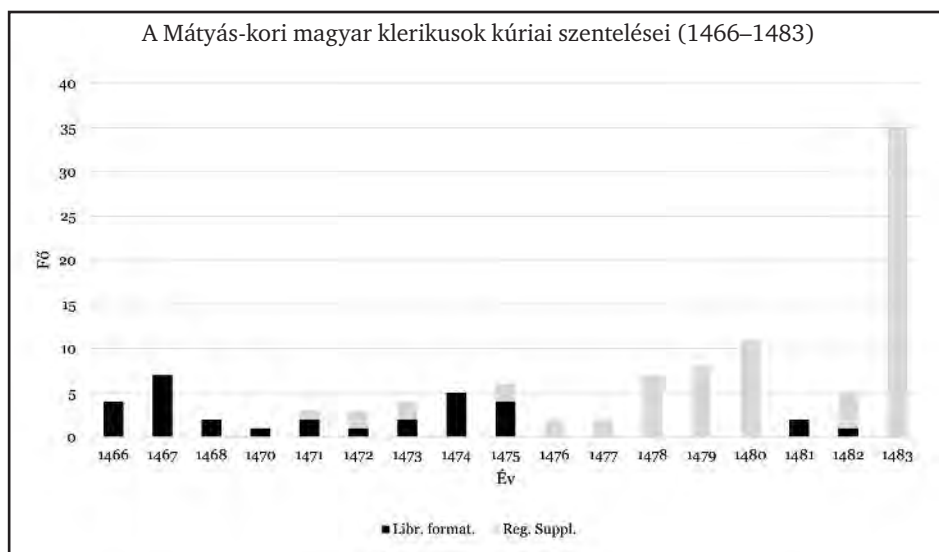
¹¹⁴ ENGEL–KRISTÓ–KUBINYI: Magyarország története 207.; PÁLOSFAI: A Rozgonyiak 921–950.

¹¹⁵ SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 212.

¹¹⁶ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 3., 34r, 39r, 42rv, 43v.

¹¹⁷ SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 210–211. és 7.5. ábra.

tósága alá tartozó Németújvár volt.¹¹⁸ Az Újlaki Miklós várában gyülekező pártütők 1459 februárjában választották magyar királlyá III. Frigyes német-római császárt (1452–1493), amelyet követően a lázadók Körmendnél legyőzték a magyar uralkodó csapatait.¹¹⁹ Az oszmán veszély (1463–1464, 1474, 1475–1476, 1479) és a belpolitikai válságok (1467, 1471) ugyancsak negatív hatással lehettek a magyar klerikusok utazásaira, ahogy a Rómában többször is pusztító pestis (1468, 1476, 1478, 1480–1481), valamint a pápa Anguillara grófjai ellen vezetett hadjárata (1465) is.¹²⁰ A Mátyás-kori magyarok kúriai szenteléseinek éves átlaga az 1460-as évek második felétől az 1480-as évek derekáig tíz fő alatt maradt. A Libri formatarum sorozat 1475 és 1481 között tapasztalható hiátusát a korabeli szupplikációs regisztrumok vonatkozó adataival igyekeztem pótolni, amint az az alábbi ábrán látható. (Természetesen csak olyan folyamodványokat tüntettem fel, amelyek egyértelműen kúriai promóciókra utalnak.) Az adatsort vizsgálva egyértelműen kijelenthető, hogy a magyarok, köztük nyolc győri egyházmegyes a vizsgált időszakban folyamatosan igénybe vették az Apostoli Kamara e téren kínált szolgáltatásait.

A II. Pál pontifikátusa alatt lezajlott kúriai promóciókat Jussi Hanska vette részletes vizsgálat alá, amint fentebb utaltam rá.¹²¹ Eredményeire támaszkodva alkalmunk nyílik a korszak magyar klerikusainak római szenteléseit nemzetközi összehasonlításban is szemügyre venni. Az 1464 és 1471 közötti időszakban összesen 1673 fő kamarai szentelését dokumentálták. A franciák (453 fő), itáliaiak (371 fő) és németek (332 fő) egyértelműen túlsúlyban voltak, majd őket jelentős lemara-

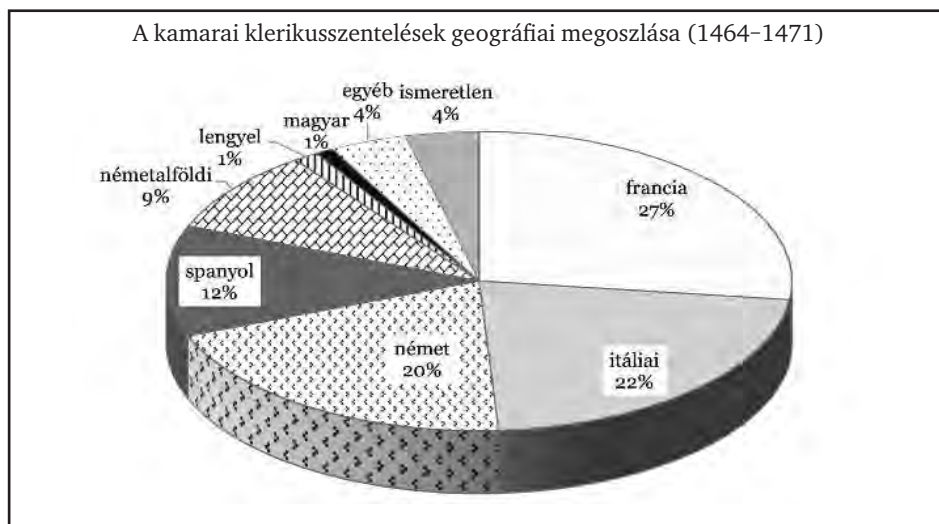
¹¹⁸ FEDELES: Miklós király 147–148.

¹¹⁹ ERRE I. VESZPRÉMY: Reddidit amissum.

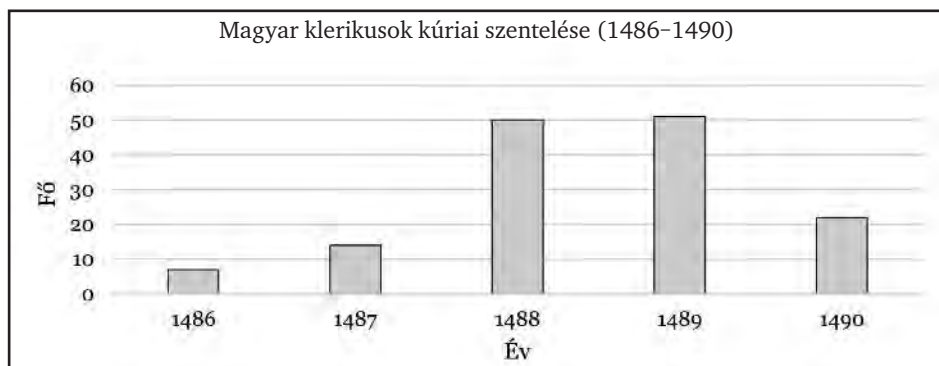
¹²⁰ SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 214.

¹²¹ SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 216., 7.2. táblázat.

dással a spanyol (196 fő) és a németalföldi (151 fő) klerikusok követték. A felsorolt földrajzi régiók képviselőin kívül Skandinávia, Skócia, Anglia, Portugália, Lengyel- és Magyarország, Svájc, valamint a Balkán területéről szintén érkeztek egyháziak (összesen 107 fő). Közülük 22 fővel a lengyelek képezték a legnépesebb csoportot, majd őket 16 fővel – köztük Győri Domonkossal – a magyarok követték. 68 személy származása pedig közelebből nem ismert. Zdeňka Hledíková vonatkozó kutatásai nyomán tudjuk, hogy az említett időszakban mindössze egyetlen cseh klerikus ordinációjára került sor a kamara szervezésében.¹²² Mindez pedig azt mutatja, hogy a Kárpát-medence klerikusai számottevő arányt képviseltek kelet-közép-európai ösz-szevetésben, azonban számuk jelentősen elmaradt a kontinens nyugati és déli régióiból érkezettekhez képest.

Mátyás regnálásának utolsó éveiben számottevő növekedést tapasztalunk a magyarok kúriai promócióinak terén, e figyelemreméltó tendenciát szemlélteti az alábbi grafikon.

¹²² HLEDÍKOVÁ: Svěcení duchovenstva 34–35. 19. sz.

Az adatok alapján azt láthatjuk, hogy az 1487-től tapasztalható számbeli gyarapodás a következő két esztendőben érte el a tetőpontot, amely 1488-ban félszáz (6,4%), köztük hat győri egyházmegyes, a következő évben pedig 51 személyt (6,5%) jelentett.¹²³ Vélhetőleg e folyamat háttérében – egyebek mellett – Mátyás osztrák hadjáratainak Bécs (1485), majd Bécsújhely (1487) bevételeit követő befejezését, valamint a déli végeken az 1483-as magyar–török békekötést követően kialakult békésebb időszakot sejtethetjük.¹²⁴ E trend minden bizonnyal 1490-ben is folytatódott volna, hiszen március és április folyamán 22 főt (3%) szenteltek Rómában. Ezzel szemben közel tíz hónapos intermezzót követően, 1491 tavaszán került ismét sor magyarok promóciójára Róma templomaiban (7 fő – 0,9%). E jelenség nyilvánvalóan összefüggésben áll a Mátyás király 1490. április 6-án bekövetkezett halála nyomán kialakult belpolitikai instabilitással.

Hosszabb időt vett ugyanis igénybe, amíg a trónkövetelők egyike, a Jagelló családból származó II. Ulászló (1490–1516) el tudta foglalni, majd ellenfeivel szemben meg is tudta tartani az ország trónját. 1490 nyarán Corvin Jánost és párhíveit győzte le, majd szeptemberi koronázását követően az országra törő Habsburg csapatokkal kellett felvennie a küzdelmet. A trónharcok a győri egyházmegyét sem kerültk el. Habsburg Miksa magyarországi hadjárata során a püspökség déli, elsősorban Vas megyei területén nyomult az országba, s a hadmozdulatok során több jelentősebb települést, így például Kőszeget, Szombathelyt és Rohoncot is elfoglalta.¹²⁵ Az 1491 tavaszán induló dunántúli offenzíva során Ulászló seregeinek sikerült visszafoglalni az ideiglenesen I. Miksa (1496/1493–1519) kezére jutott területeket, majd pedig a novemberben, Pozsonyban megkötött béke révén jutott végül a háborúskodás nyugvópontra.¹²⁶ Az északról az országra törő János Albertet nem sokkal később, 1491/1492 fordulóján győzték le a magyar uralkodó hadvezérei.¹²⁷ A trónharcokat követő békésebb időszak érzékelhetően a római utazásokra is kedvezően hatott, ugyanis 1492 februárja és 1493 júniusa között összesen 69 magyar klerikus (9%) vette fel az egyházi rendet. Ezt követően azonban ismét egy komolyabb visszaesésnek lehetünk tanúi, ugyanis 1493 júliusa és 1494 márciusa között egyetlen magyar nevet sem rögzítették a promóciókat dokumentáló kamarai jegyzők. E hiátus háttérében immár az oszmán fenyegetést sejtethetjük. 1493 elején az Erdélyre támadó török portyázókat a szászok szétverték, ám szeptember elején a boszniai beglerbég katasztrofális vereséget mért Udbinjánál a horvát bánok seregére.¹²⁸ 1493 őszén, miután az oszmánok Horvát-, majd Stájerországot és Krajnát pusztították, I. Miksa csapatai felvonultak a magyar–osztrák határra: a főszereg a Győr–Vasvár vonalon helyezkedett el. Két másik kontingenssel Bécset és Alsó-Ausztriát, valamint a stájer területeket biztosította. A haditerv szerint az osztrák főszereg egyesülve Ulászló csapataival az oszmánok ellen vonult volna, azonban a tervezett akció végül nem valósult meg.¹²⁹ A török veszély

¹²³ A Libr. format. kötetei 1483 és 1485 között nem tartalmazzak magyar vonatkozású adatokat.

¹²⁴ A külpolitikai háttér részleteire l. KUBINYI: Mátyás király 75–95.

¹²⁵ SOLYMOSI: Kőszeg 1490. évi feladása.

¹²⁶ Az eseményekre l. WIESFLECKER: Das erste Ungarnunternehmen; KUBINYI: Két sorsdöntő esztendő; E. KOVÁCS: Miksa magyarországi hadjárata; NEUMANN: Békekötés Pozsonyban.

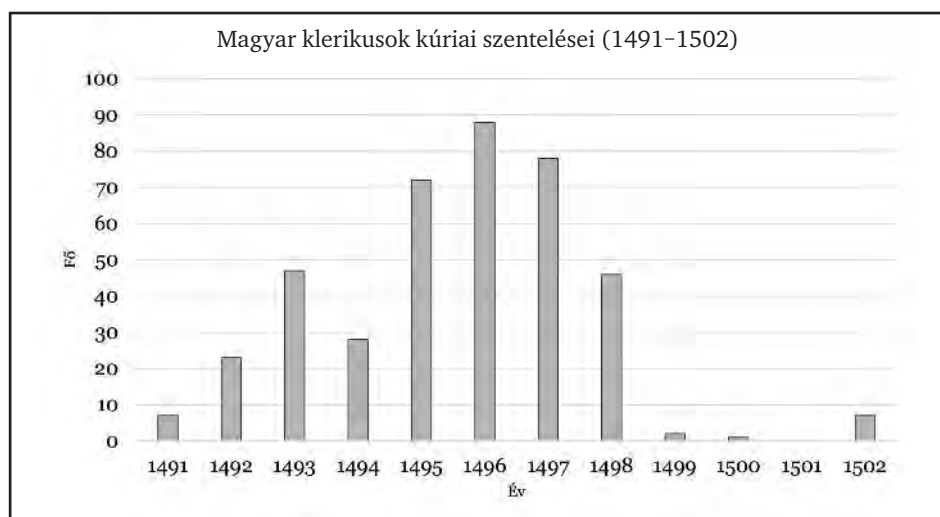
¹²⁷ B. SZABÓ: Az Újkor hajnalán 319.

¹²⁸ Uo. 321.

¹²⁹ WIESFLECKER: Kaiser Maximilian I. 357–358.

ideiglenes elmúltával ismét visszatért a szentelés előtt álló magyar egyháziak utazási kedve, ugyanis 1494 tavaszán 28 főt (3,5%) szenteltek Rómában. 1494 májusa és 1495 áprilisa között újfent hiátust tapasztalunk, amely háttérében az oszmánok elleni készülődés, valamint az Újlaki Lőrinc és szövetségesei ellen vezetett, több hónapos királyi hadjárat állhatott.¹³⁰ Miután 1495 márciusában a lázadók behódoltak a királynak, s megkötötték a török–magyar békét, ismét kisebb-nagyobb klerikuscsoportok indultak az Örök Városba. Bizonyára kedvezőtlenül befolyásolhatta a magyarok utazásait is VIII. Károly (1483–1498) itáliai hadjárata (1494–1495), amely során az Urbs Aeternába is bevonultak a francia csapatok.¹³¹ A korábbi és a későbbi időszakban sem tapasztalható magyar „szentelési turizmus” során 1495-ben 73 (9,3%), 1496-ban 88 (11,2%), míg 1497-ben 78 (10%), 1498-ban pedig 46 (6%) magyar javadalmas nevét találjuk a Libri formatarum kötetekben. E négy esztendő folyamán a Kúriában felszentelt 284 fő a magyarok létszámának közel 40%-át alkotta! De vajon mi okozhatta e kiugróan magas arányt? Úgy vélem, hogy e jelenséget talán azzal magyarázhatjuk, hogy az 1490-es évek közepére sikerült Ulászlónak hatalmát megerősítenie, amely bel- és külpolitikai téren egyaránt békés viszonyokat teremtett. A háborús megpróbáltatásokkal terhelt, válságos éveket követően immár minden külső akadály elhárult a római utazás elől, s e körülmény bizonyosan jelentős motivációs tényező lehetett.

1498 után rohamosan csökkent Rómában a szentelt magyarok száma: 1499-ben két, míg az 1500-as szentévből mindössze egyetlen magyar klerikus promóciójára került sor az Apostoli Kamara szervezésében. A következő évben egyetlen magyar klerikus nevét sem rögzítették, míg 1502-ben hét kárpát-medencei javadalmast dokumentáltak a kamarai jegyzők. A jelentős visszaesés valószínűleg az új francia uralkodó XII. Lajos (1498–1515) Milánó ellen indított 1499-es offenzívájával is összefüggésbe hozható, amely során Észak-Itália vált hadszínterré.¹³²

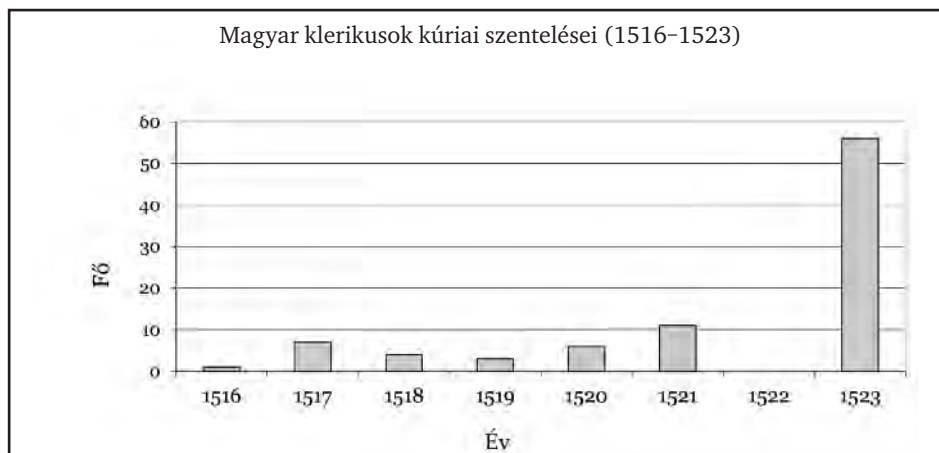

¹³⁰ FEDELES: A király és a lázadó.

¹³¹ CHAMBERS: Popes, Cardinals and Wars 94–96.; MALLETT–SHAW: The Italian Wars 6–37.

¹³² Uo. 38–74.

A következő évtizedből nem maradt fent vonatkozó kamarai dokumentáció, s a legközelebbi magyar klerikust 1516 novemberében szentelték. A 16. századi kúriai promóciókkal kapcsolatos legfontosabb változás 1501-ben következett be, amint erre az előzőekben utaltam. A szentelésekkel kapcsolatos reformintézkedések következtében ugyanis az *ordinationes generales* ekkor a római vikárius joghatósága alá került.¹³³ A *Libri formatarum* sorozatban pedig 1502–1511, valamint 1513–1515 közötti évekből hiányoznak az adatok. Ami a vikáriátuson lefolyt szenteléseket illeti, meglehetősen kevés, összesen hat magyar vonatkozású információt tartalmaznak a korunkra maradt kötetek, köztük győri egyházmegyést nem találunk.¹³⁴

A diagram alapján kettős kép rajzolódik ki. Egyrésztől egyfajta stagnálást figyelhetünk meg e szűk évtized döntő részében, hiszen évi átlagban 4,5 (a vikáriátus adataival kiegészítve 5,4) magyar klerikust szenteltek fel. Ez a relatíve alacsony érték bizonyosan összefüggésbe hozható a déli végekre nehezedő, egyre fokozódó nyomással. Ennek szemléletes példáját nyújtják az 1521/1522-es adatok: miután az utolsó magyar klerikust 1521. augusztus 17-én szentelték pappá, több mint másfél évig nincs magyarok római promóciójáról információnk.¹³⁵ Mindez gyaníthatóan összefüggésbe hozható a törökök támadásával (is), amely során augusztus végén, több erősség bevételét követően elfoglalták a déli végvárrendszer kulcsának számító Nándorfehérvár várát.¹³⁶ A másik jelenség pedig éppen a lutheri reformáció kibontakozása kapcsán árnyalja a köztudatban lévő képet, elegendő csak az 1523-as magyar „dömpingre” utalni, amely során összesen 56 klerikus kelt útra a Kárpát-medencéből, s vette fel az egyházi rend egyes fo-

¹³³ Az első bejegyzés 1501. június 5-i szentelésre vonatkozik. PELLICCIA: La preparazione 75. A római vikáriátusra l. BRAMBILLA: Officii Cardinalis.

¹³⁴ Egy-egy csanádi (1521), egri (1512), erdélyi (1511), váci (1509), váradi (1511) és veszprémi (1523) klerikust találunk köztük. ASRo, Tribunale del Vicariato vol. 335., fol. 57v, 88v, 129v; AVic Ordinationi Sacerdotali vol. 1., fol. 288v, 389r.

¹³⁵ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 14., fol. 39v, 65r. Vö. FEDELES: Magyar klerikusszentelések 96. 32–33. sz.

¹³⁶ Erre l. PÁLOSFAIVI: Nikápolytól Mohácsig 180–190.

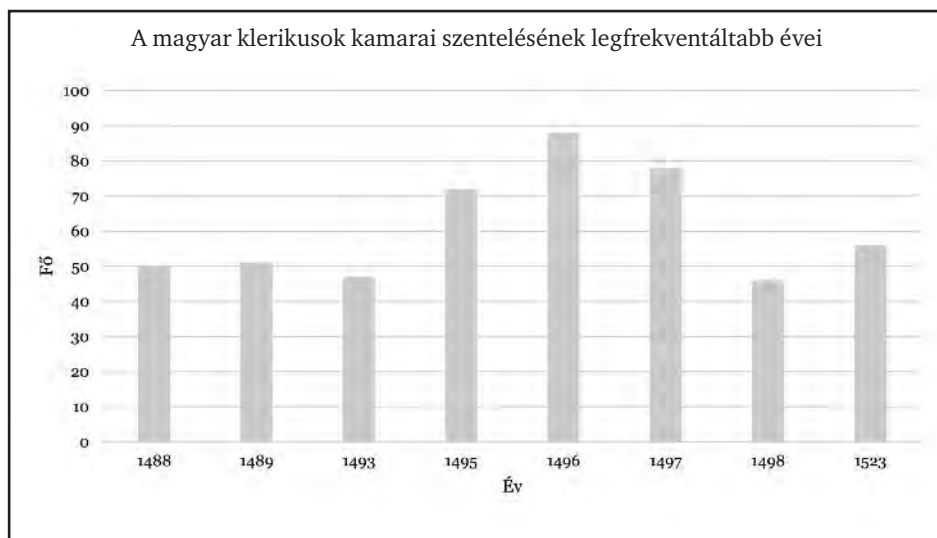
kozatait.¹³⁷ A római püspöki helynök felhatalmazása alapján sorra kerülő szenteléseket vizsgálva Andreas Rehberg Luther tézisei közzétételének, valamint a római egyházzal történő szakítása évét vette górcső alá. Eredményei ugyan 25%-os csökkenést mutatnak, az abszolút számokat tekintve azonban egyértelműen jelzik, hogy az 1520-as évek első felében Róma szerepe a papszentelések vonatkozásában nem csökkent.¹³⁸ Annak ellenére sem, hogy Itáliában 1521-től kezdve évtizedekig háborús események folytak.

5. táblázat

A római vikáriátus által szentelt klerikusok származása

Terület	1517		1521	
	fő	%	fő	%
Itália	234	25	137	20
Franciaország	349	37	305	43
Német-római Birodalom	146	16	99	14
Ibéria	135	14	113	16
Brit-szigetek	32	3	14	2
egyéb országok	11	1	24	3
ismeretlen	34	4	10	1
Összesen	941	100	702	100

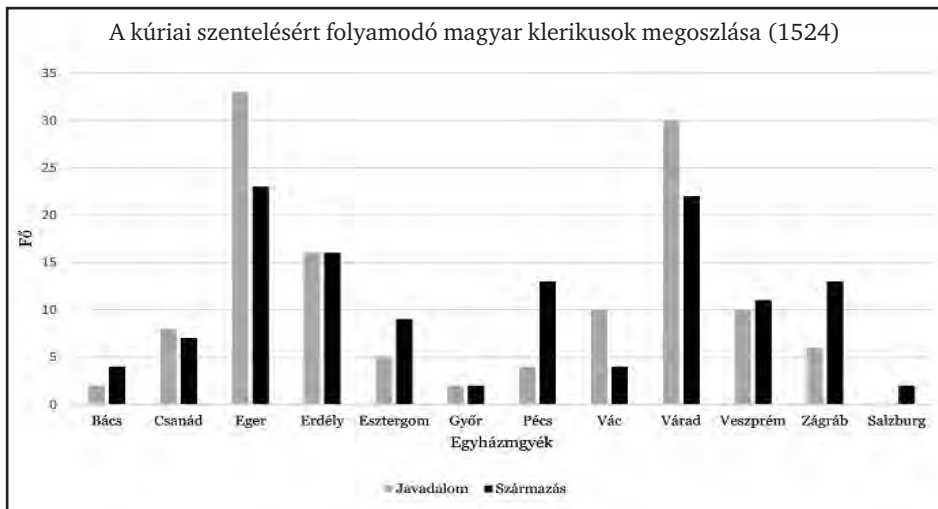
Az 1523-as magyar adatok a teljes vizsgált időszak tekintetében a negyedik legmagasabb értéket jelentik, s ez szintén arra hívja fel a figyelmet, hogy a hitújítás első fázisának kezdeti éveiben – az 1480-as évek végéhez és az 1490-es évek második feléhez hasonlóan – fokozott érdeklődés mutatkozott a magyar klerikusok részéről a római promóció lehetősége iránt.

¹³⁷ Ennek részleteire l.: FEDELES: Magyar klerikusszentelések.

¹³⁸ REHBERG: Deutsche Weihelikandidaten 301.; REHBERG: L'affluenza di ordinandi 240–241.

Mindezt megerősítik a következő év szupplikációs regiszter-bejegyzései is, ugyanis 1524 januárjában és márciusában összesen 126 magyar javadalmas kérvényezte római szentelését!¹³⁹ A folyamodványok kivétel nélkül kúriai szentelésre vonatkoznak, hovatovább az egyes kérvények záradékában azt is feltüntették, hogy az illetők a Kúriában tartózkodtak. Sőt abban is biztosak lehetünk – bár konkrét adataink erre nincsenek –, hogy az ordinációkra sor is került. Tóth Péter az egi egyházmegyes adatokat vizsgálva a márciusi magyar „klerikusáradat” háttere kapcsán felvetette annak lehetőségét, hogy az említett év februárjában II. Lajos király (1516–1526) megbízásából az útra kelő Brodarics István vezette magyar követség megfelelő biztonságot jelenthetett az útra kelő egyháziak számára.¹⁴⁰ Az elképzelés azonban egy forrás téves interpretálásán alapult,¹⁴¹ ugyanis Brodarics 1522 májusától egészen 1524 májusáig Rómában tartózkodott.¹⁴² Kielégítő magyarázattal sajnos magam sem tudok szolgálni, így meg kell elégednünk – egyelőre legalábbis – azzal az általános jelenséggel, hogy az újonnan választott pápa pontifikátusának első évében rendszerint a normál évekhez képest nőtt a zarándokok, és az egyéb ügyekből kifolyólag Rómába utazók száma.¹⁴³ VII. Kelemen 1523 novemberében választották Szent Péter trónjára, így minden valószínűség szerint klerikusaink utazását e körülmény is befolyásolhatta.

¹³⁹ ASV Reg. Suppl. vol. 1797., fol. 162r; vol. 1806. fol. 253v; vol. 1804, fol. 194v–195v, 197rv, 201r, 202r, 206v; vol. 1806., fol. 147rv. – Tóth Péter lekötelező szívességgel bocsájtotta rendelkezésemre az általa gyűjtött anyag digitális felvételeit, amelyet ehelyütt is köszönök.

¹⁴⁰ TÓTH: Adatok az egi püspökség 316.

¹⁴¹ Az uralkodó pápához intézett levelének alábbi soraiból következtetett erre, jóllehet mindössze arról van szó, hogy a pápa a király által említett dolgokról, jelesül a törökök készülődéséről a követektől többet megtudhat. A regeszta „követül Brodarics Istvánt és Marsupinus Ferencet küldi a pápához” passzusa is félrevezető. A vonatkozó eredeti szövegrész ugyanis a következő: „Quibus de rebus Stephanus Brodericus, et Franciscus Marsupinus Oratores mei plura meo nomine dicent vestrae Sanctitati”. ARTNER: Magyarország 168. – Mindez csupán arra utal, hogy a Rómában tartózkodó követek, akiknek folyamatos utasításokat küldtek Budáról, az ügy részleteiről tájékoztatják a Szentatyát.

¹⁴² KASZA: Egy korszakváltás 52–59, 237–238.

¹⁴³ SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 208.

Mindazonáltal a Mohácsot közvetlenül megelőző években sem kellett feltétlenül Rómába utazni a gyors szentelés érdekében, hiszen a pápai legátusok olyan felhatalmazással rendelkeztek, amely lehetővé tette a kandidálók számára, hogy a kánonilag előírt időszakokon kívül, akár egyazon napon valamennyi rendet felvegyék.¹⁴⁴ Tommaso de Vio bíboros, *legatus de latere* felhatalmazása alapján Nyalkai Albert sebastei püspök,¹⁴⁵ győri suffraganeus a győri székesegyház oldalához épített Szentháromság-kápolnában szentelte öt napon belül alszerpappá, diakónussá, végül pedig presbiterré Körmendi Rozsos Mátyás fia János győri egyházmegyés akolítust 1523 novemberében.¹⁴⁶

Amint az előzőekben láthattuk a vizsgált korszakban a győri egyházmegyések közül is többen az Örök Városban vették fel az egyházi rendek egyes fokozatait. Áranyuk ugyan viszonylag alacsony volt a magyar egyházmegyék összevetésében, ám római jelenlétük többé-kevésbé folyamatosnak tekinthető. A római szentelés közkeletű gyakorlata pedig néhány soproni polgár végrendeletében is tetten érhető,¹⁴⁷ amely jelenség arra hívja fel a figyelmet, hogy nem szükségszerű minden kúriai szentelés háttérében a devóción túlmutató indokok után kutatnunk. A következőkben immár kizárólag azon győri egyházmegyés klerikusokra összpontosítunk, akik a Camera Apostolica szervezte ordinációkon vették fel az egyházi ordók egyes fokozatait.

Kronológiai és topográfiai jellemzők

A jelen tanulmány keretei között vizsgált 33 személy közül 29 fő ordinációjára került sor a Kúriában, míg a fennmaradó négy klerikus számára egyaránt szentelési engedélyt állítottak ki az Apostoli Kamarában. 1436 februárjában három, míg március elején egy győri egyházmegyés érkezett személyesen vagy képviselője által juttatta el kérését az ekkor Firenzében tartózkodó pápai udvarba. A Kúriát a firenzei Santa Maria Novella konventben helyezték el, így a pápa lakosztályai mellett itt működött a két legfontosabb kormány szerv: a Camera és a Cancellaria Apostolica is.¹⁴⁸ Az első három, azonos napon kiállított *dimmissoria* szövege arra utal, hogy valamilyen ellentét állhatott fent a kandidálók és saját püspökük között, esetleg valamit el kívántak titkolni, ezért kérvényezték, hogy bármely katolikus főpaptól valamennyi szent rendet felvegyék. Az oklevél csak általánosan utalt a kiállítás okára, jelesül, hogy a kérvényező saját ordináriusához nem fordulhat (*ordinarium tuum propter hoc accedere commode non poteris*), amely egyébként közkeletű szófordulatnak számított a kúriai gyakorlatban.¹⁴⁹ A Selt-szam Farkas számára kiállított dokumentumban az említettnél konkrétan indítékra bukkanunk, ugyanis ő a győri püspöki szék üresedésére hivatkozva (*in ip-*

¹⁴⁴ CSEPREGI: A magyarországi reformáció 138.

¹⁴⁵ 1517 és 1525 között győri segédpüspök. C. TÓTH: Főpapi archontológia 74.; személyére l.: KÖBLÖS: Az egyházi középréteg 412–413/108. sz.

¹⁴⁶ ETE I. 103. sz.; MNL OL DF 200599.

¹⁴⁷ HÁZI: Sopron szabad királyi város II/1. 58–59/85. sz. (1438); Uo. 314–316/100. sz. (1509); Uo. 333–334/112. sz. (1515); NEMES: Sopron–Róma 263.

¹⁴⁸ BOSCHETTO: Società e cultura 56–57.

¹⁴⁹ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 2., fol. 20v, 21r.

sis partibus ad presens sedes episcopalis vacat) kért hasonló szentelési engedélyt.¹⁵⁰ Állításának a Kamarában hitelt adtak, jóllehet minden valóságalapot nélkülözött. A győri egyházmegyét ugyanis Molnári Kelemen irányította püspökként 1417 novembere és 1438 szeptembere között.¹⁵¹ Mindebből két dologra következtethetünk: egyrészt minden valószínűség szerint személyesen utazott Toszánába, hiszen a nyilvánvaló csalást ajánlatos volt titokban tartani, s talán éppen e miatt nem a három egyházmegyes társával azonos időben jelent meg a kamarában. Másrészt pedig vélhetően valamely szentelési akadály alól kívánt ezen engedély birtokában kibújni, hiszen Itália-szerte, sőt Rómában is számos püspök várta a hozzá hasonló kuncsaftokat, akiket aztán mindenfajta ellenőrzés nélkül, bizonyos díjazásért pappá szenteltek.

Az első személy, aki már kétséget kizáróan személyesen utazott Itáliába, István fia László volt. Ő 1450-ben érkezett Rómába, s a Camera Apostolica által szervezett általános szentelés során a jelzett év februárjában vette fel a kisebb egyházi ordókat. Az utolsó győri bejegyzés pedig Haynick Orbán promóciójára vonatkozik, akit 1523 áprilisában szenteltek pappá az Örök Városban. Ami a győri egyházmegyések kúriai promóciójának időbeli megoszlását illeti, láthatóan két időszak emelkedik ki, az 1488-as és az 1523-as esztendő. E két évben a Kúriában szentelt győriek közel 50%-a vette fel az egyházi ordókat. Mindez, amint fentebb láthattuk, illeszkedik az országos trendekhez, hiszen a negyedik és ötödik legfrekvenciáltabb időszaknak számított a Kárpát-medencei klerikusok körében. A győri püspöki szék ezen időszakban be volt töltve, sőt az ordinárius főpásztori munkáját segédpüspök is segítette.¹⁵²

¹⁵⁰ Uo. fol. 15r.

¹⁵¹ EUBEL: Hierarchia catholica I. 282., II. 167.; ENGEL: Archontológia I. 71.; Cameralia I. 145, 578–580a, 584–585, II. 1189, 1200. sz.

¹⁵² C. TÓTH: Főpapi archontológia 71–74.

A személyek identifikálása, származási és szolgálati (értsd javadalomviselési) helyének geográfiai azonosítása nem minden esetben problémamentes. Egyrészt a kamarai jegyzők számos alkalommal eltorzítva, illetve hiányosan jegyezték fel a számukra idegen hangzású neveket, másrésztől több személy esetében nem tüntettek fel származásukra utaló elnevezéseket. Arra is akad példa, hogy egy kötetben belül ugyanazon személyt két különböző névváltozatban dokumentálták, mint például Wolfgang Altmon vagy Kőszegi Jodok esetében. Mindketten az 1488. április 5-én megrendezett általános szentelés során vették fel az egyházi rend egyes fokozatait a szentágotai püspöktől a római *Santa Maria Regina Coeli*-templomban. Az előbbinél Altmon néven jegyezték be az első tonzúrárt, míg Altinas névváltozattal a kisebb rendeket felvevők közé, a szentelésről kiállított igazolásban pedig ismét Altmon néven szerepel.¹⁵³ Utóbbit *Iudocus Standenfulder* néven kőszegi plébániaegyház-igazgatóként szentelték alszerpappá, a *formatában* pedig *Iudocus de Guns* formában írták a nevét. Javadalmát illetően is eltérést tapasztalunk, ugyanis az igazolásban a kőszegi plébániatemplom Szent Erazmus-oltárának káplánjaként tüntették fel. Ez esetben nyilvánvalóan arról van szó, hogy az első változatban a családnevet (*Standenfulder*), míg a második alkalommal már a származási helyet (*de Guns*) tüntették fel a jegyzők.¹⁵⁴ Benefíciumát tekintve pedig az első alkalommal – nagy valószínűséggel – hanyagságból kifolyólag hagyhatta el a nótárius az oltár nevét. *Dominicus de Aurino* esetében pedig minden bizonnyal a *de Laurino* névalak rontott változatával állunk szemben, amely Győrre (latinul *Laurinum*) vonatkozhat.¹⁵⁵ Összesen 13 klerikus (39%) esetében nem ismert a származási helyének településtípusára történő egyéb utalás, sőt néhány ízben mindössze az illető és az apja keresztnéveivel képzett birtokos szerkezetet jegyezték fel az írnokok, mint például István fia Lászlónál. Az említett illetők közelebbi azonosítása magától értetődő módon kilátástalan vállalkozás.

Az ismert származású klerikusok többsége a névalakok alapján falusi, illetőleg mezővárosi eredetűnek tartható, illetve e településtípusokon birtokolt javadalmat. Mindössze egyetlen személy, az említett Domokos származott *civitasból*, jelesül az egyházmegye székhelyéről, Győrből, amely a középkori városok egyik jól körülhatárolható típusába, a püspöki városok közé sorolható.¹⁵⁶ Összesen nyolcan (24%) tartoztak a mezővárosi parasztpolgárok sorába, közülük kettőt fő Rohoncra, illetve Szombathelyre, egy-egy klerikus pedig Kőszegről, Nezsiderre, Óriszentpéterre és Vasvárról származott. 11 személy (33%) falusi eredetű volt, s az ismert települések közül megemlíthetjük mások mellett Lövőt, Ókörtvélyest, Pornót vagy Szentviszlót. Egy klerikus, *Philippus Scharthoffer* külföldről, a salzburgi egyházmegyéből, míg Imre fia Lőrinc az esztergomi érsekség területéről érkezett.¹⁵⁷ 13 fő esetében egyáltalán nem ismerjük az általuk – ha egyáltalán – birtokolt egyházi javadalmat (39%). 11-en (33%) egy-egy *oppidum*, köztük hárman Szombathelyen, ketten Kőszegen, ketten Vasváron, egy-egy fő pedig Körmenten, Óriszentpéteren, Monyorókeréken és a közelebből nem is-

¹⁵³ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 9., fol. 18r, 22v, 23r.

¹⁵⁴ A két jegyző *Flavius Blondus* és *Dominicus de Attavantis* voltak. Uo. fol. 24r, 33r.

¹⁵⁵ Uo. vol. 6., fol. 21r.

¹⁵⁶ Erre l.: DILCHER: Die Bischofstadt; KOSZTA: Püspöki székhely.

¹⁵⁷ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 13., fol. 95r, vol. 14., fol. 75r.

mert *Sexagen* településen jutott álláshoz. Kilencen (27%) pedig falusi papokként éltek mindennapjaikat.

Az ismert származási és szolgálati helyeket térképre vetítve azt tapasztaljuk, hogy a legtöbb azonosított település, szám szerint 11, a püspökség területének jelentős részét alkotó, s egyúttal a legnépesebb Vas vármegye területén található.¹⁵⁸ Mindez pedig egybecseng Nemes Gábor megállapításaival.¹⁵⁹ Feltűnő, hogy Sopronból annak ellenére nem található a kamarai könyvekben egyetlen személy szentelésére vonatkozó adat sem, hogy – amint fentebb említettem – a városban hagyományosnak számított a klerikusok római szentelése. Szintén érdekes jelenség, hogy az egyházmegye központjából is mindössze egy személyre vannak adataink a vizsgált forrásokban. Mindennek okára azonban pillanatnyilag nem tudok magyarázattal szolgálni.

1. ábra

Azonosított származási és szolgálati helyek

¹⁵⁸ A megyékre vonatkozó adatokat l.: KUBINYI: A magyar királyság népessége 157–159. III. táblázat.

¹⁵⁹ NEMES: Győri egyházmegyeiek 131.

„examinentur in Camera Apostolica”

A 29 Rómában felszentelt győri egyházmegyés klerikus közül mindössze kilenc esetében ismert közelebbről a kúriai szentelés tényleges, illetve feltételezhető motivációja. Egy fő személyesen kért diszpenzációt a szentelési akadály alól, s ezt követően szentelték. Az 1523-ban érkező népes magyar csapat tagjai között feltűnő győri egyházmegyések pedig minden bizonnyal a gyorsabb eljárás érdekében utaztak a kereszténység központjába, ugyanis valamennyien a kánoni időpontokon kívül, s három egymást követő napon kívánták az egyházi rend valamennyi fokozatát felvenni.

A kúriai ordinációk fentebb áttekintett általános forgatókönyve alapján kerülhetett sor vizsgált klerikusaink szentelésére is, amelyet éppen az előzőekben említett személyek esetében rekonstruálhatunk. Korszakunkból ugyanis nyolc olyan győri egyházmegyés folyamodványa ismert, akiket a Kúriában fel is szenteltek, mivel mind a szupplikációs regiszterek, mind pedig a formatákat tartalmazó kamarai sorozat kötetei megőrizték a vonatkozó adatokat. Első lépésként tehát a jelöltek egy folyamodványt nyújtottak be a Dataria Apostolica hivatalához. 1523-ban döntően csoportos kérvényeket regisztráltak, így a győriek is további magyar és külföldi társaikkal együtt szerepelnek egy-egy dokumentumban. A folyamodványokban a kandidálók jelezték kérésük tárgyát, miszerint valamennyi szent rendet fel kívánják venni, majd pedig pappá szentelésük után, a Mindenhatót akarják szolgálni (*cupiant ad omnes etiam sacros et presbyteriatus ordines promoveri et postquam in illis sic promoti fuerint, Altissimo perpetuo famulari*). Ezt követően fogalmazták meg a szentelés körülményeire vonatkozó különleges óhajaikat (*eis specialem gratiam facientes*), amint erre a fentiekben röviden kitértem. Ennek fontos részét képezte a folyamodványhoz fűzött záradék, amelyben a hivatal munkatársai konkrétan utaltak az engedélyezett speciális kérésekre, megnevezték a kijelölt ordinátort, feltüntették, hogy az ellenjegyzett kérvény önmagában is (*sola signatura*) jogerővel bír, továbbá a jelöltek kötelező kamarai vizsgálatát (*examinentur in Camera Apostolica*), s kifejezetten a javadalmuk felőli tudakozódást (*doceant se esse arctatos*) emelték ki.¹⁶⁰ Érdemes tehát e ponton figyelmünket immár a kamarai kivizsgálásra fordítani. Elsőként arra a kérdésre kellene választ keresni, hogy pontosan mit is vártak el a jelöltektől?

A Gratianus-féle kánonjogi törvénygyűjtemény ezzel kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy tudatlanok és testileg sérültek ne legyenek a klérus tagjai.¹⁶¹ A *John de Burgo* által 1380 táján összeállított *Pupilla Oculi* című kézikönyvet, amely a klerikusokkal szemben támasztott követelmények közül hármat emel ki, a szentelendők rendelkezzenek elegendő tudással, érék el a törvényes életkort, valamint legyenek erkölcsösek.¹⁶² Ezek pedig kiegészültek a szent rendek esetében a meg-

¹⁶⁰ A folyamodványokra l.: LAKATOS: Regesta supplicationum 20, 26, 33. sz.

¹⁶¹ „Illiterati et corpore vitati non promoveantur ad clerum.” – FRIEDBERG: Corpus Iuris Canonici I. 139.

¹⁶² „Tria vero in ordinandis potissime requiruntur: scilicet literatura sufficiens, aetas legitima, morum honestas.” – BENNETT: Medieval Ordination Lists 20.

élhetést biztosító javadalom vagy más bevételi forrás birtoklásával, amelyet már a chalcedóni egyetemes zsinat (451) is előírt.¹⁶³

Magától értetődő módon a legitim származás is az alapkövetelmények közé tartozott.¹⁶⁴ A szentelési engedélyek jelöltekre vonatkozó elegendő és alkalmas (*sufficiens et ydoneus repertus fueris*) kitétele tehát az említett feltételek összességét foglalta magában. Minthogy ezen előírások némelyike meglehetősen általánosan fogalmaz, célszerű konkrét példákkal illusztrálva röviden sorra venni ezek tényleges tartalmát.

Ami a törvényes életkort illeti, a 14. század elejére kialakult gyakorlat szerint a tonzúra felvételét a 7., a kisebb rendekét a 14., a subdiaconatusét a 18., a diakonatusét a 20., a presbiteratusét a 25., míg a püspökké szentelést a 30. betöltött életévhez kötötték.¹⁶⁵ A tényleges életkor ellenőrzése azonban – személyi okmányok hiányában – néha nehézségeket okozhatott. Számos visszaélés is történt ezzel kapcsolatban, amelyet a Penitenciáriához benyújtott kérvények jeleznek. Ezek közé tartozik például az egri egyházmegyes Mangler János folyamodványa is, aki az előírt életkor betöltése előtt szenteltette magát pappá, s e szabálytalanság alól kért felmentést. Az abszolúciót megkapta, ám két hónapra felfüggesztették az oltárszolgálat alól.¹⁶⁶ A klerikusok többsége azonban még felszentelése előtt kért felmentést a korhiány alól, döntően a presbiteri ordó felvétele okán. A legtöbben 23–24 éves korukban kértek engedélyt a presbiteri ordó felvételére, de voltak ennél fiatalabbak is; 1471-től a Penitenciárián 22 év volt a felmentés lehetőségének alsó korhatára.¹⁶⁷ Ugyanakkor a Datariára is benyújthattak ilyen típusú kérvényeket, amint két erdélyi klerikus esete mutatja, akik 22 éves korukban kívánták valamennyi rendet gyorsított eljárás keretében a Kúriában felvenni (1481).¹⁶⁸ A vizsgált győri egyházmegye esetében a források nem tartalmaznak hasonló eseteket.

A 13. század egyik legismertebb kánonjogásza, a dominikánus Pennaforti Rajmund a szentelendő test hiányosságainak kérdését a *Liber extra* dekretális gyűjteményben, *De corpore vitiatis ordinandis vel non* címmel önálló fejezetében tárgyalta. Különösen a szem és a végtagok épsége volt fontos,¹⁶⁹ nem véletlen tehát, hogy a legtöbb kérelem éppen ezekkel kapcsolatos. A győri egyházmegyes Wolfgang Altmon – amint a bevezetésben említettem – testi defektus miatt kért felmentést a Penitenciárián, amelyet meg is kapott.¹⁷⁰ A diszpenzációról kiállított dokumentumot nyilvánvalóan bemutatta a kamarai vizsgálaton, majd ezt követően felvette az első tonzúrát és a kisebb rendeket. Az erről készített bejegyzésben és a *formatá*ban a szentelés tényének rögzítése mellett azt is feljegyezték, hogy szemének hibája alól

¹⁶³ „Nullum absolute ordinari debere presbyterum aut diaconum nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter ecclesiae civitatis aut possessionis aut martyrii aut monasterii qui ordinandus est pronuntiantur. Qui vero absolute ordinantur, decrevit sancta synodus, irritam esses huic modi manus impositionem, et nusquam posse ministrare, ad ordinantis iniuriam.” – Conciliorum Oecumenicorum 90.

¹⁶⁴ PLÖCHL: Geschichte 291.

¹⁶⁵ SALONEN–SCHMUGGE: A Sip from the Well of Grace 61.; FEDELES: Klerikusszentelések 55.

¹⁶⁶ APA Reg. Suppl. vol. 37., fol. 279v.

¹⁶⁷ SALONEN: The Penitentiary 185.

¹⁶⁸ ASV Reg. Suppl. vol. 814., fol. 143v–144r.

¹⁶⁹ SCHMUGGE: Zum römischen „Weiherismus“ 422.

¹⁷⁰ APA Reg. Suppl. vol. 37., fol. 278rv.

felmentéssel rendelkezett.¹⁷¹ Az ehhez hasonló tájékoztatások meglehetősen ritkák a kamarai másolati könyvekben, sőt a teljes magyar anyagban ez az egyetlen ilyen jellegű eset. Folyamodványából azt is megtudjuk, hogy a jobb szemével (*visus oculi dextri*) volt gond, amelyet betegség okozott. A szentelésre várók általában a jobb szemük hibájára hivatkoztak, ugyanis a baloldali érzékszervet *oculus canonicus*nak tartották, azaz annak épsége volt kiváltképp fontos.¹⁷² A defektusok alól kizárólag olyan esetekben adtak felmentést, ha a vizsgálat során biztosítottak látták, hogy a testi hiányosságban szenvedő leendő klerikus megjelenésével a hívek körében nem kelt botrányt.¹⁷³ Amennyiben a jelölt Rómában tartózkodott, úgy a hivatalban kijelölt három püspök vizsgálta meg, s jóváhagyásukat követően hárult el immár e szentelési akadály.¹⁷⁴

A törvénytelen születés kapcsán keletkező illegitimitás a Karoling-kortól kezdődően jelentett szentelési akadályt, s az első erre vonatkozó kánonjogi előírás 845/846-ban keletkezett.¹⁷⁵ A következő évszázadok során kialakult gyakorlat nyomán a *defectus natalium* alól a pápa, illetve a 15. századtól a Penitenciária hivatala adhatott felmentést. Ludwig Schmutge kutatásai nyomán ismert, hogy 1449 és 1533 között a hivatalhoz kérvényezőők közül 38 000 fő volt illegitim származású. Többségük olyan fiatalember, aki egyházi pályára kívánt lépni, amelynek előfeltételét jelentette a diszpenzáció megszerzése.¹⁷⁶ A törvénytelen származásúak jelentős csoportját alkották a colibátust megszegő klerikusok leszármazottai. Az egyházjog fejlődése során kialakították a diszpenzációs eljárást, amely a klerikusok gyermekei előtt is megnyitotta az egyházi pályafutás lehetőségét.¹⁷⁷ Közöttük találjuk például a győri püspökség területéről származó Ervald Pongrácot (1475) és Pernez Mórót (1490), akiknek apja áldozópap, édesanyja pedig hajadon volt, s az egyházi rend valamennyi fokozatát fel kívánták venni.¹⁷⁸

A szentelendők elméleti felkészültségét illetően a helyzet már korántsem ennyire egyszerű. Noha a középkor folyamán az általános és a helyi zsinatokon folyamatosan napirendre tűzték a klerikusok képzettségével kapcsolatos elvárásokat, korszakban azonban erre vonatkozóan nem volt sem általános érvényű egységes követelményrendszer, sem pedig a leendő papok képzését biztosító önálló intézményhálózat. Eből következőleg a klerikusok műveltsége nyilvánvalóan változó színvonalú volt, azonban a szentelési vizsgákon a hivatásukhoz szükséges legfontosabb ismereteket bizonyosan számon kérték rajtuk. E helyen a kérdéskör részletes tárgyalására nincs

¹⁷¹ „qui habere dispensationem super defectu oculi”: ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 9., fol. 18r, 22v.

¹⁷² SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 122–123. – Ennek ellenére a bal szem defektusa is előfordult, amint Bastonicai Márk zágrábi akolitus esete is mutatja, aki „deformitate visus oculi sui sinistri” kért és kapott felmentést (1521). APA Reg. Suppl. vol. 67., fol. 166r.

¹⁷³ Egy Auxerre-i klerikus szemének hibája kapcsán benyújtott folyamodvány pozitív elbírálását a régens attól tette függővé, hogy „si est parva difformitas et scandalum non generetur” (1463). SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 122.

¹⁷⁴ SCHMUTGE: Zum römischen „Weiheetourismus“ 422.

¹⁷⁵ LANDAU: Das Weihehindernis 42.

¹⁷⁶ SCHMUTGE: Kirche, Kinder, Karrieren; SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career 89.

¹⁷⁷ SALONEN: In their Fathers’.

¹⁷⁸ Ilyen esetekben a *de presbitero et soluta* általános formula szerepel a folyamodványokban. APA Reg. suppl. vol. 23., fol. 265v; vol. 39., fol. 409r.

mód, így csupán a téma legfontosabb elemeire szorítokozom. Magától értetődő módon az egyházi rend egyes fokozataihoz eltérő ismereteket rendeltek, amelyek az életkori sajátosságokat is tükrözték. Minthogy az első tonzúrát már hétéves korban felvehették, nyilván a követelményszint minimális lehetett. A valódi választóvonalat a subdiacónatus képezte a cölibátus és az imaórákon történő részvétel kötelezettsége által. Az al-szerpapoktól tehát már mélyebb ismereteket vártak el, ezek közé tartozott a latin grammatika, az olvasás (*saltem sciat bene et expedite legere*) és az énektudás (*competenter cantare*), továbbá a breviárium használata. A diakónusokkal szemben támasztott további követelmények pontosan nem ismertek, az evangélium felolvasása és a prédikáció tartása mindenesetre feladataik közé tartozott. Az áldozópapok alkalmasságára vonatkozóan Guillelmus Durandus 13. század végi racionáléja (*Rationale divinatorum officiorum*) tartalmaz általános előírásokat, amelyek széles körben ismertté váltak: tudjanak misét celebrálni és gyóntatni, ismerjék a szentségek kiszolgáltatásának rítusait, a hívek számára pedig tartsanak prédikációkat.¹⁷⁹ A késő középkori magyar papság műveltségével kapcsolatban általános hivatkozási pontként szolgáló 1382-es esztergomi szinódus is hasonló előírásokat tartalmaz. E szerint a presbiterek értsék és emlékezetből tudják a szentmise kánonjait, könyörgéseit; vasár- és ünnepnapokon az Evangéliumot, az olvasmányokat és a szentleckét tudják felolvasni, s a Szentírás egyéb könyveivel együtt a híveknek magyarázzák ezeket; ismerjék emlékezetből a hitvallást, a hét bűnbánati zsoltárt, az exorcizmusnál használt víz és a só megáldásának formuláit, valamint a szentségek kiszolgáltatásának szertartását.¹⁸⁰ Sem az esztergomi, sem pedig az általános zsinati határozatok nem írták elő az írástudás ismeretét a klerikusok számára, következésképpen a 14. század végéig az *illiteratus* jelző azokra vonatkozott, akik nem tudtak olvasni. Mindez azzal magyarázható, hogy a középkorban az írás és olvasás ismeretét egymástól elválasztva, két oktatási fázisban tanították.¹⁸¹ Mindazonáltal a 15. századra a helyzet megváltozott, ugyanis a betűvetés ismerete általánossá vált a klerikusok körében.¹⁸²

A szentelési vizsgákon, így az Apostoli Kamarában sorra kerülő egzámenen is elősorban a latin nyelvi ismeretek számonkérésére (*examinatio in litteratura*) helyezték a hangsúlyt. A jelölteknek elsőként egy latin nyelvű szöveget kellett felolvasniuk, értelmezniük (*legere, construere*), majd egy grammatikai feladat megoldása (*latinizare, loqui latinis verbis*) következett, végül pedig énektudásukról (*cantare*) adtak számot. Mindez kiegészült a Szentírás, a katekizmus, a hitvallás, a szentségek kiszolgáltatásának, a mise bemutatásának ismeretére vonatkozó kérdésekkel. Vélhetőleg a jelöltek iskolázottsága felől is érdeklődtek (*ubi educati sunt*), amint ezt a Libri formatarum kötetében az egyes klerikusok neve előtt feltüntetett *scolaris* szó is jelzi. Mindebből arra következtethetünk, hogy a betűvetésben való jártasságot valószínűleg Rómában sem kérték számon. Mindezt alátámasztja a papi hivatásra készülők számára a 15–16. század fordulóján *Cura Pastoralis pro ordinandorum tentamie collecta* címen összeállított *manuale*, amely úgyszintén nem utal az írástudás szükségességére.¹⁸³ Az

¹⁷⁹ OEDIGER: Über die Bildung 54.; PELLICCIA: La preparazione 45–48.

¹⁸⁰ BATHYÁNY: Leges 270–271.

¹⁸¹ WENDEHORST: Wer konnte im Mittelalter 21–24.; HAJDU: Lesen und Schreiben 52.

¹⁸² MEUTHEN: Zur europäischen Klerusbildung 266–267.; MÁLYUSZ: Egyházi társadalom 133–134.

¹⁸³ FEDELES: Klerikusszentelések 67–68.

Apostoli Kamarában lezajlott szigorú vizsgálat során igyekeztek a kellő felkészültséggel nem rendelkező, alkalmatlan jelölteket kiszűrni. Minthogy azonban magáról a vizsgálatokról nem maradtak fenn iratok, hiszen a kamarai könyvek csak a felszenteltek neveit tartalmazzák, csak egy-egy utalásból következtethetünk erre. A magyar vonatkozású bejegyzésekben mindössze egyetlen ilyen jellegű ismert. 1517. február elején a csanádi egyházmegyéből származó Polgár Tamás Rómában az egyházi rend valamennyi fokozatát felvette, azonban alkalmasságával problémák adódtak. Éppen ezért egy évre felfüggesztették az oltárszolgálat végzése alól (*suspenditur ... non celebret usque ad annum*), s előírták számára, hogy saját ordináriusa előtt adjon számot rátermettségéről (*docta de eius ydoneitate*), amely alapján püspöke engedélyezheti számára a mise celebrálást.¹⁸⁴ Az elmondottak kapcsán felvetődik a kérdés, hogy hol és milyen keretek között lehetett felkészülni a vizsgára, s általában a papi hivatásra? Miként lehetett tulajdonképpen elsajátítani a lelkipásztori szakmát? A klerikusok oktatásával, a tőlük elvárt alapvető ismeretanyaggal már a 12. századtól foglalkoztak a zsinatok. Az előírások szerint minden székesegyházban alkalmazni kellett egy latin grammatikát oktató magisztert (1179), később pedig egy teológust, aki instrukciókat ad a klérus tagjainak a lelkipásztori szolgálat (*cura animarum*) terén. III. Honorius *Super specula* kezdetű bullája (1219) pedig lehetővé tette, hogy a tehetséges egyháziak javadalmukat élvezve öt évig egyetemre járjanak, hogy tanulmányaik lezártaát követően a helyi székesegyházi iskolákban oktassanak. VIII. Bonifác pápa *Cum ex eo* konstitúciója (1298) pedig lehetőséget biztosított a plébániai papság képzésére még a papszentelés, valamint a lelkipásztori szolgálat megkezdése előtt. Mindez a gyakorlatban azt jelentette, hogy egy adott plébánia biztosította jövedelmek fedezték az illető tanulmányai során felmerülő költségeket. Az intézkedés megpróbált megoldást kínálni a plébániai papság képzésére, azonban természetesen nem oldotta meg véglegesen az *ignorantia sacerdotum* problémáját.¹⁸⁵ Ugyanakkor a felsőfokú tanulmányok folytatása nem volt előfeltétele az egyházi pályafutásnak, így a papszentelésnek sem.¹⁸⁶ Noha a 15. század folyamán Itáliában több, kifejezetten a papok képzését biztosító kollégium – kvázi szeminárium – alapítására is sor került, amelyek közül a két legismertebb a Domenico Capranica (1456) és a Stefano Nardini (1484) bíborosok által létesített,¹⁸⁷ a klerikusok döntő többsége plébániai és székesegyházi iskolában szerezte meg a szükséges erudíciót. Volt azonban az intézményes keretek közt folyó képzésnek egy további alternatívája is, amely sokkal inkább a klerikusok gyakorlati ismereteire helyezte a hangsúlyt. A középkorban Európa-szerte, így Magyarországon is általános jelenségnek számított, hogy a kézművesekhez hasonlóan a klerikusok is egy-egy mester mellé szegődtek, ahol – a céhes analógiát használva – inaséveiket töltötték, és elsajátították a leendő szakmájukhoz szükséges elméleti és gyakorlati ismereteket. Ennek szemléletes példáját nyújtja egy 1340-ből származó szerződés, amely szerint a 18 esztendő János klerikus öt évre Péter tarvisiói templomigazgató szolgálatába állt, ez idő alatt a házában élt, őt szolgálta, vigyázott a javaira, cserébe ételt és ruhát kapott, valamint – s ez a legfonto-

¹⁸⁴ ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 13., fol. 42v.

¹⁸⁵ BOYLE: The Constitution „Cum ex eo”.

¹⁸⁶ Természetesen kivételek is voltak, mint például a brassói dékánátus plébániái, ugyanis a plébánosok számára előírták, hogy egyetemet végezzenek (1444). TONK: Erdélyiek egyetemjárása 137.

¹⁸⁷ ESPOSITO–FROVA: Collegi studenteschi.

sabb – elsajátíthatta a klerikus mesterséget (*discendum artem et officium clericatus*).¹⁸⁸ Sopronban is hasonló módon képezték a leendő papi utánpótlást, amint néhány 15–16. századi testamentum is alátámasztja. Schön János végrendeletében (1456) például fiát, Jakabot egyik rokonára, Farkasra, a soproni Nagyboldogasszony-templom plébánosára bízta, kérve, hogy papot neveljen belőle.¹⁸⁹

A 29 Rómában szentelt győri egyházmegyes közel fele, összesen 14 fő neve mellett olvashatjuk a *scolaris*, azaz iskolás szót (48%), amely egyértelműen tanultságukra utal. Közülük 13 személyt Rómában szenteltek fel, míg Schwartzwal Osvát számára szentelési engedélyt állítottak ki. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy azon esetekben, amikor a szentelendő az első tonzúrárt, esetleg a kisebb rendeket már korábban felvette, s ennél fogva a klérus tagjaként érkezett Rómába, vagy a státusát jelző *clericus* szót, vagy a felvett ordó fokozatát tüntették fel. Ebből következően a megfelelő képzettséget, tanultságot nem csupán azoknál tételezhetjük fel, akik esetében erre kifejezetten utalnak a források. Mindezt kellően szemlélteti Kutasi Tamás esete, aki a kisebb rendek birtokában vette fel a három magasabb ordót az Örök Városban. Az ő esetében mindössze egyházi javadalmára utaltak, képzettségét meg sem említették, holott Itáliában kánonjogot tanult, tanulmányait pedig doktori fokozattal zárta le.¹⁹⁰ A most vizsgált személyek közül egyébként ő volt az egyetlen, aki egyetemi tanulmányokat folytatott. Konklúzióként tehát megállapíthatjuk, hogy a Kúriában szentelt győri egyházmegyes klerikusok megfelelő elméleti felkészültséggel rendelkeztek. Sajnos források hiányában Kutasin kívül nem ismert a klerikusok tanulmányainak helye, sem pedig képzettségük szintje. Mindenesetre az egyházmegye területén több magas színvonalú oktatási intézmény is működött, amelyek közül kiemelkedik a püspökség központjában lévő székesegyházi iskola. Ugyancsak a jelentősebb oktatási intézmények közé sorolhatjuk a vasvári káptalani, a soproni, a győri és a szombathelyi iskolákat. Utóbbi településen pedig a ferencesek kolostori iskolája is lehetőséget kínált a tanulásra.¹⁹¹ Körmenden a Szent Erzsébet-templom közelében működött a plébániai iskola.¹⁹² A további mezővárosokban és a népesebb falvakban vélhetőleg szintén működtek iskolák, amelyek lehetőséget kínáltak a klerikusi pályára készülők számára az alapvető ismeretek elsajátítására.

Amint említettem, a kánonjogi előírások értelmében a subdiaconatusszal kezdődő három magasabb ordó felvételének előfeltétele a megélhetést biztosító javadalom birtoklásának igazolása volt. A vizsgált 29 klerikus közül heten mindössze a kisebb rendeket vették fel, így 22 fő esetében lehet releváns a javadalom vizsgálata. Szombathelyi Benedek a ferences rend tagja volt, így az ő esetében a szerzetesi közösség biztosította a megélhetést, míg a fennmaradó 21 fő a világi papság sorába

¹⁸⁸ CAGNIN: „Ad adiscendum artem et officium clericatus”.

¹⁸⁹ „Item meinen sun Jacobe mit allem seinem erb schaf ich her Wolfgang pharrer Vnser frawen kappen, meinen vettern, da ser in dauon versorg in die schul vnd geben im sein narung vnd gwant als lang, biß er briester wirdt“: HÁZI: Sopron szabad királyi város II/1. 82–83, 110. sz.; HÁZI: Sopron középkori egyháztörténete 242.

¹⁹⁰ KÖBLÖS: Az egyházi középélet 402–403.; KÖRMENDY: Studentes 95.; NEMES: Győri egyházmegyeiek 128. – A város egyetemere legújabbán I.: SCHWARZ: Kurienuniversität.

¹⁹¹ BÉKEFI: A káptalani iskolák; BÉKEFI: A népoktatás 108, 155–157.; HÁZI: Sopron középkori egyháztörténete 235–241.; KISS-TÓTH-ZÁGORHIDI: Savaria – Szombathely 178.

¹⁹² TÓTH: Iskola és reformáció.

tartozott. Közülük mindössze egy személy, az alszerpappá szentelt rohonci illetőségű Tamás fia György esetében nem tüntettek fel egyáltalán bevételi forrást. A javadalomszintek tekintetében a következőket állapíthatjuk meg: kilenc plébánia, illetve parókiális egyház igazgató, nyolc kápolna, illetőleg oltárigazgató, egy fő kanonok, valamint két további javadalmas található köztük. Az utóbbiak esetében a bevételi forrást nem hagyományos befelcímek jelentették. Stantzi Kristóf számára a porói ciszterci apátság elöljárója és a konventje biztosítottak egy prebendát, Shart-hoffer Fülöp pedig Monyorókeréki Erdődy Péter királyi kamarás jóvoltából jutott megélhetéshez. Ő valószínűleg a főúr káplánja lehetett.

A szentelések helye és ideje

A győri egyházmegyes klerikusok közül heten mindössze az első tonzúrát és a kisebb ordókat, két fő a subdiaconatust, míg a többség, összesen 20 fő (69%) az egyházi rend valamennyi grádusát, így a presbiterátust is felvette. Kilencen a kisebb rendek birtokában, egy fő pedig alszerpapként érkezett Rómába, így a legtöbben (19 fő/65%) a kisebb ordókat is az Urbsban vették föl. Közülük 13 fő (45%) hajából az első tonzúrát is az Örök Városban borotválták ki.

A promóciók Róma kilenc különböző egyházában kerültek sorra, s mindössze öt győri klerikus szentelésének pontos helye nem ismert. Az alábbi táblázat adatai arról tájékoztatnak, hogy a döntően a vatikáni bazilikában, illetve annak szűkebb vagy tágabb környezetében szentelték a vizsgált klerikusokat. Két borgóbeli templom, a Santa Maria Regina Coeli és Szent Mihály Arkangyal emelkedik ki a promóciók számát illetően, az elsőben hét, a másodikban pedig nyolc győri egyházmegyes klerikust szenteltek.¹⁹³

6. táblázat
A kamarai szentelések helye

<i>Templomok/kápolnák</i>	<i>Évkör</i>	<i>Klerikusok száma</i>
Szent András-kápolna (vatikáni Szt. Péter-bazilika)	1450–1471	2
Sarlós Boldogasszony-kápolna (vatikáni Szt. Péter-bazilika)	1455	1
Szent Lőrinc-bazilika (in Damaso)	1455	1
Mária az Ég királynője-templom (Borgo)	1488–1489	7
Szentlélek-templom (in Saxia)	1474	1
Szent Pantaleon-templom	1496	1
Szent Megváltó-templom	1498	2
Szent Apollinaris-templom (Vatikán)	1518	1
Szent Mihály arkangyal-templom (Borgo)	1523	8

Forrás: ASV Cam. Ap. Libr. Format. vol. 2–14.

A huzamosabb ideig Rómában élő Kutasi Tamás két különböző egyházban vette fel az egyházi rend szentségének fokozatait. A vatikáni Szent Péter-bazilika Mária-kápolnájában alszerpappá és diakónussá, majd pedig a *Campo de' Fiori* közelében lévő *San Lorenzo in Damaso*-bazilikában presbiteré szentelték.¹⁹⁴

¹⁹³ A templomok azonosítására l.: HÜLSEN: *Le Chiese di Roma*; MIEDEMA: *Die römischen Kirchen*.

¹⁹⁴ ASV Cam. Ap. Libri format. vol. 3., fol. 98v, 100v, 101v.

A római promóciókra szabályszerűen az általánosan előírt négy kántorböjti időszakban, a nagyböjtből, valamint Húsvét vigíliáján került sor, az általános, nagyobb tömegeket vonzó szenteléseket ezen alkalmakkor tartották. Az általános szentelések dokumentációjában kivétel nélkül utaltak a szentmise *introitus*ának kezdő szavaira, amely alapján alkalmunk nyílik az *ordinationes generales* utólagos rekonstrukciójára.

7. táblázat
Az *ordinationes generales* keretei között történt szentelések száma

<i>Introitus/ünnep</i>	<i>Időpontok</i>	<i>Győri egyházmegyések</i>	<i>Magyarok</i>
'Intret oratio mea'	1450. II. 28	1	4
	1455. III. 1.	1	3
	1496. II. 27.	1	1
'Sitientes'	1455. III. 22.	1	3
	1474. III. 26.	1	1
	1494. III. 15.	1	23
	1496. III. 19.	1	53
	1498. III. 31.	2	46
Vigilia Pasche	1455. IV. 5.	1	1
	1474. IV. 9.	1	3
	1488. IV. 5.	5	22
'Caritas Dei'	1486. V. 20.	1	7
'Venite adoremus'	–	–	–
'Veni et ostende'	1471. XII. 21.	1	2
<i>Összesen</i>		18	169

A táblázat adatai alapján látható, hogy a győri egyházmegyes klerikusok 18 alkalommal vettek részt általános szentelésen. Elmondható, hogy általában egy-egy generális ordináción egy győri szentelése történt, kivételt mindössze két esetben látunk. Amennyiben a részleteket is megvizsgáljuk, árnyaltabbá válik a kép, ugyanis a 18 szentelésen összesen 11 győri egyházmegyes személy (38%) vett részt. Kutasi Tamás három, míg Rohonci György és Szombathelyi Benedek egyaránt két alkalommal különböző általános szentelésen volt érintett. Klerikusaink többsége, 18 fő (62%) ezek alapján tehát az előírt időszakokon kívül, azaz *extra tempora* vette fel az egyházi rend valamely fokozatát. Amennyiben a fenti táblázat adatait kiegészítjük az engedélyköteles, azaz az előírt periódusokon kívüli promóciókkal, azt tapasztaljuk, hogy a győri klerikusok túlnyomó többségét (23 fő/79%) a húsvéti ünnepekörhöz kapcsolódó időszakban, azaz márciusban és áprilisban szentelték. Mindez kevésbé meglepő, hiszen a kereszténység legnagyobb ünnepe általában vonzotta a Rómába igyekvőket, másrészt pedig a közlekedési viszonyok és az itáliai klíma is kedvező volt az utazáshoz.

Általában azt tapasztaljuk, hogy a szentelendő klerikusokat többedmagukkal szentelték, amelyek alapján azt is feltételezhetjük, hogy az azonos, valamint a szomszédos egyházmegyékből útra kelők, illetve az ismerősök igyekeztek összehangolni római útjukat, hiszen a csoportos utazás nagyobb biztonságot garantált.¹⁹⁵ A győri egyházmegyések közül 1488 áprilisában szentelt négy, illetőleg az 1523 márciusában

¹⁹⁵ FEDELES: „Isten nevében utazunk“ 110–112.

szentelt hat fő szinte bizonyosan együtt utazott. Utóbbiak esetében mindezt alátámasztja, hogy közülük öten azonos szupplikációban kértek szentelési engedélyt.¹⁹⁶

A szentelésre várók római tartózkodását több körülmény is befolyásolhatta. Mint-hogy korszakunkban az egyes ordók felvétele között már nem kellett az eredetileg kötelező szünetet figyelembe venni, ez kevésbé volt hatással a római tartózkodásra. Általánosságban elmondható, hogy a klerikusok általában igyekeztek a lehető leggyorsabban felvenni a kívánt rendeket.¹⁹⁷ Közéjük tartoztak az 1523 tavaszán Rómában feltűnő győri egyházmegyések közül többen is. Összesen öten nyújtották be március 23-án folyamodványukat a Dataria Apostolicán, s öt napon belül mindannyian felvettek valamennyi rendet az első tonzúrától a presbiterátusig. A vizsgált személyek közül néhányan viszonylag hosszabb ideig tartózkodtak a Tevere-parti városban, amint az alábbi példák mutatják. Altmon Farkas kérvényét 1488. március 20-án regisztrálták a Penitenciárián, majd az engedély kiállítását követően került sor a kamarai vizsgálatra. Az április 5-i generális szentelés alkalmával vette fel az első tonzúrát és a további kisebb ordókat. Ezt követően még Rómában maradt, ugyanis április 9-én egy újabb folyamodványt terjesztett a Sacra Poenitentiaria Apostolica hivatalához.¹⁹⁸ Mindez azt jelenti, hogy legkevesebb 21 napig az Urbsban tartózkodott, amelynek csúcspontja a nagyszombati ordináció, majd pedig a húsvéti ünnepek voltak. Elekfalvi György ennél is hosszabb időt, legkevesebb 37 napot töltött a kereszténység központjában ugyanazon év tavaszán. Altmonnal együtt vette fel az első tonzúrát, majd egy hónap elteltével járult a kisebb rendek felvételéhez, ezt követően pedig egy héten belül alszerpappá, diakónussá, végül pedig presbitteré szentelték.

Az ordinátorok

A vizsgált győri egyházmegyések szentelését összesen tíz, a Curia Romanában rezideáló főpap végezte.

8. táblázat
A győri egyházmegyéseket szentelő főpapok

<i>Ordinárius</i>	<i>Évkör</i>	<i>Klerikusok (fő)</i>
Radulf OESA, città di castellói püspök	1450–1455	2
Miklós OESA, catanzarói püspök	1453–1455	1
Jakab OESA, S. Angelo dei Lombardi püspöke	1471–1474	2
János, carinolai püspök	1486	1
Péter Pál, S. Agata dei Goti püspöke	1488/1489	7
Antal, bagnoreai püspök	1494	1
Józsué, ascoli püspök	1496–1498	4
Jeremiás, krajnai püspök	1518	1
Vince, ottocsáci püspök	1520/1521	2
Lénárt, bellcastrói püspök	1523	8
<i>Összesen</i>	<i>1442–1523</i>	<i>29</i>

Forrás: ASV Cam. Ap. Libr. Format. vol. 2–14.

¹⁹⁶ LAKATOS: Regesta supplicationum 26. sz.

¹⁹⁷ REHBERG: Deutsche Weihekandidaten 279.

¹⁹⁸ APA Reg. Suppl. vol. 37., fol. 281v.

Ők általában csekélyebb bevételt biztosító egyházmegyék élén álltak, s a kúriai ordináriusi feladatok ellátásáért a 15. század derekától díjazásban részesültek. Az erre utaló, általam ismert első adat Radulf Ágoston-rendi remetére, Città di Castello püspökére (1441–1460) vonatkozik,¹⁹⁹ akinek 1448. június 20-án utaltak ki hat forint havi járandóságot a Camera Apostolicában.²⁰⁰ Egy 1453-as bejegyzésből azt is megtudjuk, hogy ő egyúttal a pápai kápolna sekrestyéseként működött.²⁰¹ Az őt követő két, szintén ágostonos remete közül Miklóst emelem ki, ugyanis az ő esetében egyértelműen tetten érhető a pápai Kúria szentelések és vizsgálatok ellenőrzésére vonatkozó törekvése. A sienai egyetemen tanult klerikus a teológia borostyánkoszorúsa, majd magisztere lett, s 1440 és 1448 között a catanzarói püspökség élén állt. Felkészültségét mutatja, hogy több teológiai disputa résztvevője volt a ferrara–firenze–római zsinaton (1439–1445), továbbá ő tartotta a homíliát V. Miklós pápa (1447–1455), később Domenico Capranica temetésén. Miután lemondott püspökségéről (1448), a pápai Kúriában kapott feladatokat 100 forintos évjáradékkal. III. Kallixtus pápa (1455–1458) 1455 júliusában kinevezte Orte és Cività Castellana püspökévé, ám továbbra is a pápai udvarban tartózkodott. II. Pius pontifikátusa idején (1458–1464) a pápa egyik fő tanácsadójává vált teológiai kérdésekben.²⁰² Személyében tehát egy kvalifikált szakember kezébe kerültek a kamarai ordinációk. Az összesen hét győri klerikust szentelő Petrus Paulus Capobianco kánonjogi doktorátussal rendelkező, VIII. Ince pápa idején (1484–1492) a vatikáni bazilika vikáriusa, a pápai kápolna vezetője, a beneventói Sant’ Agata de’ Goti püspöke (1487–1505) volt.²⁰³

A 16. század elejétől különösen nagy hangsúlyt helyeztek az egyházfők a kúriai szentelések ellenőrzésére, s az esetleges visszaélések megszüntetésére. Az átláthatóság érdekében általában egy hivatalos ordinátort neveztek ki, s ezzel párhuzamosan a többi Rómában tartózkodó püspöktől megvonták a szentelés jogát. 1503-ban Francesco Bartolomeo penitenciárius, a krétai Mylopotamos püspöke kapott általános felhatalmazást a Kamara szervezte szentelésekre, amely koncesszió hat évvel később élete tartamára bővült. 1513-ban Gabriel durazzói érseket, a pápai kápolna sekrestyését nevezte ki X. Leó (1513–1521) állandó kamarai vizsgáztatóvá, a szenteléseket pedig Gian Francesco Salvinire, a kis-ázsiai Spignat (Bigha, Pegae) püspökére bízta.²⁰⁴ 1518-ban Vincenzo de Andreis otocsáci püspök (1493–1520), a pápa *domesticusa* kapott élete tar-

¹⁹⁹ EUBEL: *Hierarchia catholica*, II. 130.

²⁰⁰ „dedit et solvit r. p. d. Radulpho episcopo Civitatiscastelli pro sua provisione presentis mensis“: ASV Cam. Ap. Introitus et Exitus vol. 414., fol. 50v. – További kiutalások számára: Uo. fol. 62v, 67v, 70v, 74r, 76r, 80r, 81v, 83r; vol. 417., fol. 21r, 55v, 56v, 58v, 61r, 62v, 64r, 66v, 69v, 70v, 73r, 75v, 77v, 79r, 81r stb. 1450-ben két forinttal emelték havi *sallarimumát*. Uo. vol. 419., fol. 81r.

²⁰¹ „dedit et solvit r. p. d. Radulpho episcopo Civitatis Castellii capelle s. d. n. pape sacriste“: ASV Cam. Ap. Intr. et Exit. vol. 424., fol. 62v, 66r, 70v, 73v, 76r, 78r, 79r. – Az utolsó kamarai kiutalása 1456 februárjából ismert. Uo. vol. 430., fol. 127v.

²⁰² EUBEL: *Hierarchia catholica* II. 121, 166.; ZUPPANTE: Palmieri, Niccolò.

²⁰³ EUBEL: *Hierarchia catholica* II. 81.; III. 97.; *Memorie storiche* 71–72.

²⁰⁴ PELLICCIA: *La preparazione* 54–71, 448–450. – Gábor érseknek havi öt aranyat utalt ki a Kamara. 1515. febr. 27-én a következő bejegyzést olvashatjuk: „Die XXVII solvit domine quinque similiter de mandato subb die XIII. huius mensis Gabrieli episcopo Durachiensi sacriste cappelle s. d. n. pro sua provisionis examinus promoventium se ad sacros ordines pro presenti mensi“: ASV Cam. Ap. Intr. Exit. vol. 553., fol. 147r.

tamára ordinátori megbízást, egyúttal X. Leó mindenki mástól visszavonta az erre vonatkozó felhatalmazást. Kinevezését a Szentatya a következő évben megújította. Ordinátori tevékenységéért havi 15 dukátos díjazásban részesült.²⁰⁵ Vince számára a magyar ügyek nem voltak ismeretlenek, ugyanis 1508-ban Bajnai Both András horvát-szlavón bán követeként tárgyalt II. Gyula pápával az oszmánok elleni segélyek ügyéről. Minthogy Bajnai egyébként báni székhelyét Otocsácban tartotta, így személyes kapcsolatuk kézenfekvő. 1515-ben pedig a Szentszék diplomatájaként érkezett a Magyar Királyság területére társával Iulius Cortonensisszel, pápai segélyeket hoztak az oszmánok elleni védelemre.²⁰⁶ A vizsgált győri egyházmegyések közül a legtöbbet, összesen nyolc főt Leonardus de Leucato bellcastrói püspök (1518–1533) szentelte fel, aki 1522. december 15-én kapott ordinátori kinevezést.²⁰⁷

Költségek

Magától értetődő módon a római papszentelések nem csak idő-, hanem költségigényes vállalkozások is voltak. A hosszú, több hetet igénybe vevő oda-vissza úton a klerikusainknak egyrészt szükségük volt úti okmányokra, ételre és italra, szállásra, közlekedési eszközökre, számolniuk kellett vámok fizetésével, másrészt a pápai Kúria hivatalaiban igénybe vett szolgáltatások szintén díjkötelesek voltak. A többé-kevésbé kalkulálható kiadások mellett váratlan események is megnehezíthették az utazást, amint a következő eset mutatja. 1432-ben több akolitus, köztük az esztergomi egyházmegyes Fülöp szentelési engedélyért folyamodtak az Apostoli Kancellárián, kérvényükből megtudjuk, hogy őket útban Róma irányába kirabolták (*in itinere omnibus bonis et rebus eorum spoliati fuerunt*), otthon sincs semmijük (*et in partibus ipsis nil habent*), sőt már kilenc hónapja az Örök Városban tartózkodnak (*iam novem menses Romae commorantur*).²⁰⁸

A Rómába igyekvő magyarok általában a Bécsből induló jelentős szárazföldi utat, az úgynevezett *Venediger Strassét* vették igénybe. Ezt, az útvonalon közlekedő nagyszámú magyar peregrinus és kereskedő miatt a 15. században már általánosan „magyar útnak” (*Ungarweg*) nevezték. Az utazóknak először a mai Ausztria területén kellett áthaladniuk, amely korántsem bizonyult egyszerű feladatnak, hiszen meredek hegyi szakaszokon kellett felkapaszkodniuk az Alpok járható hágóira, általában a Semmeringre. A győri egyházmegyések számára ez az útvonal lehetett kézenfekvő, amely rekonstruálásában Estei Hippolit egri püspök utolsó magyarországi útja van segítségünkre. E szerint Magyarórvárnál keltek át a határon, majd a Bruck (an der Leitha)–Bécsújhely–Friesach–Sankt Veit–Feldkirch–Villach szakasz következett. Az út egyik legnagyobb megpróbáltatásokkal járó része várt itt az utazóra, hiszen a Karni-Alpokon kellett keresztülhaladniuk, míg végül Tarvisiónál érkeztek

²⁰⁵ ASV Cam. Ap. Div. Cam. vol. 67., fol. 67rv; PELLICIA: La preparazione 452–455.; REHBERG: Deutsche Weihekandidaten 198. 138. j.

²⁰⁶ MARGALITS: Horvát történelmi II. 488–489, 502.; KUBINYI: Diplomáciai érintkezések 126.; PÁLOSFAI: Bajnai Both 263

²⁰⁷ EUBEL: Hierarchia catholica III. 130.

²⁰⁸ LUKCSICS: XV. századi pápák II. 71. sz.

Itáliába. Ezt követően a Ponte–Venezzone–San Daniel–San Vito–Motta–Padova–Rovigo–Fracolino állomásokat érintve jutottak el Ferrarába. A Rómába igyekvők innen Bologna felé indultak, majd az Appennineken történő átkelést követően Firenzét érintve haladtak tovább, végül pedig San Gimignano-nál térhettek rá a *Via Francigena*-ra. Tengeri úton is el lehetett jutni a Kárpát-medencéből az Örök Városba, ekkor Zenggből kihajózva az Adriai-tengeren át Velencében kötöttek ki, majd onnét szárazföldön folytatták az utat Bolognán át Róma irányába.²⁰⁹

Az utazás során igénybe vehették az ingyenes zarándokszállásokat (pl. ispotályokat), ellenszolgáltatás fejében pedig fogadóba térhettek be. A Rómába érkező klerikusok számára nyitva állt a Szent István által alapított zarándokszállás, amely a 15. század második felétől a pálos rend fennhatósága alatt állt.²¹⁰ A szentelendők rendelkezésére álltak a város kommerciális szálláshelyei, amelyek közül a 15. század második feléből 61 neve ismert. Egy 1526-os jegyzék adatai szerint a vatikáni Szent Péter-székesegyház közvetlen közelében lévő városnegyedekben létesült a legtöbb *albergo*.²¹¹

A szentelésre váró klerikusok közül többen – különösen azok, akiknek előzetes engedélyekre, felmentésekre volt szükségük – elsőként egy-egy ügyvédet kerestek, aki ismerte a kúriai ügyintézés fortélyait, a szupplikáció benyújtásához szükséges formulákat, valamint – szükség esetén az esetleges kánonjogi kikapukat. Magától értetődően a folyamodványok benyújtása, a különböző ügyekben kelt oklevelek kiállítása költségekkel járt, amelyet az egyes hivatalok a kuncsaftokra terheltek. A Kúria valamennyi hivatala számára megállapították az oklevelek kiállításának díját, amely taksákat bizonyos időközönként ellenőriztek. Elsősorban a prokurátorok számára volt fontos az árak ismerete, hiszen a nyugati kereszténység bármely szegletéből érkező ügyfelek – akár személyesen keresték fel a hivatalt, akár csak meghatalmazás révén fogadták fel őket – érdekében nekik kellett a kúriai labirintusban eligazodni, a szupplikációkat megfelelőképpen előkészíteni, benyújtani, s szükséges felmentésekről gondoskodni. Nyilvánvalóan ők is a hivatalos tarifák ismeretében tudtak árajánlatot adni klienseiknek, amely tartalmazta természetesen saját szolgáltatásuk díját is. Egy korhiány miatti felmentést igazoló dokumentum például 16, míg egy törvénytelen származás alóli diszpenzáció 12 garasba került.²¹²

Amint fentebb röviden utaltam rá, a szentelést igazoló *testimonia* és az ordinációt engedélyező *dimissoria* egyaránt díjköteles volt. Természetesen az ordinációért nem kérhettek pénzt, hiszen az simóniának számított volna. A taxakönyvek adatai alapján az egyes fokozatok után három garast kellett fizetni, a szentelési engedélyért pedig ugyanannyit (1476/1477).²¹³ A rászorulóknak kaphattak kedvezményeket, sőt akár teljes mentességben is részesülhettek, amelyet a bejegyzéseket készítő jegyzők gondosan fel is tüntettek. A vizsgált győri egyházmegyések közül egyedül Paur/Panuk János kapott részleges mentességet, akinek szegénysége miatt az egyházi ordó négy felvett grádusa helyett mindössze egyet számoltak fel.²¹⁴

²⁰⁹ FEDELES: „Isten nevében utazunk“ 196–199.

²¹⁰ FRANKÓ: A Szent Istvántól Rómában.

²¹¹ ROMANI: Pellegrini e viaggiatori 67.

²¹² ZUTSHI: *Inextricabilis*; MÜLLER: *The Price*.

²¹³ ASV Cam. Ap. Taxae vol. 13., fol. 47r, 18v, 52r stb.

²¹⁴ „Habuit gratis de 1, quia pauper presentis Spello et Narnie“. ASV Cam. Ap. Libr. format. vol. 9., fol. 31v.

Jóllehet egyetlen magyar klerikus esetében sem ismert a római szentelés költségvonzata, mindazonáltal orientáló lehet e tekintetben Léderer Ágnes soproni polgárnő 1515-ös végrendelete. Mátyás nevű fia tanulmányaira és római papszentelésére tíz magyar forintot hagyott.²¹⁵ Ezt persze – különösen rendkívüli helyzetekben – jelentősen meghaladhatták egy-egy római utazás költségei, amint János bártfai káplán esete mutatja (1494), akinek mindez 76 forintjába került.²¹⁶

Röviden összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy a késő középkorban Rómába igyekvő magyar klerikusok között folyamatosan feltűntek a győri egyházmegyéből érkezők is, akik azzal a céllal vállalkoztak a hosszú, költséges, esetenként veszélyes utazásra, hogy az egyházi rendeket az Örök Városban vegyék fel. Az összetett motivációs tényezők között személyes indítékokat (zarándoklat) éppúgy találunk, mint külső körülményeket (a helyi püspök hiánya, szentelési akadályok elhárítása). A korunkra maradt vatikáni dokumentumok alapján a győri püspökség területéről összesen 33 fő fordult szenteléssel kapcsolatos ügyben az Apostoli Kamarához, amely hivatal a kúriai ordinációk legfontosabb orgánuma volt. Közülük 29 személy vette fel Róma templomaiban az egyházi rend egyes fokozatait. A győri egyházmegyések aránya országos viszonylatban nem volt jelentős, mindez azonban a terület demográfiai, gazdasági viszonyait tükrözi. A lutheri reformációt követően sem tapasztalható visszaesés a kúriai szentelések tekintetében, amelyet kellően szemléltet, hogy a legnépesebb győri csoport 1523-ban érkezett az Urbs Aeternába.

FORRÁSOK

APA = Archivio della Penitenzieria Apostolica (Città del Vaticano)

Reg. Suppl. = Registra Supplicationum

ASRo = Archivio di Stato di Roma (Róma)

ASV = Archivio Segreto Vaticano (Città del Vaticano)

Cam. Ap. Libr. Format. = Camera Apostolica, Libri Formatarum

Div. Cam. = Cam. Ap. Diversa Cameralia

Cam. Ap. Intr. et Exit. = Cam. Ap. Introitus et Exitus

Reg. Lat. = Registra Lateranensia

Reg. Suppl. = Registra Supplicationum

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

DF = Diplomatikai Fényképgyűjtemény

²¹⁵ „Item dem Mathia studenten, irem sun, zw der studium vnd briesterschaft eyn rhömfartt in beraiten gellt X vngrisch gulden.“ HÁZI: Sopron szabad királyi város II/1. 333–334. 112. sz.

²¹⁶ FEDELES: „Isten nevében utazunk“ 186.

SZAKIRODALOM

- ÁMTF = GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. Budapest, 1963–1998.
- ARTNER: Magyarország = Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája. Összegejtötte és kiadásra előkészítette ARTNER EDGÁR, közreadja SZOVÁK KORNÉL – TÖRÖK JÓZSEF – TUSOR PÉTER. (Collectanea Vaticana Hungariae Classis I/1.) Budapest–Róma, 2004.
- B. SZABÓ: Az Újkor hajnalán = B. SZABÓ JÁNOS: Az Újkor hajnalán. In: Magyarország hadtörténete I. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. VESZPRÉMY LÁSZLÓ. Budapest, 2017. 315–366.
- BÁNDI: Körmend = BÁNDI ZSUZSANNA: Körmend a középkorban. Körmend, 1987.
- BARISKA: A Szent Koronáért = BARISKA ISTVÁN: A Szent Koronáért elzalogosított Nyugat-Magyarország 1447–1467. Szombathely, 2007.
- BARISKA–NÉMETH: Kőszeg = BARISKA ISTVÁN – NÉMETH ADÉL: Kőszeg. Budapest, 1983.
- BATTHYÁNY: Leges = Leges ecclesiasticae regni Hungariae et provinciarum adiacentium, I–III. Opera et studio IGNATII BATTHYÁNY episcopi Transsilvaniae collectae et illustratae. Albae Caroline–Claudiopoli, 1785–1827.
- BÉKEFI: A káptalani iskolák = BÉKEFI REMIG: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig. Budapest, 1910.
- BÉKEFI: A népoktatás = BÉKEFI REMIG: A népoktatás története Magyarországon. Budapest, 1906.
- BENNETT: Medieval Ordination Lists = H. F. BENNETT: Medieval Ordination Lists in the English Episcopal Registers. In: Studies presented to Sir Hilary Jenkinson. Ed. by J. CONWAY-DAVIS. London, 1957.
- BOSCHETTO: Società e cultura = LUCA BOSCHETTO: Società e cultura a Firenze al tempo del Concilio: Eugenio IV tra curiali, mercanti e umanisti (1434–1443). (Libre, Carte, Immagini 4.) Roma, 2012.
- BOYLE: The Constitution „Cum ex eo” = LEONARD BOYLE: The Constitution „Cum ex eo” of Boniface VIII. Education of Parochial Clergy. Medieval Studies 24. (1962) 263–302.
- BRAMBILLA: Officii Cardinalis = AMBROGIO M. BRAMBILLA: Officii Cardinalis Urbis Vicarii origo et evolutio usque ad annum 1558, a cura di FILIPPO M. LOVISON. Barnabiti Studi 22. (2005) 197–346.
- C. TÓTH: Az esztergomi székeskáptalan I. = C. TÓTH NORBERT: Az esztergomi székeskáptalan a 15. században. I. rész. A kanonoki testület és az egyetemjárás. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 7.) Budapest, 2015.
- C. TÓTH: Az esztergomi székeskáptalan II. = C. TÓTH NORBERT: Az esztergomi székeskáptalan a 15. században. II. rész. A sasadi tizedper 1452–1465 közötti „krónikája”. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 8.) Budapest, 2015.
- C. TÓTH: Főpapi archontológia = C. TÓTH NORBERT: Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27.) Győr, 2017.
- CAGNIN: „Ad adiscendum artem et officium clericatus” = GIAMPAOLO CAGNIN: „Ad adiscendum artem et officium clericatus”. Note sul reclutamento e sulla formazione del clero a Treviso (sec. XIV). In: Preti nel medioevo. (Quaderni di storia religiosa 4.) Verona, 1997. 93–124.
- Cameralia = Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536) I–II. Feltárta, szerkesztette és közreadja †LUKCSICS JÓZSEF – TUSOR PÉTER – FEDELES TAMÁS, szerkesztőtárs NEMES GÁBOR (Collectanea Vaticana Hungariae Classis I., vol. 9–10.) Budapest–Róma, 2014.

- CHAMBERS: Popes, Cardinals and Wars = DAVID S. CHAMBERS: Popes, Cardinals and War. The Military Church in Renaissance and Early Modern Europe. London, 2006.
- Conciliorum Oecumenicorum = Conciliorum Oecumenicorum Decreta. Curantibus JOSEPHO ALBERIGO – PERIKLE-P. JOANNOU – CLAUDIO LEONARDI – PAULO PRODI. Bologna, 1973³.
- CSÁNKI: Történelmi földrajz = CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–V. Budapest, 1890–1913.
- CSEPREGI: A magyarországi reformáció = CSEPREGI ZOLTÁN: A magyarországi reformáció első nemzedéke. Családi háttér – tanulmányok – papszentelés. In: Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században. Szerk. VARGA SZABOLCS – VÉRTESI LÁZÁR. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis XVII.) Pécs, 2017. 135–156.
- CSUKOVITS: Egy nagy utazás = CSUKOVITS ENIKŐ: Egy nagy utazás résztvevői. (Zsigmond király római kísérete) In: Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére. Szerk. CSUKOVITS ENIKŐ. Budapest, 1998. 11–35.
- CSUKOVITS: Középkori magyar zarándokok = CSUKOVITS ENIKŐ: Középkori magyar zarándokok. (História Könyvtár Monográfiák 20.) Budapest, 2003.
- Die Weiheregister = Die Weiheregister der Seckauer Bischöfe vor der Reformation 1425—1507. Einleitung von KARL AMON, register von MARIA MAIOLD. (Quellen zur Geschichtlichen Landeskunde der Steiermark 9.) Graz, 1988.
- DILCHER: Die Bischofsstadt = GERHARD DILCHER: Die Bischofsstadt. Zur Kulturbedeutung eines Rechts- und Verfassungstypus. Das Mittelalter 7. (2002) 13–38.
- DUBRULLE: La collection des „Formataria” = HENRY DUBRULLE: La collection des „Formataria” aux archives d’État à Rome. Miscellanea di storia e cultura ecclesiastica 5. (1906–1907) 75–77.
- E. KOVÁCS: Miksa magyarországi hadjárata = E. KOVÁCS PÉTER: Miksa magyarországi hadjárata. Történelmi Szemle 37. (1995) 35–50.
- E. KOVÁCS: Zsigmond császár = E. KOVÁCS PÉTER: Zsigmond császár megkoronázása Rómában. Századok 143. (2009) 1323–1383.
- ENGEL: Archontológia = ENGEL PÁL: Magyarország világi archontológiája 1301–1437. I–II (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) Budapest, 1996.
- ENGEL–KRISTÓ–KUBINYI: Magyarország története = ENGEL PÁL – KRISTÓ GYULA – KUBINYI ANDRÁS: Magyarország története 1301–1526. Budapest, 1998.
- ERDÉLYI: A Sacra Poenitentiaria Apostolica = ERDÉLYI GABRIELLA: A Sacra Poenitentiaria Apostolica hivatala és magyar kérvényei a 15–16. században. I–II. Levéltári Közlemények 74. (2003:1-2) 33–57., 76. (2005:1) 63–103.
- ERDÉLYI: Egyházi társadalom = ERDÉLYI GABRIELLA: Egyházi társadalom Magyarországon a reformáció korában. Az alsópapság helyzete Magyarországon a reformáció megjelenése idején. In: Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században. Szerk. VARGA SZABOLCS – VÉRTESI LÁZÁR. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis 17.) Pécs, 2017. 35–50.
- ERDÉLYI: Szökött szerzetesek = ERDÉLYI GABRIELLA: Szökött szerzetesek. Erőszak és fiatalok a késő középkorban. Budapest, 2011.
- ESPOSITO–FROVA: Collegi studenteschi = ANNA ESPOSITO – CARLA FROVA: Collegi studenteschi a Roma nel Quattrocento: Gli statuti della ‘Sapienza Nardina’. Roma, 2008.
- ETE = Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. I–V. Szerk. BUNYITAY VINCE – RAPAICS RAJMUND – KARÁCSONYI JÁNOS – KOLLÁNYI FERENC – LUKSICS JÓZSEF. Budapest, 1902–1912.
- EUBEL: Hierarchia catholica = Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi, sive Summorum Pontificum, S. R. E. Cardinalium, ecclesiarum Antistitum series I–VIII. Ed. GUILIEMUS VAN GULIK – CONRADUS EUBEL – PATRICIUS GAUCHAT – LUDOVICUS SCHMITZ-KALLENBERG – REMIGIUS RITZLER – PRIMINUS SEFRIN. Monasterii–Patavii, 1913–1978.
- FEDELES: A király és a lázadó = FEDELES TAMÁS: A király és a lázadó herceg: az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat, 1494–1495. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 27.) Szeged, 2012.

- FEDELES: A pécsi székeskáptalan = FEDELES TAMÁS: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526). (Tanulmányok Pécs történetéből 17.) Pécs, 2005.
- FEDELES: Camera Apostolica = FEDELES TAMÁS: A Camera Apostolica és a magyar egyházi javadalmak a konciliarizmus időszakában. In: „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris” Tanulmányok a Konstanzi Zsinat 600. évfordulója alkalmából. Szerk. BÁRÁNY ATTILA – PÓSÁN LÁSZLÓ. Debrecen, 2014. 189–204.
- FEDELES: „Isten nevében utazunk” = FEDELES TAMÁS: „Isten nevében utazunk”. Zarándokok, búcsújárás, kegyhelyek a középkorban. Pécs, 2015.
- FEDELES: Középkori pécsi segédpüspökök = FEDELES TAMÁS: Középkori pécsi segédpüspökök. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 22. (2010:1-2) 5–20.
- FEDELES: Magyar klerikusszentelések = FEDELES TAMÁS: Magyar klerikusszentelések Rómában a hitújítás kezdetén. In: Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században. Szerk. VARGA SZABOLCS – VÉRTESI LÁZÁR. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis 17.) Pécs, 2017. 51–104.
- FEDELES: Mátyás seregéből = FEDELES TAMÁS: Mátyás seregéből az Úr Szolgálatába. Esettanulmány az Apostoli Penitenciária klerikusszentelésekben játszott szerepéhez Mátyás király korában. Pontes 1. (2018) 95–114.
- FEDELES: Miklós király = FEDELES TAMÁS: Miklós király és Lőrinc herceg. Az utolsó két Újlaki vázlatos pályaképe. In: Személyiség és történelem. A történelmi személyiség. A történelmi életrajz módszertani kérdései. Szerk. VONYÓ JÓZSEF. Pécs–Budapest, 2017. 135–168.
- FÓGEL: II. Lajos = FÓGEL JÓZSEF: II. Lajos udvartartása 1516–1526. Budapest, 1917.
- FRAKNÓI: A magyar királyi kegyúri = FRAKNÓI VILMOS: A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Budapest, 1895.
- FRAKNÓI: A Szent Istvántól Rómában = FRAKNÓI VILMOS: A Szent Istvántól Rómában alapított magyar zarándokház. Külön lenyomat a „Katholikus Szemle” VII. kötetéből. Budapest, 1893.
- FRAKNÓI: Magyarország egyházi = FRAKNÓI VILMOS: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székkal. I–III. Budapest, 1901–1903.
- FRAKNÓI: Oklevéltár = FRAKNÓI VILMOS: Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez. Budapest, 1899.
- FRIEDBERG: Corpus Iuris Canonici = AEMELIUS FRIEDBERG (ed.): Corpus Iuris Canonici I–II. Graz, 1959.
- GÖLLER: Die neuen Bestände = EMIL GÖLLER: Die neuen Bestände der Camera apostolica im päpstlichen Geheimarchiv. Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte 30. (1916–1922) 38–53.
- HAJDU: Lesen und Schreiben = HELGA HAJDU: Lesen und Schreiben im Spätmittelalter. (Specimina Dissertationum facultas Philosophicae Regiae Hungaricae Universitatis Elisabethinae Quinqueecclesiensis 26.) Pécs, 1931.
- HAY: The Church in Italy = DENYS HAY: The Church in Italy in the fifteenth Century. Cambridge, 1979.
- HÁZI: Sopron középkori egyháztörténete = HÁZI JENŐ: Sopron középkori egyháztörténete. Sopron, 1939.
- HÁZI: Sopron szabad királyi = Sopron szabad királyi város története. I/1–7, II/1–6. Közli HÁZI JENŐ. Sopron, 1921–1941.
- HERVAY: Repertorium = FERENC L. HERVAY: Repertorium Historicum Ordinis Cisterciensis in Hungaria. Roma, 1984.
- HLEDÍKOVÁ: Libri formatarum = ZDEŇKA HLEDÍKOVÁ: Libri formatarum. In: Per Saecula ad tempora nostra. Sv. I. Red. JIŘÍ MIKULEC – MILOSLAV POLÍVKA. Praha 2007. 69–77.

- HLEDÍKOVÁ: Svěcení duchovenstva = ZDEŇKA HLEDÍKOVÁ: Svěcení duchovenstva v Církvi podjednou. Edice pramenů z let 1438–1521. Ordinationes clericorum in ecclesia „sub una specie”. Editio fontium ad Bohemiam Moraviamque spectantium annis 1438–1521. Praha, 2014.
- HÜLSEN: Le Chiese di Roma = CHRISTIAN HÜLSEN: Le Chiese di Roma nel Medio Evo. Firenze, 1927.
- IVÁNYI: A középkori Vasvár = IVÁNYI BÉLA: A középkori Vasvár. Vasvár, 1992.
- KAPELLI: Domenicani promossi = TOMMASI KAPELLI: Domenicani promossi agli ordini sacri presso la curia romana 1426–1501. Archivum Fratrum Praedicatorum 34. (1964) 155–189.
- KASZA: Egy korszakváltás = KASZA PÉTER: Egy korszakváltás szemtanúja. Brodarics István pályaképe. Pécs–Budapest, 2015.
- KATTERBACH: Päpstliche Suppliken = BRUNO KATTERBACH: Päpstliche Suppliken mit der Klausel der „sola signatura”. Römische Quartalschrift 31. (1923) 185–196.
- KISS-TÓTH-ZÁGORHIDI: Savaria – Szombathely = KISS GÁBOR – TÓTH ENDRE – ZÁGORHIDI CZIGÁNY BALÁZS: Savaria-Szombathely története a város alapításától 1526-ig. Szombathely, 1998.
- KLEINHEYER: Die Priesterweihe = BRUNO KLEINHEYER: Die Priesterweihe im römischen Ritus. Eine liturgiehistorische Studie. (Trierer theologischen Studien 12.) Trier, 1962.
- KOSZTA: Püspöki székhely = KOSZTA LÁSZLÓ: Püspöki székhely és városfejlődés: Pécs központi funkciói és vonzáskörzete a 14. század közepéig. In: Kelet és Nyugat között: Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk. KOSZTA LÁSZLÓ. Szeged, 1995. 233–271.
- KÖBLÖS: Az egyházi középréteg = KÖBLÖS JÓZSEF: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. (Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok 12.) Budapest, 1994.
- KÖRMENDY: Studentes = KÖRMENDY KINGA: Studentes extra regnum 1183–1543. Esztergomi kanonokok egyetemjárása és könyvhasználata 1183–1543. (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Caetholicae de Petro Pázmány nominatae III/9.) Budapest, 2007.
- KUBINYI: A magyar királyság népessége = KUBINYI ANDRÁS: A magyar királyság népessége a 15. század végén. Történelmi Szemle 38. (1996) 135–162.
- KUBINYI: Diplomáciai érintkezések = KUBINYI ANDRÁS: Diplomáciai érintkezések a Jagelló-kori magyar állam és a pápaság között (1490–1526). In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve. Szerk. ZOMBORI István. Budapest, 1996. 119–134.
- KUBINYI: Két sorsdöntő esztendő = KUBINYI ANDRÁS: Két sorsdöntő esztendő. Történelmi Szemle 33. (1992) 1–54.
- KUBINYI: Mátyás király = KUBINYI ANDRÁS: Mátyás király. Budapest, 2001.
- LAKATOS: Regesta supplicationum = Regesta Supplicationum 1522–1523. A VI. Adorján pápa uralkodása alatt elfogadott magyar vonatkozású kérvények. Feltárta, közreadja és a kísérőtanulmányt írta LAKATOS BÁLINT. (Collectanea Vaticana Hungariae I/16.) Budapest–Róma, 2018.
- LANDAU: Das Weihehindernis = PETER LANDAU: Das Weihehindernis de Illegitimität in der Geschichte des kanonischen Rechts. In: LUDWIG SCHMUGGE (Hgg.): Illegitimität im Spätmittelalter. (Schriften des Historischen Kollegs. Kolloquien 29.) München, 1994. 41–53.
- LEDERHILGER: Weihetitel = SEVERIN LEDERHILGER: Weihetitel. In: Lexikon für Theologie und Kirche. Freiburg i. Bg., 2006. (Sonderausgabe) 1016.
- LUKCSICS: Magyar papszentelő okmányok = LUKCSICS PÁL: Magyar papszentelő okmányok a XV. század első feléből a vatikáni levéltárban. Turul 46. (1928/3-4) 116–124.
- LUKCSICS: XV. századi pápák = LUKCSICS PÁL (szerk.): XV. századi pápák oklevelei I–II. (Monumenta Hungariae Italica 1–2.) Budapest, 1931–1938.
- MALLET-SHAW: The Italian Wars = MICHAEL MALLET – CHRISTINE SHAW: THE Italian Wars: 1494–1559. War, State and Society in Early Modern Europe. Harlow, 2012.
- MÁLYUSZ: A magyar rendi társadalom = MÁLYUSZ ELEMÉR: A magyar rendi állam Hunyadi korában. Századok 91. (1957) 46–123, 592–602.

- MÁLYUSZ: Egyházi társadalom = MÁLYUSZ ELEMÉR: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest, 2007.
- MARGALITS: Horvát történelmi = MARGALITS EDE: Horvát történelmi repertórium. I–II. Budapest, 1900–1902.
- Memorie istoriche = Memorie storiche della città di S. Agata de' Goti per l' epoca dal principio dell'era volgare sino al 1840. Napoli, 1841.
- MEUTHEN: Zur europäischen Klerusbildung = ERICH MEUTHEN: Zur europäischen Klerusbildung vom 14. bis zum 16. Jahrhundert. In: Mediävistische Komparatistik. Festschrift für Franz Josef Worstbrock zum 60. Geburtstag. Hrsg. v. W. HARMS, – J.-D. MÜLLER – S. KÖBELE – B. QUAST. Stuttgart, 1997. 263–294.
- MEYER: Arme Kleriker = ANDREAS MEYER: Arme Kleriker auf Pfründensuche. Eine Studie über das in forma pauperum-Register Gregors XII. von 1407 und über päpstliche Anwartschaften im Spätmittelalter. (Forschungen zur kirchlichen Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht 20.) Köln–Wien, 1990.
- MEZŐ: Patrocíniumok = MEZŐ ANDRÁS: Patrocíniumok a középkori Magyarországon. Budapest, 2003.
- MIEDEMA: Die römischen Kirchen = NINE ROBLJNTJE MIEDEMA: Die römischen Kirchen im Spätmittelalter nach den „Indulgentiae ecclesiarum urbis Romae“. Tübingen, 2001.
- MÜLLER: The Price = P. WOLFGANG MÜLLER: The Price of Papal Pardon. New Fifteenth-Century Evidence. In: Pápste, Pilger, Pönitentiarie. Festschrift für Ludwig Schmutge zum 65. Geburtstag. Hrsgg. v. ANDREAS MEYER – CONSTANZE RENDTEL – MARIA WITTMER-BUTSCH. Tübingen, 2004. 457–481.
- NEMES: Győri egyházmegyeiek = NEMES GÁBOR: Győri egyházmegyeiek a késő középkori Rómában. In: Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar történelmi kutatások a 21. században. Szerk. TUSOR PÉTER – SZOVÁK KORNÉL – FEDELES TAMÁS. (Collectanea Vaticana Hungariae I/15.) Budapest–Róma, 2017. 107–136.
- NEMES: Sopron–Róma = NEMES GÁBOR: Sopron–Róma: Adalékok Sopron város középkori egyháztörténetéhez. Soproni Szemle 71. (2017) 259–268.
- NEUMANN: Békekötés Pozsonyban = NEUMANN TIBOR: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492). I. Századok 144. (2010) 335–372., II. Századok 145. (2011) 293–347.
- OEDIGER: Über die Bildung = FRIEDRICH WILHELM OEDIGER: Über die Bildung der Geistlichen im Späten Mittelalter. Leiden–Köln, 1953.
- OTT: Das Weihesakrament = LUDWIG OTT: Das Weihesakrament. (Handbuch der Dogmengeschichte 4.) Freiburg–Basel–Wien, 1969.
- PÁLOSFALVI: A Rozgonyiak = PÁLOSFALVI TAMÁS: A Rozgonyiak és a polgárháború (1440–1444). Századok 137. (2003) 897–927.
- PÁLOSFALVI: Bajnai Both = PÁLOSFALVI TAMÁS: Bajnai Both András és a szlavón bánóság: Szlavónia, Európa és a törökök, 1504–1513. In: Honoris causa: tanulmányok Engel Pál tiszteletére. Szerk. NEUMANN TIBOR – RÁCZ GYÖRGY. Budapest, 2009. 251–300.
- PÁLOSFALVI: Cilleiek és Tallóciak = PÁLOSFALVI TAMÁS: Cilleiek és Tallóciak: küzdelem Szlavóniáért (1440–1448). Századok 134. (2000) 45–98.
- PÁLOSFALVI: Mennyi ideig tartott = PÁLOSFALVI TAMÁS: Mennyi ideig tartott Nándorfehérvár első ostroma? Gondolatok egy „páratlanul rosszul ismert” esemény kapcsán. Történelmi Szemle 59. (2017) 417–438.
- PÁLOSFALVI: Nikápolytól Mohácsig = PÁLOSFALVI TAMÁS: Nikápolytól Mohácsig 1396–1526. Budapest, 2005.
- PELLICCIA: La preparazione = GUERRINO PELLICCIA: La preparazione ed ammissione dei chierici ai santi Ordini nella Roma del secolo XVI, con Appendice di documenti originali. Roma, 1946.
- PÉTERFI: Egy székely két élete = PÉTERFI BENCE: Egy székely két élete. Kövendi Székely Jakab pályafutása. (Sziluett Korszerű Történelmi Életrajzok) Pécs–Budapest, 2014.

- PLÖCHL: Geschichte = WILLIBALD PLÖCHL: Geschichte des Kirchenrechts. Bd. 2. Das Kirchenrecht der abendländischen Christenheit 1055 bis 1517. Wien–München, 1962.
- RÁBIK: Camera apostolica = Camera apostolica 1 (Libri formatarum 1425–1524). Ad edendum preparavit VLADIMÍR RÁBIK. (Monumenta Vaticana Slovaciae IV.) Trnavae–Romae, 2014.
- RÁBIK: La ordinazioni dei chierici = VLADIMÍR RÁBIK: La ordinazioni dei chierici provenienti dal territorio della Slovacchia odierna nella Curia Romana nel Medioevo (1425–1524). *Slovak Studies* 36. (2015) 52–70.
- REHBERG: Deutsche Weiehekandidaten = ANDREAS REHBERG: Deutsche Weiehekandidaten in Rom am Vorabend der Reformation. In: Kurie und Region. Festschrift Brigide Schwarz zum 65. Geburtstag. Hrsg. BRIGITTE FLUG – MICHAEL MATHEUS – ANDREAS REHBERG. Stuttgart, 2005. 277–305.
- REHBERG: L'affluenza di ordinandi = ANDREAS REHBERG: L'affluenza di ordinandi a Roma alla vigilia della riforma luterana. In: FLORENCE ALAZARD – FRANK LA BRASCA (eds): *La papauté à la Renaissance*. Paris, 2007. 167–249.
- ROMANI: Pellegrini e viaggiatori = MARIO ROMANI: Pellegrini e viaggiatori nell'economica di Roma dal XIV al XVII secolo. Milano, 1948.
- RPG V = Repertorium Poenitentiarie Germanicum V. Verzeichnis der in den Supplikenregistern der Pönitentiarie Pauls II. vorkommenen Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches 1464–1471. Text bearbeitet von Ludwig Schmugge, unter Mitarbeit von PETER CLARKE – ALESSANDRA MOSCIATTI – WOLFGANG MÜLLER. Indices bearbeitet von HILDEGARD SCHNEIDER-SCHMUGGE – LUDWIG SCHMUGGE. Tübingen, 2002.
- RPG VI = Repertorium Poenitentiarie Germanicum VI. Verzeichnis der in den Supplikenregistern der Pönitentiarie Sixtus' IV. vorkommenen Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches 1471–1484. I. Teil: Text bearbeitet von LUDWIG SCHMUGGE, unter Mitarbeit von MICHAEL MARSCH – ALESSANDRA MOSCIATTI. Tübingen 2005.
- SALONEN: In their Fathers' = KIRSI SALONEN: In their Fathers' Footsteps. The Illegitimate Sons of Finnish Priests according to the Archives of the Sacred Penitentiary 1449–1523. In: Roma, magistra mundi. Itineraria culturae medievalis. Mélanges offerts au Père L. E. Boyle à l'occasion de son 75e anniversaire. Ed. par JACQUEINE HAMESE. (Fédération Internationale des Instituts d'Études Médiévales, Textes et Études du Moyen Âge, 10,3) Louvain-la-Neuve, 1998. 355–366.
- SALONEN: The Penitentiary = KIRSI SALONEN: The Penitentiary as a Well of Grace in the Late Middle Ages. The Example of the Province of Uppsala 1448–1527. (Annales Academiae Scientiarum Fennicae 313.) Helsinki, 2001.
- SALONEN: Zur Kommunikation = KIRSI SALONEN: Zur Kommunikation zwischen der Pönitentiarie und der Provinz von Uppsala. In: The Roman Curia, the Apostolic Penitentiary and the Partes in the Later Middle Ages. Edited by KIRSI SALONEN – CHRISTIAN KRÖTZL. (Acta Instituti Romani Finlandiae 28.) Roma, 2003. 23–31.
- SALONEN–HANSKA: Entering a Clerical Career = KIRSI SALONEN – JUSSI HANSKA: Entering a clerical Career at the Roman Curia, 1458–1471. Ashgate Press, 2013.
- SALONEN–SCHMUGGE: A Sip from the Well of Grace = KIRSI SALONEN – LUDWIG SCHMUGGE: A Sip from the Well of Grace. Medieval Texts from the Apostolic Penitentiary. Washington, 2009.
- SAMBIN: Altri chierici ordinati 1952 = PAOLO SAMBIN: Altri chierici ordinati a Padova nella seconda metà del sec. XIV. *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 6. (1952) 386–407.
- SAMBIN: Chierici ordinati = PAOLO SAMBIN: Chierici ordinati a Padova alla fine del Trecento. *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 2. (1948) 381–402.
- SCHMITZ(-KALLENBERG): Die Libri Formatarum = LUDWIG SCHMITZ(-KALLENBERG): Die Libri Formatarum der Camera Apostolica. Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte 8. (1894) 451–472.
- SCHMUGGE–HERSPERGER–WIGGENHAUSER: Die Supplikenregister = LUDWIG SCHMUGGE – PATRIK HERSPERGER – BÉATRICE WIGGENHAUSER: Die Supplikenregister der päpstlichen Pöniten-

- tiarie aus der Zeit Pius' II. (1458–1464). (Deutsches Historisches Institut in Rom 84.) Tübingen, 1996.
- SCHMUGGE: Kirche, Kinder, Karrieren = LUDWIG SCHMUGGE: Kirche, Kinder, Karrieren. Päpstliche Dispense von den unehelichen Geburten im Spätmittelalter. Zürich, 1995.
- SCHMUGGE: Zum römischen „Weiheetourismus“ = LUDWIG SCHMUGGE: Zum römischen „Weiheetourismus“ unter Papst Alexander VI. (1492–1503). In: Europa e Italia. Studi in onore di Giorgio Chittolini (Reti medievali e-book 15.) Firenze, 2011. 417–436.
- SCHWARZ: Kurienuniversität = BRIDIGE SCHWARZ: Kurienuniversität und stadtrömische Universität von ca. 1300 bis 1471. (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 46.) Leiden–Boston, 2013.
- SCHWARZ: Römische Kurie = BRIGIDE SCHWARZ: Römische Kurie und Pfründenmarkt im Spätmittelalter. Zeitschrift für Historische Forschung 20. (1993) 129–152.
- SOLYMOSSI: Kőszeg 1490. évi feladása = SOLYMOSSI LÁSZLÓ: Kőszeg 1490. évi feladása. Vasi Szemle 37. (1983) 94–101.
- SZABÓ: 1440 = SZABÓ PÁL: 1440. Nándorfehérvár első oszmán-török ostroma és előzményei. Szeged, 2015.
- TONK: Erdélyiek egyetemjárása = TONK SÁNDOR: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Bukarest, 1979.
- TÓTH: Adatok az egri püspökség = TÓTH PÉTER: Adatok az egri püspökség késő középkori egyházi topográfiájához. In: Történet – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Veres László tiszteletére. Szerk. GYULAI ÉVA – VIGA GYULA. Miskolc, 2010. 315–327.
- TÓTH: Iskola és reformáció = TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: Iskola és reformáció Körömden a 16–18. században. A Ráday Gyűjtemény Évkönyve 4. (1989) 10–21.
- ÜLHOF: Die Zuständigkeit = WILHELM ÜLHOF: Die Zuständigkeit zur Weihespendung mit besonderer Berücksichtigung des Zusammenhangs mit dem Weihetitel und der Inkardinat. (Münchener theologische Studien 3/15.) München, 1962.
- VALTER: Árpád-kori téglatemplomok = VALTER ILONA: Árpád-kori téglatemplomok a Nyugat-Dunántúlon. (METEM Könyvek 43.) Budapest, 2004.
- VEZSPRÉMY: Reddidit amissum = VEZSPRÉMY LÁSZLÓ: „Reddidit amissum fugiens Germanus Honorem”. Az 1459-es körömdi útközetek historiográfiájához. In: Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére. Szerk. CSUKOVITS ENIKŐ. Budapest, 1998. 19–32.
- WENDEHORST: Wer konnte im Mittelalter = ALFRED WENDEHORST: Wer konnte im Mittelalter lesen und schreiben? In: Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalter. Hrsg. v. JOHANNES FRIED. (Vorträge und Forschungen 30.) Sigmaringen, 1986. 9–33.
- WIESFLECKER: Das erste Ungarnunternehmen = HERMANN WIESFLECKER: Das erste Ungarnunternehmen Maximilians I. und der Preßburger Vertrag 1490/91. Südost-Forschungen 18. (1959) 26–75.
- WIESFLECKER: Kaiser Maximilian = HERMANN WIESFLECKER: Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. I–V. Wien, 1971–1985.
- ZUPPANTE: Palmieri, Niccolò = ABBODNIO ZUPPANTE: Palmieri, Niccolò. In: Dizionario Biografico degli italiani vol. 80. ([http://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-palmieri_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-palmieri_(Dizionario-Biografico)/))
- ZUTSHI: Inextricabilis = PATRIK ZUTSHI: Inextricabilis curie labyrinthus. The Presentation of Petitions to the Pope in the Chancery and the Penitentiary during the Fourteenth and First Half of the Fifteenth Century. In: Pápste, Pilger, Pönitentiarie. Festschrift für Ludwig Schmugge zum 65. Geburtstag. Hrsg. v. ANDREAS MEYER – CONSTANZE RENDTEL – MARIA WITTMER-BUTSCH. Tübingen, 2004. 393–410.

FÜGGELÉK

Rövidítésjegyzék

		ord.	ordinarius és alakjai
		OFM	Ordo Fratrum Minorum
		OCist	Ordo Cisterciensis
acol.	acolutus		
acolit.	acolutatus és alakjai		
alt.	altare	par.	parochialis
altar.	altarista és alakjai	patr.	patrimonium és alakjai
		perp.	perpetuus
b.	beatus és alakjai (patrocíni- umok esetében)	pleb.	plebanus, plebania
Bapt.	baptista	port.	portionarius és alakjai
BMV	Beatae Mariae Virginis	preb.	prebendatus
		presb.	presbiteratus és alakjai
Cam. Ap.	Camera Apostolica	prim. tons.	prima tonsura és alakjai
cap.	capella és alakjai	prov.	provisio és alakjai
capell.	capellanus, capellanie	quat. min.	quatuor minores
cler.	clericus, clericalis	r	recto
colleg.	collegialis, collegiatus	rect.	rector
diac.	diaconus, diaconatus és alakjai	s.	sanctus és alakjai
dioc.	dioecesis	scol.	scolaris
dom.	dominus és alakjai	sol. sign.	sola signatura
		S. R. E.	Sacrosancta Romana Eccle- sia és alakjai
eccl.	ecclesia és alakjai	subd.	subdiaconus és alakjai
ep.	episcopus és alakjai	subdiac.	subdiaconatus és alakjai
ext. temp.	extra tempora		
		tit.	titulus és alakjai
fol.	folio		
fr.	frater	v	verso
		vic.	vicarius és alakjai
lit. dim.	littera dimissoria és alakjai	vil.	villa és alakjai
men.	mensa és alakjai	vol.	volumen
mon.	monasterium és alakjai		
min.	minor és alakjai		
nob.	nobilis és alakjai		
op.	oppidum		

I.
Győri egyházmegye klerikusok szentelési ügyei Rómában

Archivio Segreto Vaticano (Città del Vaticano)

A.
Cam. Ap., Libr. format. vol. 1–14. (1436–1523)

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Jelzet
1.	Blasius Nicolai de Chirzich	1436. II. 23.	–	acol.		vol. 2, fol. 20v
2.	Osualdus Schwartzwal	1436. II. 23.	–	scol.	lit. dim.	fol. 21r
3.	Simon de Rechencz ²¹⁷	1436. II. 23.	–	cler.		fol. 23.
4.	Wolfgangus Seltzsam	1436. III. 8.	–	acol.		fol. 15r
5.	Ladislaus Stephanii	1450. II. 28.	–	→ quat. min. et acolit.		vol. 3, fol. 34r
6.	Thomas Galli de Khutus ²¹⁸	1455. III. 1.	canonicus eccl.	→ subdiac.		fol. 98v
		1455. III. 22.	colleg. b. Michaelis	→ diac.		fol. 100v
		1455. IV. 5.	Archangelii de Castroferro ²¹⁹	→ presbit.		fol. 101v
7.	Dominicus de Aurino ²²⁰	1471. XII. 21.	–	scol. → prim. tons.		vol. 6, fol. 21r
8.	Georgius Thome cerdonis de Reyehytz/Rechimiz ²²¹	1474. III. 16.	–	→ prim. tons. → quat. min. et acolit.		fol. 149v
		1474. IV. 9.	–	→ subdiac.	+ formata	fol. 151r

²¹⁷ Rohonc (ma Rechnitz, Ausztria) mezőváros az egykor Vas vármegyében Kőszeg közelében, az Alpok alján. Csánki: Történelmi földrajz II. 727.

²¹⁸ Kutasi Tamás Ferrarában és Rómában végezte jogi tanulmányait, amelyet kánonjogi doktori fokozattal zárt. Számos magyar javadalmat élvezett: vasvári (1455–1479), győri (1465–1480) és esztergomi (1466–1473) kanonok, vasvári prépost (1466–1479), győri őrkanonok (1479–1480), győri (1466), majd esztergomi (1467–1470) vikárius. Közlős: Az egyházi középréteg 402–403.; KÖRMENDY: Studentes 195.; Cameralia I. 218–219. sz.; C. Tóth: Az esztergomi I. 96.; II. 30.; NEMES: Győri egyházmegyeiek 128.

²¹⁹ Vasvár mezőváros Vas megyében. A Szent Mihály kollegiális egyház egyúttal a káptalani városrészt plébániája volt. Csánki: Történelmi földrajz III. 729–731.; IVÁNYI: A középkori Vasvár 27–31., 64–72.

²²⁰ Minden bizonnyal a *de laurino* névalak rontott változata, amely Győr (latinul *laurinum*) püspöki városra utal. AMTF II. 589–600.; Csánki: Történelmi földrajz III. 539.

²²¹ Rohonc.

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Jelzet
9.	Christianus Vater de Neusidel ²²²	1486. V. 20.	-	scol. → prim tons.		vol. 8, fol. 79v
10.	Wolfgangus Altmon	1488. IV. 5.	-	scol. → prim tons. quat. min. et acolit.	+ formata	fol. 18r, 22v, 23r
11.	Iohannes Paur/ Panuk	1488. IV. 5.	rect. par. eccl. s. Andree in Purch	scol. → prim. tons. → quat. min.		vol. 9, fol. 23r, 31v
		1488. V. 1.		→ subdiac.		
		1488. V. 4.		→ diac.		
		1488. V. 8.		→ presbit.		
12.	Georgius de Eitendorf/ Enkldorff ²²³	1488. IV. 5.	rect. par. eccl. s. Nicolai in Sentonk (?)	scol. → prim. tons.		fol. 23r, 32v
		[1488. V. 4.]		→ quat. min. et subdiac.		
		1488. V. 8.		→ diac.		
		1488. V. 11.		→ presbit.		
13.	Paulus de Tenber	1488. IV. 5.		scol. → prim. tons. → quat. min.		fol. 23r
14.	Iudocus Standenfulder/ Iudocus de Guns ²²⁴	1488. IV. 5.	rect. par. eccl. de Ghyns / perp. capel. ad alt. s. Erasmi in eccl. par. Guns ²²⁵	cler. → subdiac.		fol. 23r, 24r, 33r
		1488. IV. 13.		→ diac.		
		1488. IV. 20.		→ presbit.		
15.	Gaspar condam Simonis Zlatar de Zachaturnio (?)	1488. V. 19.	rect. par. eccl. s. Georgii in Behinea (?)	→ subdiac.		fol. 36r
		1488. V. 26.		→ diac.		
		1488. V. 27.		→ presbit.		

²²² Minden biztonnal a *de Iaurino* névalak rontott változata, amely Győr (latinul *Iaurinum*) püspöki városra utal. AMTF II. 589–600.; CSÁNKI: Történelmi földrajz III. 539.

²²³ Az egykori Vas vármegyében fekvő Elekfalva néven is említett (1427–1428) Ókörtvélyes (ma *Eitendorf*/Ausztriában) település a németújvári uradalomhoz tartozott, amelyet 1459-től az Újlaki család birtokolt. CSÁNKI: Történelmi földrajz II. 746.

²²⁴ Kőszeg mezőváros (németül *Güns*) Vas megyében. CSÁNKI: Történelmi földrajz II. 714–715. – Az egykori Szent Jakab-templom hét középkori eredetű oltárát a 17. század közepén bontották el. BARISKA–NÉMETH: Kőszeg 78–79.

²²⁵ Kőszeg mezőváros. A 15. században épült Szent Jakab-templomban álló oltár első ismert előfordulása. Vö. MEZŐ: Patrocíniumok 74, 146.

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Jelzet
16.	Petrus Georgii de Sabaria	1489. IV. 18.	pleb. eccl. par. s. Petri et Pauli apostolorum de Perrez	→ subdiac.	szolgálati hely: váradi egyházmegye	fol. 91r
		1489. IV. 20.		→ diac.		
		1489. IV. 21.		→ presbit.		
17.	Andreas de Vigad	1494. III. 15.	–	cler. → prim. tons. → quat. min. et acolit.		vol. 11, fol. 67r
18.	Fr. Benedictus de Sabaria ²²⁶	1496. II. 27.	OFM	→ diac.		fol. 125r, 126v
		1496. III. 19.		→ presbit.		fol. 131r
19.	Iohannes Kos	1496. IV. 17.	pleb. par. eccl. in Sabaria ²²⁷	→ prim. tons. → quat. min. et acolit. → subdiac.		fol. 148r
		1496. IV. 23.		→ subdiac.		
		1496. IV. 25.		→ presbit.		
20.	Blasius Fabri	1498. III. 31.	–	scol. → prim. tons. → quat. min. et acol.		vol. 12, fol. 53v, 54r
21.	Iohannes Blasii	1498. III. 31.	altar. b. Marie in par. eccl. de Gailley	→ subdiac.		fol. 54v
22.	Laurentius Emerici	1518. I. 3.	perp. rect. par. eccl. BMV in Gallen	acol. → subdiac.	formata származás: esztergomi egyházmegye	vol. 13. fol. 95r
		1518. I. 4.		→ diac.		
		1518. I. 5.		→ presbit.		
23.	Florianus Ianusch	1518. VIII. 29.	perp. capell. ad cap. seu alt. s. Mathei in op. Saxengan	cler. → quat. min. et subdiac.	formata	fol. 115v
		1518. VIII. 30.		→ diac.		
		1518. IX. 1.		→ presbit.		

²²⁶ Szombathelyi mezőváros Vas megyében, a győri püspök birtokában. CsÁNKI: Történelmi földrajz II. 729. – Szombathelyen Szent Antal tiszteletére ferences kolostor létesült a 14. század második felében. Elképzelhető, hogy Benedek e konvent tagja volt. KISS-TÓTH-ZÁGORHDI: Savaria – Szombathely 174–177.

²²⁷ Szombathelyi mezővárosban a korszakban két plébániaegyház működött. A Szent Márton tiszteletére szentelt templom a városon kívül állt, míg Szűz Mária-templom a vár közelében létesült. Minthogy a vizsgált időszakban az előbbi egyház élén egy István nevű plébános állt (1493–1509), János működése az utóbbi templomba helyezhető. KISS-TÓTH-ZÁGORHDI: Savaria – Szombathely 171–173.

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Jelzet
24.	Sebastianus Santer de Cuzlern	1520. IV. 10.	perp. rect. par. eccl. s. Iacobi in villa Cuzlern	scol. → quat. min. et subdiac.		fol. 137r
25.	Christophorum Thiring de Stantzi		preb. monasterii s. Margerite in Porno ²²⁸			
26.	Iohannes de Sancto Venceslao ²²⁹	1523. III. 23. 1523. III. 24. 1523. III. 25. 1523. III. 26.	perp. altar. ad alt. s. Petri et Pauli in par. eccl. s. Elisabeth in op. Chermeren ²³⁰	scol. → prim. tons. et quat. min. → subdiac. → diac. → presbit.	formata	vol. 14, 66r
27.	Thomas de Sancto Petro ²³¹	1523. III. 20. 1523. III. 24. 1523. III. 25. 1523. III. 26.	perp. capell. ad alt. s. Petri in par. eccl. s. Petri in op. s. Petri ²³²	scol. → prim. tons. et quat. min. → subdiac. → diac. → presbit.		fol. 68r

²²⁸ A Szent Margit tiszteletére szentelt pornói eredetileg Benedek-rendi apátságot a 12. században alapították. Az 1220-as években került a szentgotthárdi ciszterci apátság birtokába. A 15. század második felében az Ellerbach család, majd 1497-től, a familia kihalását követően Bakóc Tamás kegyurasága alatt állt. Ma Pornóapáti falu Vas megyében. CSÁNKI: Történelmi földrajz II. 786–787.; HERVAY: Repertorium 155.

²²⁹ Egykori templomának védőszentjéről, Szent Vencelről Szentviszlónak nevezett település felsőlendva várához tartozott. A templom romjai ma a Vas megyei Kercaszomor falu déli határában található. CSÁNKI: Történelmi földrajz II. 764.; MEZŐ: Patrociniumok 493. – Lakatos Bálint a Zala megyei Szentiszlós faluval azonosította. LAKATOS: Regesta supplicationum 132. 1. j.

²³⁰ Körmond mezőváros Vas megyében. CSÁNKI: Történelmi földrajz II. 724.; BÁNDI: Körmond. – Szent Erzsébet-templomát 1244-ben említik először. MEZŐ: Patrociniumok 78.

²³¹ A középkori győri egyházmegye több Szentpéterfalva nevű települése közül vélhetőleg a Vas megyei Óriszentpéter mezővárossal azonosítható. CSÁNKI: Történelmi földrajz II. 799. – A további települések azonosítására l. LAKATOS: Regesta supplicationum 144. 8. j.

²³² Szentpéter román stílusú téglatemploma a nyugati oldalon karsú toronnyal 1240 táján épült. Ma is láthatók a 14. században készült freskómaradványok a külső és belső falakon. A 15. század során gótikus stílusban építették át, s kelet felé bővítették. A település a németújvári uradalomhoz tartozott, így a templom 1458-tól az Újlakiak patronátusa alá tartozott. MEZŐ: Patrociniumok 372.; VALTER: Árpád-kori téglatemplomok 160–161.

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Jelzet
28.	Blasius de Sancto Laurentio ²³³	1523. III. 24.	perp. capell. seu altar. ad alt.	→ subdiac.		fol. 68r
		1523. III. 25.	Omn. Sanct. in par. eccl. s. Martini in op. Zabariensis ²³⁴	→ diac.		
		1523. III. 26.	altar. seu capell. ad alt. s. Stephani	→ presbit.		
29.	Barnabas fil. Iohannis Molodary	1523. III. 24.	protomartyri in eccl. par. s. Martini op. Zabariensis ²³⁵	acol. → subdiac.	formata	fol. 68v
		1523. III. 25.		→ diac.		
		1523. III. 26.		→ presbit.		
30.	Bernardus de Ferro Castro ²³⁶	1523. III. 24.	rect. alt. minoris in eccl. par. s. Michaelis ²³⁷	acol. → subdiac.		fol. 70r
		1523. III. 25.		→ diac.		
		1523. III. 26.		→ presbit.		
31.	Mathias Sach ²³⁸	1523. III. 25.	altar. seu capell. ad alt. BMV in par. eccl. s. Iacobi civ. Gunisc ²³⁹	cler. → prim. tons. et quat. min. → subdiac.		fol. 70v
		1523. III. 26.		→ diac.		
		1523. III. 27.		→ presbit.		

²³³ Az egykori győri egyházmegye területén két településsel is azonosítható: Szentlőrinc faluval (ma Tápplánszentkereszt területén Vas megyében) és Szentlőrinc pusztával (Győr megyében, Győrságról északnyugatra). CsÁNKI: Történelmi földrajz III. 559.

²³⁴ Szombathely mezőváros egykori Szent Márton templomának hat oltára volt, amelyek közül korábban csak a Szent Katalin és a Szent László tiszteletére szentelték voltak ismertek. Kiss-Tóth-ZÁGORHIDI: Savaria–Szombathely 173–174.

²³⁵ Szombathely mezőváros.

²³⁶ Vasvár mezőváros.

²³⁷ A vasvári Szent Mihály kollegiális egyház temploma.

²³⁸ Szák falu (ma Szákszend) Komárom megyében. CsÁNKI: Történelmi földrajz III. 512.

²³⁹ Kőszeg mezőváros.

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Jelzet
32.	Philippus Scharthoffer	1523. III. 31.	perp. attitulatus ad mensam illustris dom. comitis Petri Erdudy de Matorokerek serenissimi regis Hungarie cubicularij ²⁴⁰	scol. → prim. tons. et quat. min. → subdiac. → diac.	származás: salzburgi egyház- megye formata	fol. 75r
		1523. IV. 1.		→ presbit.		
		1523. IV. 2.		scol. → prim. tons. et quat. min. → subdiac. → diac. → presbit.		
33.	Urbanus Haynick	1523. III. 31. 1523. IV. 1. 1523. IV. 2.	rect. seu pleb. par. ecl. s. Martini de Schutzen ²⁴¹			

B.

Registra Supplicationum (1425–1430)

(=LUKCSIGS: XV. századi pápák, I.)

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Regesza
1.	Iorius Geron	1425. XI. 12.		acol. → omnes		837. sz.
2.	Demetrius Cosme de Hydwegh	1429. II. 5.	rect. alt. s. Marie. de Nyecckh	→ omnes	in Curia Romana celebrandi	1118. sz.
			rect. alt. s. Margarete in par. eccli. s. Stephani regis de Perreztegh			
3.	Iohannes Nicolai de Pereztegh					

²⁴⁰ Monyorókeréki Erdődi Péter gróf, Bakóc Tamás néhai esztergomi bíboros-éresek unokaöccse, II. Lajos király kamarása (1516–1521). FÖGELI: II. Lajos 53.; LAKA-TOS: Regesta supplicationum 163. 1. j.

²⁴¹ Az egykori Lövő település helyén a 15. század elején létesült falu Sérc néven. A Kismarton közelében lévő falu ma *Schützen am Gebirge* néven község Ausztriában. CSAÑKI: Történelmi földrajz II. 728–729.

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Regeszta
4.	Thomas Stezni de Zelwsi	1429. II. 5.	rect. alt. s. Petri in par. eccl. s. Demeter (?)	→ omnes	<i>in Curia Romana celebrandi</i>	1118. sz.
5.	Iohannes Nicolai de Paresteck	1429. II. 24.	rect. par. eccl. s. Crucis de Gerche			1139. sz.
6.	Benedictus Alberti de Boba	1429. III. 1.	rect. par. eccl. Omn. Sanct. de Couch			1144. sz.
7.	Gregorius Simonis	1429. III. 13.	rect par. eccl. s. Iohannis Bapt. de Sabaria		<i>Concessum, ut petitur, pro omnibus, si sint artati et committatur epo Monti.salbani</i>	1185. sz.
8.	Simonis Iohannis de Sabaria		rect. par. eccl. B. Marie de Sacharia			
9.	Nicolaus Simonis	1430. III. 1.	rect. par. eccl. s. Crucis de Mosna			1362. sz.
10.	Emelricus Marcii		port. perp. par. eccl. s. Nicolai de Sabaria			1364. sz.
11.	Gregorius Iacobi de Sabachina	1430. III. 2.	perp. port. eccl. B. Marie de Messinch			

C.
Registra Supplicationum (1478–1483)
 (ASV Reg. Suppl.)

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Jelzet
1.	Fridericus Sebuck de Norenberga	1478. V. 20.	rect. eccl. par. b. Virginis	→ omnes		vol. 769, fol. 31rv
2.	Johannes Payner fil. Sareli (?) de Tabon	1478. V. 20.	rect. par. eccl. s. Nicolai	cler. → omnes	cler. Salceburgensis	vol. 769, fol. 31v
3.	Johannes Raxemit	1479. IV. 16.	rect. par. eccl. s. Nicolai in Cathar	→ omnes		vol. 780, fol. 135v
4.	Nicolaus Nir		rect. par. eccl. s. Martini Zelerus			
5.	Leonardus Pueriponus (?)	1480. II. 17.	rect. par. eccl. s. Andree Inpuerili (?)	subd. → diac. et presbit.		vol. 789, fol. 272r
6.	Andreas Sestrentz	1483. XI. 24.	rect. par. eccl. s. Martini de Belmure (?)	acol. → omnes		vol. 831, fol. 218rv

D.
Registra Supplicationum (1523)
 (= LAKATOS: Regesta supplicationum)²⁴²

Sz.	Név	Supplicatio	Ordinatio	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Kiadás
1.	Johannes de Sancto Vincis-lao	1523. III. 22.	1523. III. 26.	perp. altar. seu cap. ad alt. s. Petri et Pauli in eccl. par. s. Elisabeth in op. Chernen	→ omnes	ep. Bellicastrensi ext. temp. sol. sign.	20. sz.

²⁴² A feltüntetett személyek azonosak az A. táblázatban 25–32. sorszám alatt szereplőkkel, esetenként eltérő névváltozatokkal.

Sz.	Név	Supplicatio	Ordinatio	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Kiadás
2.	Thomas de Sancto Petro			cap. ad alt. s. Petri in par. eccl. s. Petri in op. s. Petri	→ omnes		
3.	Blasius de Sancto Laurentio		1523. III. 26.	perp. cap. seu alt. ad alt. Omn. Sanct. in par. eccl. s. Martini in op. Zabariensis		per. ep. Bellicastrensi ext. temp. sol. sign. examinetur in Cam. Ap.	26. sz.
4.	Barnabas Johannis Molendinari	1523. III. 23.		alt. seu cap. ad alt. s. Stephani protomart. in eccl. par. s. Martini op. Zabariensis	acol. → omnes		
5.	Bernardus de Ferrocastro			rect. alt. minoris in eccl. par. s. Michaelis op. de Ferrocastro			
6.	Mathias de Zah		1523. III. 27.	alt. seu cap. ad alt. BMV in par. eccl. s. Iacobi civ. Guinsse	cler. → omnes		
7.	Philippus Wartkhoffer			perp. intitulatus ad mensam illust. dom. com. Petri de Erdwdy de Moiorokerek ser. reg. Hung. cubicularii		cler. Saltzebugensis ep. Bellicastrensi ext. temp. sol. sign. examinetur in Cam. Ap.	33. sz.
8.	Urbanus Hainick	1523. III. 29.	1523. IV. 2.	rect. seu pleb. par. eccl. s. Martini de Schuthy	cler.	ep. Bellicastrensi ext. temp. sol. sign. examinetur in Cam. Ap.	

E.
Registra Supplicationum (1524)
(ASV Reg. Suppl.)

Sz.	Név	Supplicatio	Ordinatio	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Jelzet
1.	Iohannes de Noua Sabaria	1524. III. 14.	?	cap. ad alt. s. Nicolai in par. eccl. Nova Sabaria	→ omnes	ep. Otocensi tribus diebus, ext. temp. sol. sign. examinatur in Cam. Ap. se presentes in Curia	vol. 1804, fol. 197rv
2.	Iohannes de Sabaria	1524. III. 17.	?	pleb. par. eccl. S. Ladislai regis vii. Hungar			Uo. 206v

II.
Győri egyházmegye klerikusszentelések Leibnitzben (1428–1507)

A seckauai püspökök szenteletési regisztruma
(= Die Weiheregister der Seckauer Bischöfe)

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Kiadás
1.	Valentinus Symonis de Olsnitz	1428. XII. 18.	ad tit. men. et prov. nob. baronisse Katherine relicte de Lidwa ac etc. ad tit. sui patr.	acol. → subdiac.	lit. dim. a suo ord.	171., 198. sz.
		1429. III. 13.		→ diac.		
2.	Mathias Arnoldi	1430. IX. 23.	tit. men. et prov. nob. dom. de Lindwa ac dom. Helene matris eorundem	acol. → subdiac.		266., 281., 295. sz.
		1430. XII. 23.		→ diac.		
		1431. II. 24.		→ presb.		

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Kiadás
3.	Fr. Laurentius	1435. IV. 2.	mon. s. Gothardi, OCist	diac. → presb.	ad presentationem priori et conventus mon. eiusdem	1094. sz.
4.	Fr. Mathias	1436. III. 24.				1218. sz.
5.	Gaspar de Bydeskewth	1440. V. 21.	ad tit. men. et. prov. magnifice dom. Dorothee relicte quondam dom. Ladislai de Kanisa	→ diac.	lit. dim. a suo ord.	393. sz.
6.	Johannes Wägenhut de Sopronio	1441. VI. 10. 1442. II. 24. 1442. III. 17.	ad tit. men. et prov. nob. viri domini Vdalrici de Stubenberg	acol. → subdiac. → diac. → presb.		521., 562., 606. sz.
7.	Fr. Iohannes	1442. V. 26. 1442. XII. 22.	OCist de Pernaw	diac. → presb.	lit. dim. a suo ord.	632. sz.
8.	Martinus Jägerhofer	1443. IV. 6. 1443. IV. 20.	ad tit. illustris principis Alberti ducis Austriae	acol. → subdiac. → diac. → presb.		657., 686., 709. sz.
9.	Iohannes Pellificiis de Sopronio	1442. XII. 22. 1443. IV. 6.	ad tit. magistri civium et tocius communitatis in Sopronio	subd. → diac. → presb.	lit. dim.	663., 694. sz.
10.	Iohannes fil. Petri de Gruschen/Grütschan	1467. III. 14. 1467. III. 28. 1467. V. 23.	ad tit. men. prov. magnifici dom. dom. Nicolai Ducis in Superiori Lindwa etc. suorumque heredum	scol. → acolit. → subdiac. → diac.	lit. vic. in spiritualibus generalis eccl. Iauriensis	1339., 1416., 1473.
11.	Andreas fil. Iohannis de Werkheas	1467. III. 28.		diac. → presb.	lit. vic. in spiritualibus generalis sede vacante eccl. Iauriensis	1434.
12.	Emericus natus Nicolai Bänitsch	1468. III. 12. 1468. IV. 2. 1468. IV. 12.	pleb. par. eccl. s. Nicolai in Olsnitz	acol. → subdiac. → diac. → presb.	zágrábi egyházmegyes artium baccalarium lit. vic. in spiritualibus generalis eccl. Zagrabiensis	1596., 1622., 1696. sz.

Sz.	Név	Dátum	Javadalom	Status/Ordo	Egyéb	Kiadás
13.	Fr. Emericus	1468. IV. 2.	abbas mon. s. Gotthardi, OCist	diac. → presb.	lic. vic. in spiritualibus generalis eccl. Iauriensis ord. suo ad sanctam sedem apostolicam iterante	1638. sz.
14.	Rudbertus Schwercz de Ebraw	1468. IX. 24.	ad tit. m. p. generosi dom. Berchtoldi de Ellerbach comitis de Belleditz suorumque heredum	acol. → subdiac.	lic. dom.	1771., 1819. sz.
		1468. XII. 17.		→ diac.	Philippi tit. s. Laurentii in Lucina presb. cardinalis sedis apostolice penitentiarum	
15.	Benedictus fil. Georii de Lac	1468. XII. 17.	–	scol. → acolit.	lic. sui ord.	1793. sz.
16.	Caspar Wildner ex Slenning	1503. VI. 10.	–	–	–	1841. sz.
		1503. IX. 23.				
		1503. XII. 23.				
17.	Mathias Mainhart ex Ferrea Ciuitate	1504. III. 2.	ad tit. honorabilium et prudentium virorum iudicis et consulatus dicte civ. Ferre	acol. → subdiac. → diac.	lic. dom. Petri S. R. E. presb. cardinalis Regni ad Hungarie Bohemie partes legati de latere	1869., 1897., 1940. sz.
		→ presb.				
18.	Georgius Eberl Suprunio	1507. III. 20.	ad tit. dom. abbatis et conventus mon. in Pernaw, OCist	→ diac.	lic. sui ord.	2111. sz.

“AD OMNES SACROS ORDINES PROMOVERI”.

Ordainment matters of the Győr Diocese in Rome in the late Middle Ages

In June 1468 Rupertus Sweich of Eberau a cleric of Győr Diocese submitted a petition to the office of Sacra Poenitentiaria Apostolica of the Curia. According to his petition the Bishop of Győr ordained priests only once a year and he expected the candidates to serve in the Győr Cathedral for a year preceding the ordainment on their own costs. Since, due to his poverty, being unable to take this burden upon himself, he asked for (and obtained) a permission to gain his full ordainment from some of the neighbouring bishops.

In March 1488 Wolfgang Altmon, a student of Győr Diocese submitted his petition personally to the above-mentioned office asking for dispensation from the failure of his right eye (which was considered as an obstacle to the ordainment). Having obtained the dispensation he and some of his Hungarian fellows took the first tonsure and the smaller ordains at the Santa Maria Regina Coeli Church in Borgo, Rome of which they received a certificate from the Camera Apostolica. In the populous groups of people visiting Rome there appeared from time to time individuals who wished to take on certain degrees of the holy order or wanted support to their promotions. Clerical ordainment matters in Rome belonged exclusively to the competence of the Apostolic Chamber until the end of the 15th century consequently, the whole ordainment procedure in Rome was supervised by the chamberlain managing this central office. The most important information regarding ordainment matters were registered from 1425 to 1524 in a series of volumes of the Apostolic Chamber called Libri formatarum. While the interest of international research has been directed to this series of Archivio Segredo Vaticano from the end of the 19th century and several studies of modern concepts have been directed to this group of sources, Hungarian historians have not addressed them to day.

This study surveys the said series identifying the matters concerning the Győr Diocese and embeds them into wider Hungarian and international contexts. It is about to find answers to the following questions: Who undertook the long journey and why? What percentage of the clerics from the Carpathian Basin belonged to the Győr Diocese? What kinds of preconditions were set to the candidates? What were the different elements of the procedure in Rome like? Which layers of the ecclesiastic society were represented among the petitioners?

Tamás Fedeles